

Ф. МИХАЙЛО ВАВРИК

**ПО ВАСИЛІАНСЬКИХ
МОНАСТИРЯХ**

Ця книжка вкладається в побожне бажання василіяньського серця відзначити 1600-літню річницю першого василіяньського монастиря. В ньому здійснюється характеристична прикмета чернечого ідеалу св. Василія: завдання монаха служити всеціло для Церкви й народу. В його понятті монах повинен бути "воїном" на службі Христа і має боротися при боці і під наказами Христа за здійснення Царства Божого не тільки в своїй власній душі, але також у душах ближніх. Він тільки на те покидає світ, щоб опісля тим легше його завойовати для Христа. Св. Законодавець бажає, щоб його монахи своєю працею, знання, всю внутрішню енергію й жар, набутий у приставанні з Богом, посвятили на службу св. Церкві й народові. Словом — його ідеал монашого життя є нічим іншим як практичним застосуванням підставового закону християнства — любови ближнього.

**ПО ВАСИЛІАНСЬКИХ
МОНАСТІРЯХ**

о. МИХАЙЛО ВАВРИК ЧСВВ

ПО ВАСИЛІАНСЬКИХ МОНАСТІРЯХ

ВИДАВНИЦТВО Й ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІАН

Торонто

—

1958

—

Канада

Ч. 275/56

Книжка "ПО ВАСИЛІЯНСЬКИХ МОНАСТІРЯХ ГА-
ЛИЦЬКОЇ ТА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ", написана Преп.
о. МИХАЙЛОМ ВАВРИКОМ, ЧСВВ, може бути друко-
вана.

Нью-Йорк, 9-го листопада, 1957

о. Микола Когут, ЧСВВ
Протоігумен

Ч. 18/58

Позволяється друкувати.

Від Єпископського Ординаріату

Торонто, Ont., 20 лютого 1958

✠ Ісидор, Єпископ

Printed in Canada

Basilian Press, 285 Lisgar St., Toronto 3, Ont., Canada

Св. Василій Великий

СВЯТОМУ ОТЦЕВІ НАШОМУ
ВАСИЛІЄВІ ВЕЛИКОМУ

Протопатріархові спільного
чернечого життя

У

1600-річчя

ПЕРШОГО ВАСИЛІАНСЬКОГО

МОНАСТІРЯ

358 — 1958

СВ. ВАСИЛІЙ ДО СВ. ГРИГОРІЯ
З НАЗІЯНЗУ

про свій перший монастир над понтіїською рікою
Ірісом у Малій Азії:

"Тут вказав мені Бог місце, вповні підхоже для мого завдання та справді таке, яке ми собі звикли уявляти в наших частих мріях на дозвіллі. Ось — висока гора, вкрита густим лісом, зрошена з північного боку хрустально-чистими ручаями. У її підніжжя стелиться глибока долина, постійно відсвіжувана вогкістю з гори. Довкруги неї буйний ліс із різновидними й різнобарвними деревами мало що не замикає її природним валом, так, що в порівнянні з нею видається невеличким навіть каліпсійський острів, який за його красу Гомер над усе вихваляє. Що ж слід сказати про вогкість долини й про прохолоду з ріки? Може хто інший буде подивлятися безмір квіття та розіспіваного птаства. Та ми мусимо сказати про це місце те, що найважливіше: через добре положення воно спроможне ростити всі плоди і видає для мене найсолодший з усіх овочів — самоту" (Лист 14).

"Місцевість така, як ось ця наша, свобідна від людей, так щоб ніхто чужий не міг переривати тяглости духовних вправ. І що ж може давати більше щастя, як наслідувати на землі янгольські хори, вдосвіта йти на молитву, піснями й

співами хвалити Творця, а опісля коли сонце ясніше засвітить, звертатися до праці та молитвою і співом мов сіллю її запроваляти? Милозвучність духовних пісень дає душі веселий і щасливий настрій. Так то спокій є початком очищення душі, коли ум не розсівається на зовнішні речі, а підноситься до думки про Бога і залитий світлом тієї краси, забуває про саму природу й звертає всю свою увагу на набуття вічних дібр" (Лист 2).

**
*

СВ. ГРИГОРІЙ НАЗ. ДО СВ. ВАСИЛІЯ ПРО СВІЙ ПОБУТ У ЙОГО МОНАСТИРІ

"Хто поверне мені знову минулі місяці й дні, в яких я разом з Тобою уважав подвиг розкішню!... Хто дасть мені оті псалмодії й нічні чування та й ті молитовні злети до Бога, чи те майже нематеріальне та безтілесне життя? Хто дасть згоду та душевну єдність братії, що її Ти убожествив та потягнув на вишини? Хто (дасть) ревнування та заохоту в чесноті, яку ми забезпечили писаними правилами та уставами? Хто (дасть) розважання Божих речей та світло, знайдене в них під проводом Св. Духа?... Бажати цього всього — легенько, досягти ж — трудно. То ж поможи мені, піддержи в мені чесноту Твоїм духом і співпрацею та збережи Твоїми молитвами ті скарби, що їх ми тоді зібрали, щоб не заникли помалу як тінь, коли звечоріє. Тобою я віддыхаю більше ніж повітрям та тоді й тільки живу, коли я з Тобою і то в рівній мірі, чи Ти приявний чи відсутній і тільки в образі. (Лист 6)

**
*

Посуміли дороги на Сіон, бо перестали ходити прочани. Всі брами його опустіли, вороги його взяли гору над ним, минулася Сіонові вся слава його.

Плач Єремії I, 4-6.

Слава Ісусу Христу!

Дорогий Брате й Дорога Сестро!

На чужинних наших шляхах щораз новими з'явами на овиді Твоїї пам'яті стають незабутні спомини батьківської хати, рідного села - міста, Твоїї церкви, школи й інших дорогих місць нашої землі. Тоді Твої очі хотіли б бачити ще виразніше, що там ховається у Твоїх сердечних глибинах, і Ти всеціло перемінюєшся в слух, щоб не пропала ні одна нотка з далекої пісні Твого веселого дитинства. Щаслива Твоя душа, як має ключ до скарбниці минулого, як слухає казки, що завжди починається наново, як має що зогчувати сльозами незглибимої туги власного серця!... В таку хвилину дозволь мені долучитися до Твоїх дум і мрій, поширити Твої душевні обрії ще й на ті місця, де наша бувальщина вбрана в ореол святости, та заселити їх добрими духами, що йдуть із донедавніх літ проміжками Твоїх і моїх споминів, у чернечих рясах, із спущеними на очі клобуками, з чорними чотками в молитовних руках. Вкладаю в Твої долоні па-

ломничу книжечку до освячених Богом і століттями василіянських монастирів нашої рідної землі...

Перед очима моєї й Твоєї душі одні за одними зринають м'які зариси їхніх старовинних будівель, а наші серця раз-у-раз прошиває (ах! яке болюче!) відчуття неоціненої втрати-пропажі їхніх вікових надбань та диявольського збезчещення святих місць, де небо стрічалось з землею, де любе минуле обіймалося з суворою дійсністю, де Боже й народне мало своїх відданих жерців у василіянських рясах. Припинилась у них щоденна Божа хвала, що устами й серцями Богу посвячених синів нашого народу підносилася до Господнього Престолу й спливала росицею небесного благословення на українську землю. Замовкли василіянські проповідальниці, з яких слово надземського підйому, душевної розради й непохитної надії падало з золотих уст сівачів Божого слова в багатотисячні серця. Розвалені святі мури німують у непотішному смутку за давньою славою та за своїми священиками, на далеких засланнях і світових утечах...

Любий мій Брате-Сестро! Нехай на Твоїх життєвих мандрах не бліднуть і не половіють витиснуті на Твоїй душі силуетки василіянських церков-монастирів, що в дитинстві кидали тінь на Твою коліску і згодом були святою метою Твоїх паломництв, а для всього народу являлися споконвічними семафорами нашого християнського духа. З цим маленьким пом'яником колишньої василіянської величі на західних землях України — знову пускайся в побожну прощу до тих священних місць, де наші діди-прадіди набиралися освіжної сили при могутніх джерелах Божої водички, що була тут століттями для всього народу. Ачей у Твоєму серці озветься те саме тремтіння, що колись уже здалеки підкошувало

паломницькі коліна й схиляло до землі голови на сам вид монастирських копул і золотих хрестів.

І вчується Тобі з далеких літ срібний гомін монастирських дзвонів, і оживе молитовний спів чернечої братії, і воскреснуть освячені вікодавнім трудом та кривавим терпінням святі руїни... І Ти всім своїм серцем станеш повторяти зі мною псаломне благання: "Щасти, Господи, ласкою своєю Сіонові, щоб мури Єрусалиму здвигнути" (Пс. 50, 18).

У свято Св. Отця Нашого Василя Великого
Р. Б. 1958

о. Михайло Мирослав Ваврик
єромонах Чину св. Вас. Вел.

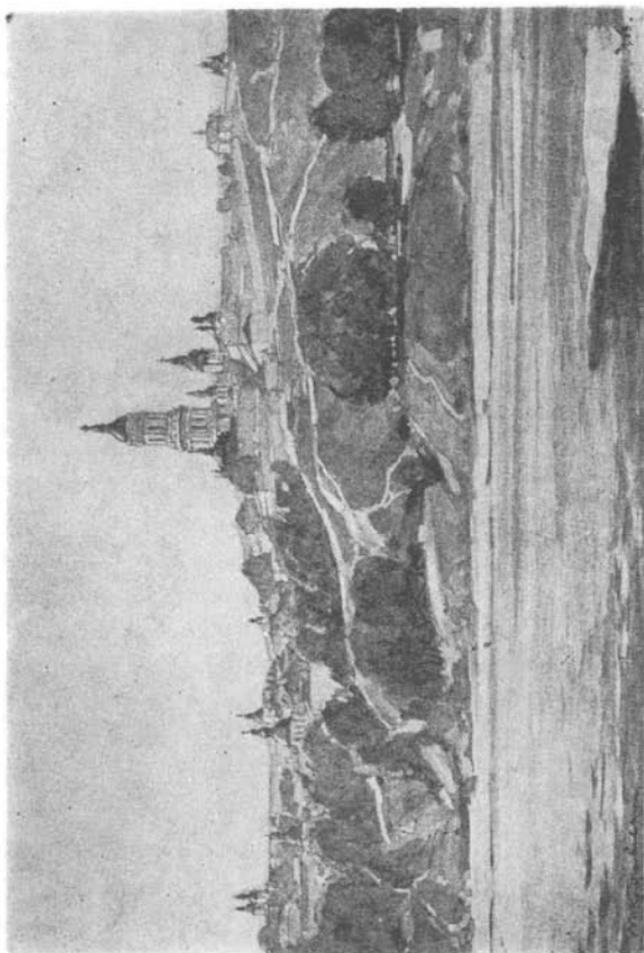

Св. Свящ. Йосафат Кунцевич († 1623 р.)

НА СЛІДАХ ЧЕРНЕЧОЇ СТАРОВИНИ ГАЛИЦЬКОЇ УКРАЇНИ

“Монахи і монаші установи займають в історії окреме місце. Від самого початку існування пильно звертається увагу на їхнє постання й організацію, говориться про їх занепади й реформи, стежить за придатністю їх до релігійної та суспільної праці, підкреслюється їх продуктивність — літературну наукову і культурну. Значить, монашество є зв'язане неподільно з історичним життям народів і людських суспільностей, творячи у великім ряді століть неначе його доконечну частину і завершення. Представником нашого українського монашества являється з давних давен славний Василянський Закон. Про нього можна сміло сказати, що він так тісно в'яжеться з історією й життям українського народу, як ніякий інший монаший закон. Історія Чину св. Василя Великого, — це в великій мірі історія загально українська, радощі Чину, — це світлі картини всього українського життя, а його болі — терпіння нашого загалу. Передусім у релігійно-церковній ділянці Василянський Закон до тієї міри зрісся з життям та історією цілої української Церкви, що останніми

часами торжественно про це засвідчив Папа Лев XIII, як у 1882-му році писав: "Коли розвивався цей Чин, розвивалася й українська Церква".

Київо-Печерська Лавра — найстарший осередок українського чернецтва

Такими вдумливими словами окреслював бл. п. о. Йосафат Скрутень ЧСВВ вікову роль нашого чернецтва, коли в 1923-му році започатковував наукове видання "Записки Чина Св. Василя Вел.",

присвячене світлій історії Чину на українсько-білоруських землях. І ось заключення о. ред. Скрутня: "Наслідком цього стають зрозумілі ті похвали, висказані на адресу монастирського життя і монаших установ, на які такі багаті твори вчених, письменників і то навіть ворожих католицькій правді й віруванню". І якби на те, ось що каже найбільший наш історик Михайло Грушевський про початки й ролю чернецтва в старій київській державі: "Після безконечних, тяжких, грубих, кривавих усобиць, у яких наростала київська держава, відчувалася потреба в чімсь новім, моральнім, чистім, що відсвіжувало б атмосферу й ублагородняло б життя. В сам час приходила нова релігія не від миру цього, з ідеалами самовідречення й аскетизму. Чернецтво приймається з великою симпатією: князі й визначніші бояри не тільки фундують монастирі, але й самі кидають двір, багатства, владу і йдуть у монастир на тяжке вмертвлення тіла, пости, безконечні молитви і безсонні ночі". (Історія релігійної думки на Україні, ст. 30).

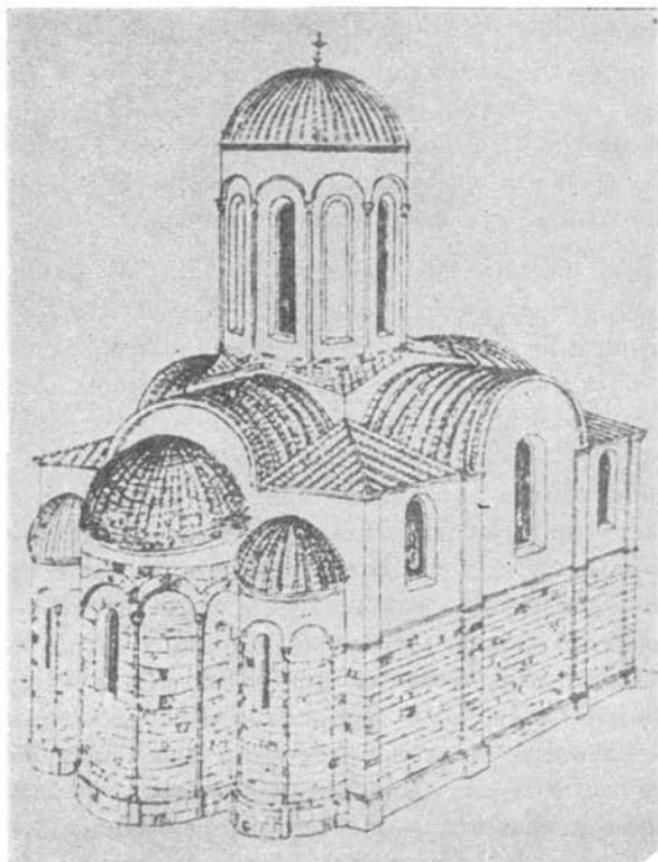
**
*

Як золотоверхий Київ, так і наш княжий Галич був засіяний монастирями, що датуються в ньому чи не від половини 12-го століття, коли тут над Дністром почав творитися новий історичний осередок української землі. У самому центрі давньої наддністрянської столиці, у Крилосі, постають одна за одною княжі обителі, де зноситься в небо нічнодзвенна молитва за благо нашої землі та її володарів, процвітає наука, переписуються книги й потужніє церковне життя в різних видах своєї

спасенної діяльності. Одначе, з-поміж них виразно згадується єдиний монастир св. Івана, де в 1189 р. поховано кн. Ростислава Берладничча, заснований хіба його батьком Іваном Берладником (на „Іванівським” полі). Коли ж за Ярослава Осмомисла († 1187) постав у Крилосі величавий свято-успенський собор, тоді побіч нього з'явився теж катедральний монастир, знаний під цим ім'ям у пізніших століттях як резиденція галицьких владик. До княжих часів відносять теж дослідники старинного Галича Й. Пеленський, І. Крип'якевич, Я. Пастернак і інші крилоські монастирі: св. Іллі в „Прокаліївім саді”, св. Покрови на „Вишнопольній”, св. Степана на „Штепанівці”, св. Юра на „Юрівським”, св. Даниїла на „Данилівським” і Чесного Хреста на „Соколі” та чернечі осідки в дальшій околиці: св. Пантелеймона при усті Лімниці, св. Миколи у Викторіві, Успення в Пітричі (з урочищем „Калогерів”), у Залукві, Різдва нах і Побережжі б. Єзуполя. З них усіх до наших часів збереглася одиноко монастирська церква св. Пантелеймона, перемінена в пізніших часах на костел св. Станислава, з кириличними написами на церковних стінах з 1219-28 років за галицького володіння Мстислава Удалого.

З такої многоти чернечих станиць у наддністрянській столиці наших володарів слід припускати, що не могло їх бракувати і в інших княжих городках галицької волости — в Перемишлі, Теребовлі, Звенигороді та Белзі, дарма, що не маємо їх слідів з тієї доби нашої історії. А коли згодом побіч них виринає Львів, тоді й тут заіснувало чернече життя, зокрема в монастирі св. Юра і, поруч ньо-

го, теж у святооуфрїївській та святойванській обителі в підніжжях Високого Замку. Та не тільки про столичні монастирі дійшли до наших часів вістки ще з княжих часів, а й про інші і то в найбільше віддалених кінцях галицької землі. І так, галицько-волинський літопис (під 1240 р.) згадує мимоходом про Богородичний монастир у Синевід-

**Реконструкція церкви св. Пантелеймона в Галичі
з 1180-1200 рр. (за Й. Пеленським)**

ську (пов. Сколе), а під 1262 р. натякує на ближче незнаний монастир у Полонині. Подібно неозначена вістка й про монастир над р. Ратою — на урочиську Рата біля Рави Руської чи у Верхраті — в життєписі київського митр. Петра (1308-24). До княжих монастирів постійно зараховуються від непам'ятних часів підгірські обителі св. Спаса й св. Онуфрія у Лаврові (пов. Самбір), де мав бути похований кн. Лев Данилович (1264-1301), у Підгірцях, на місці колишнього Пліснеська, та в Городищі над Бугом (пов. Сокаль), знаному з цінних рукописів XII-XIII ст. (Кристинопільський Апостол і Бучацьке Євангеліє) із книгозбору волинського кн. Володимира Васильковича (1269-88).

Цих кілька назв з-поміж монастирів галицької землі, що могли б походити ще з княжої доби нашої історії, можна би помножити іншими, нпр. колишнім монастирем у Библі б. Перемишля. Але й цього досить, щоб виказати, як дійсно вся галицька земля з найдавніших давен була покрита великою сіткою численних чернечих осідків, не дивлячись на всякі лихоліття, татарські набіги й чужинні зазікання, що завершилися польським поневоленням Галичини в половині 14-го століття. Росло число людей, відірваних від свого суспільного пристановища, вилюднювалися міста з їхніми релігійно-культурними осередками, було доволі землі, вільної й незагосподарованої, для займу в затишних, хоч природно не найліпших теренах. Її загосподаровують новопосталі монастирі, а при них постають шпиталі, де шукають захисту поранені в боях, до них тягнуться втікачі, сироти та всякі обездолені люди. А коли втихомирювалися

загальні відносини, тоді до монастирів протоптували нові стежки й дороги богомільні прочани, прибували купці й княжі та боярські почоти, горнулися громадно люди з околиці та з подальших сторін...

Та й під польською займанщиною не перестають множитися чернечі осідки до тої міри, що на

Унівська архимандрія, знесена після 1790 р., згодом літня резиденція галицьких митрополитів і Студитська Лавра.

протязі півтора століття до 1500-го року нараховуємо в Галичині аж 44 монастирі, що лишили сліди в опублікованих документах того часу, навіть у найдальше на захід висунених місцевостях нашої етнографічної території, що згодом підпали польонізації (в повітах Нісько, Переворськ, Ряшів, Старий Санч і др.). Здебільша вони попропадали чи втратили свої земельні надання і привілеї з розро-

стом королівщин і панських латифундій, у яких польська самоволя топтала всяке право, та внаслідок посиленої польонізації наших знатних родин і скріпленої латинізації наступних віків, — загалом через золоте безправ'я польської держави. Але на їхньому місці постають щораз то нові чернечі осідки, а побіч малих і короткотривалих скитиків, келій і печерних монастирців виринають та розвиваються великі киновії з численною братією і далекосяглим впливом (Унів, Крехів, Скит Манявський і ін.).

Відповідно до своєї фундації (киторства) були це монастирі на добрах королівських, панських, єпископських, громадських і приватних. А поміж ними вибиваються два головні типи монастирів: міських і позаміських. У перших, по більших осередках країни, процвітало навчання, переписування й прикрашування книг, іконописання, церковна мануфактура, шпитальництво, а згодом і друкарство. У других, на віддалених від міст місцях, бачимо головно посилену хліборобську й виробничу культуру, що мала вплив на довколишнє населення. А вже про самотні, відокремлені від світу монаші затвори, присвячені всеціло богоміллю, маємо найменше вісток в історичних пам'ятниках. Усіх без розбору чернечих осідків на Галицькій Україні від 12-го століття до найновіших часів нараховують досі майже чотири сотні, тобто таких, що полишили по собі слід у документах, переданнях чи принаймні в назовництві (Монастир, Монастирок (-ець), Монастирське, Черче, Калагурі і т. д.). За їхніми цінними списками у працях М. Коссака, о. Ю. Никоровича, І. Крип'якевича й ін.

**Митрополит Йосиф Велямин Рутський († 1637),
перший Протоархимандрит відновленого Василян-
ського Чину**

ших дослідників минулого нашої землі найновіший підрахунок галицьких монастирів дав перед другою світовою війною пок. о. Роман Лукань, ЧСВВ, у своїх кількакратних (на жаль невикінчених) спробах повного їх виказу. Остаточо він начисляє 145 монастирів у львівській архієпархії, 165 у перемиській дієцезії та 64 у станіславівській, виділеній у 1885 р. із львівської архієпархії. Всі ті монастирі залежали від дієцезальних єпископів, що часом були архимандритами (напр. в Уневі), з малими виїмками самостійности (напр. Лаврів у 2-гій половині 17-го ст.) чи залежности від митрополита або від царгородського патріярха (Ставропігія), як Крехів і Скит Манявський.

Коли ж при кінці 17-го століття наша Церква в Галичині приступила до єдности з Апостольським Престолом у Римі, то й чернецтво обидвох тодішніх дієцезій (львівської та перемиської) пішло за своїми владиками, за виїмком згаданого Скиту Манявського (біля Богородчан). Услід за тим прийшло до тіснішого об'єднання монастирів перемиської (1693 р.) і львівської єпархії (1711 р.). Згодом Замоїський Синод 1720 р. постановив злучити всі ті монастирі з волинськими (володимирської та луцької дієцезії) й холмськими в одну чернечу цілість (майже сотня монастирів) на взір давнішого об'єднання литовсько-білоруських і частинно українських монастирів, яке почалося ще за часів митр. Йосифа Рутського та св. Йосафата (1617 р.) Це й сталося на чернечому соборі (капітулі) у Львові 1739 р., а зараз потім у 1743 р. на славній дубенській капітулі прийшло до загального об'єднання всіх монастирів нашої Церкви в о-

дин Василіянський Чин. Він складався тоді із 170 монастирів, розкинутих у велетенському трикутнику від Татрів до Дніпра (в околицях Києва) і аж під Ригу, та приділених до двох чернечих провінцій: 1) **Пресв. Трійці**, (що обіймала литовсько-білоруські і деякі українські обителі) і 2) **Св. Покрови**

Свято-троїцький монастир у Вильні
— колиска Василіянського Чину

(до якої належали василіянські осідки на українських землях Холмщини, Волині, Галичини й Правобічної України).

Так зачалася золота доба в історії василіянського чернецтва. "Зацвіла побожність і наука та появились в наших монастирях постаті, що принесли б славу кожному Чині. Більші монастирі ста-

ли скоро вогнищами правдивої побожності, при монастирях помножилися школи, а то й вищі навчальні установи, не тільки для чернечої молоді, а й для світського духовенства; появилися друком численні василіянські книжки й видання. Таким чином Василіяни здобули собі безсмертні заслуги для нашої Церкви й народу". (Єп. Ю. Пелеш, Історія Української Церкви II, ст. 733).

Однак при тім прийшло до поступової ліквідації малозначних і незасібних монастирців, що тільки роздрібнювали чернечі сили, так, що при переході Галичини під австрійське панування в 1772 р. були вже тільки 42 монастирі, в тому новоосновані монастирі у Крестинополі, Струсові, та монастир у Замості в частині півдавстрійської Холмщини (до 1809 р.). І всі ці монастирі призначив до касати вільнодумний уряд Йосифа II, з маленьким виїмком шістьох (у кращому випадку дев'ятьох), заборонивши при тому зноситися з вищою владою Чину з-поза границь австрійської держави.

Ось чому на тороканській капітулі 1780 р. з цих галицьких монастирів була створена окрема чернеча провінція Найсвятішого Спасителя (від славної обителі в Спасі б. Самбора), щоб рятувати їх від загибелі, яка вже тоді спадала щораз грізнішим маривом на Василіянський Чин під московською кормигою. Проте, тільки при найбільших зусиллях та слізних проханнях удалося зберегти від касати чотирнадцять галицьких монастирів (у тому теж дрогобицький, заснований уже за Австрією), а всі інші скоріше чи пізніше улягли болючій ліквідації. Їх попродав уряд за смішну ціну на ліцитаціях (напр. кількаповерховий монастир у

Теребовлі за марних 704.30 фльоренів), залишив на поталу повільному знищенню такі старовинні монастирські будівлі, як згаданий Спас чи Крилос, позабирав цінні рукописні й бібліотечні скарби та обдер із золота й срібла всі, навіть незліквідовані монастирські церкви (напр. у Лаврові skonфісковано понад 60 фунтів срібла!).

Почаївська Лавра — найбільший чернечий осередок на західньо-українських землях

Але, крім матеріальної, нанесла йосифінська протицерковна політика ще більшу моральну ругину нашому Чинowi, обмеживши різними драконськими способами доплив монаших покликань до нього та піддавши його під світську владу всяких циркулів та губерніяльних урядовців. Отже й не

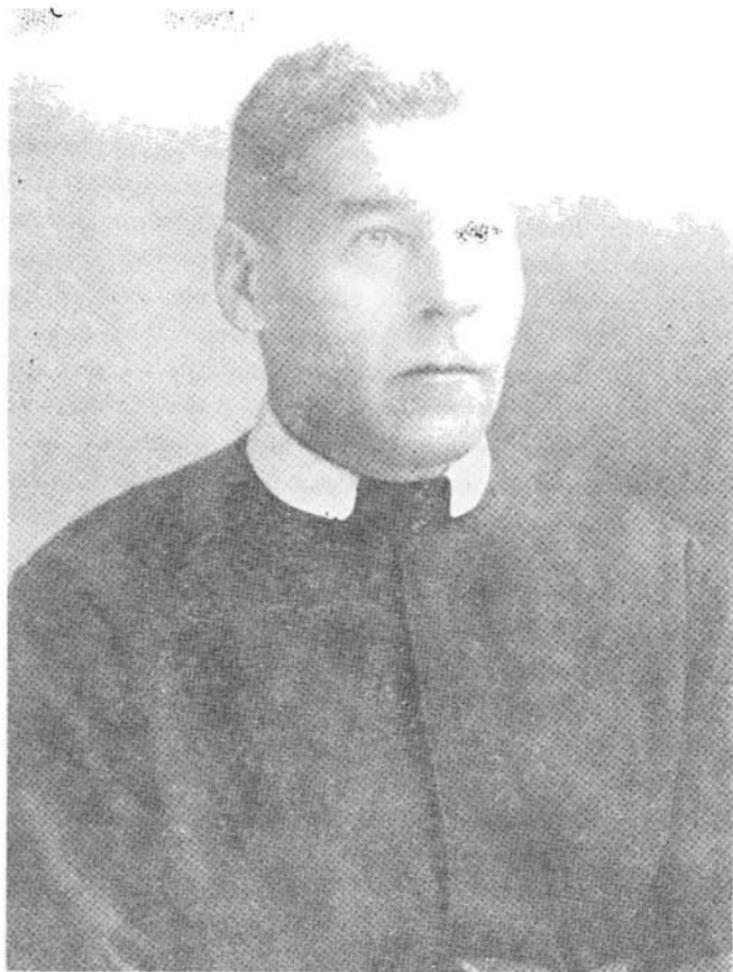

дивно, що впродовж наступного століття число василіянської братії в Галичині з 319 ченців у 1774 р. змало до 59 монахів, здебільша постарілих і вже нездібних до праці й монастирських завдань, та трьох новиків у добромільському новіціаті (початковій монашій школі). Тоді Василіяни були предтечами народнього відродження на західньо-українських землях (проповіді й книжки в народній мові та пісні о. Добриловського й ін.). Тепер — знищений Чин при насильній і кривавій руйні нашої Церкви під царською тиранією та смертельно ослаблений під Австрією — не міг видати з себе власних законних реформаторів, що їх мали інші чернечі спільноти католицької Церкви в 19-му столітті.

Тому, на прохання протоігумена о. Климентія Сарницького, сама Апостольська Столиця перевела обнову Василіянського Чину під проводом виховників, вибраних із Єзуїтського Ордену. Вони перейняли в 1882 р. добромільський монастир і вишколили в тамошньому новіціаті перше покоління новітніх Василіян, з якого вийшли митр. Андрій Шептицький, єп. Сотер Ортинський, перші протоігумени оо. Пл. Філяс, Марко Галуцинський, А. Калиш, перший протоархимандрит Д. Ткачук й інші. Опісля поступово стали вони перебирати поодинокі монастирі: Лаврів (1884), Львів (1886), Кристинопіль (1888), Крехів і Жовкву (1891), Бучач (1893) і ін., започаткували поживавлений місійний (від 1889 р.) і реколекційний та видавничий рух („Місіонар“ від травня 1897 р.), створили місійні

Перші ченці обновленого Чина в 1882-5 рр. із оо. Кл. Сарницьким і К. Щепковським у Добромилі

станіці в південній (1896) і північній Америці (1902) та багато причинилися до релігійно-національного підйому Галицької України, Буковини та українців у Боснії. Не минуло однак і десять років від часу, коли керма відновленого Чину перейшла у власні руки (1905) на чолі з першим головним настоятелем пок. о. Пл. Філясом (†1930 р.), а вже перша світова війна принесла чимале знищення монастирських будівель і дїбр, розпрошення монахів по всій австрійській державі, заслання інших у глиб Московщини й на Сибір. Услід за тим прийшла польська займанщина і запроторення 44-ох ченців у концентраційні табори (Домбе) та інші шикани окупаційної влади. Десять років треба було, щоб бодай здебільша відбудувати всі ті руїни, наладнати доплив монаших покликань і виховання молодого чернечого покоління, а вже знову пацифікація та економічна криза 1930 рр. сповільнили надійний ріст Чину й розвій його всесторонньої діяльності. Проте напередодні нової світової війни 1939 р. василіянське чернецтво посідало на галицькій землі 18 монастирів, не враховуючи окремого осідку в Варшаві та двох місійних станиць на Холмщині (Городло н. Бугом і Грабовець), а число монахів доходило вже до 400, поза тими, що працювали на місійних теренах у Новому Світі, в Карпатській Україні та Хорватії. Отак, галицька матерня провінція вела перед між другими василіянськими областями, що за її чинною допомогою сформувалися в північній і південній Америці, у передвоєнній Чехословаччині, Мадярщині та Румунії, створюючи в східньо-католицькій Церкві один із найсильніших монаших

**Впр. о. Платонід Філяс, ЧСВВ, перший протоігумен
відновлених ОО. Василіян, довголітній редактор
"Місіонаря" в Жовкві, у роках 1902-1905, працював
як місіонар-піонер у Канаді. Помер у Дрогобичі
1930 р.**

Чинів під проводом власного Протоархимандричого Заряду в Римі (від 1931 р.).

Сьогодні все те — один болючий спомин... Історична Голгота василіянського чернецтва, що перед стороками була скривавила його мученичою кров'ю води Двини, Німану, Прип'яті й Дніпра, виросла ось високо понад Карпати й досягнула кожний василіянський осідок на обидвох їхніх схилах аж до берегів чеської Велтави, до угорського низу і зеленого Семигороду. Чого в Галичині не доконала перша червона навала 1939-41 років, довершила всюди її поворотна хвиля в 1944 р. Одні монастирі перемінилися на концентраційні тюрми для монахів і священиків, що залишилися вірні католицькій Церкві та не дали приложити свої руки й імення до насильного підпорядкування нашої Церкви під жагерливу владу московського Третього Риму, поки не помадрували в кайданах на далекі заслання. Інші замінені на клюби, казарми чи шпихлірі, а то й до тла поруйновані, сунують своїми розвалинами. І з ними загинуло все їхнє багатовікове культурне надбання, а на місце колишнього квітучого життя й буйної діяльності прийшли каторги, новітні катакомби й повільна смерть...

Заховалося тільки по книжках і журналах їхнє славне минуле. І ось тут черпаємо з них жмінку даних про кожну нашу передвоєнну василіянську обитель, щоб закріпити на папері історичну сильветку кожної з них і таким чином не спустити з ока ні одної цеголки, яка входила в могутню будівлю василіянського Чину в Галицькій та Карпатській Україні.

У ГОРОДІ ЛЬВА

СВЯТООНУФРІВСЬКИЙ МОНАСТІР У ЛЬВОВІ

Як у державному житті Галицької України Львів уважається спадкоємцем княжого Галича, так в історії нашого чернецтва він одинокий, побіч старої столиці над Дністром, зберіг на своїм терені сліди монашого життя ще з княжих часів. І як у Галичі одинокою його пам'яткою залишився святиопантелеймонівський храм, так само у Львові єдиний певний його залишок це славний святоюрський дзвін із 1341-го року. "В літо 6849-е — читаємо на ньому за візантійським літочисленням — соліян бисть колокол сей святому Юрію при князі Димитрії ігуменом Євфимієм". Оцей ляпідарний напис на високому і милозвучному дзвоні каже нам, що він із святоюрської гори дзвонив іще князівську славу, бо згаданий тут князь Дмитро це Дмитро Детько, що управляв галицькою державою по смерті останнього нашого володаря кн. Юрія Болеслава († 1340). Йому завдячуємо незаперечний доказ, що чернече життя на святоюрській горі процвітало хіба ще в обителі, уфундованій кн. Юрієм Львовичем († 1316) на честь його небесного патрона, якщо не брати до уваги пізнішої легенди, яка в'яже його початки з ім'ям

вигаданого печерника Василюка-Василька, ніби брата, ніби сина короля Данила, основника нової столиці Галицької Держави...

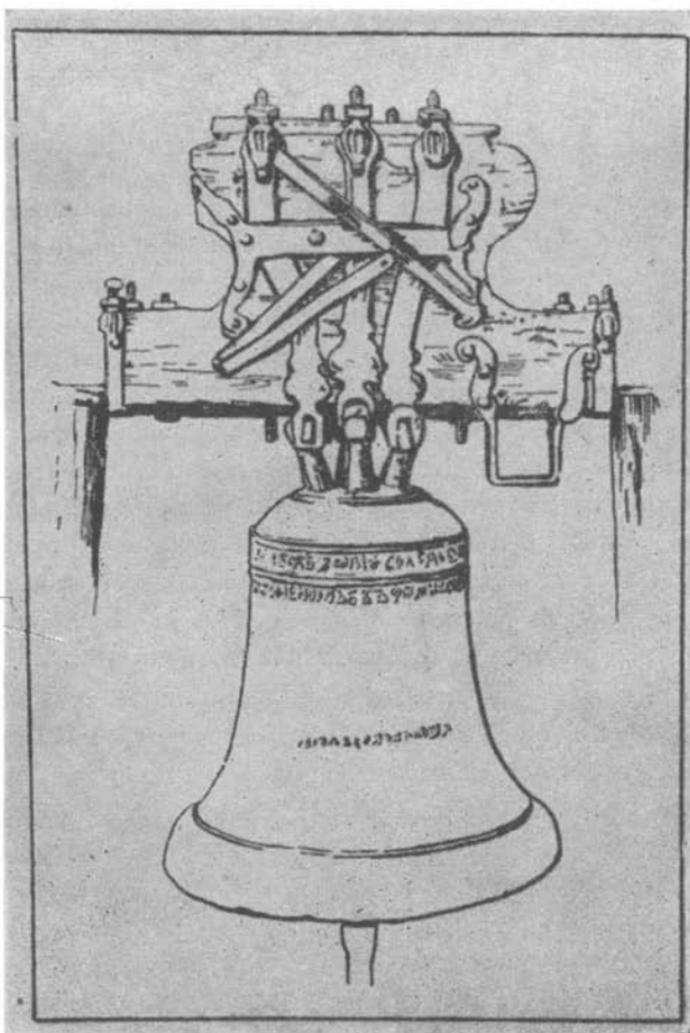
Та незабаром після того святоюрський монастир хіба був спалений разом із усім княжим Львовом у часі польського наїзду короля Казимира, бо під час розкопів під фундаментами теперішнього св. Юра, переведених проф. Я. Пастернаком у 1930-их роках, виявилися сліди колишньої глиняної долівки дерев'яної церкви, спаленої великою пожежею. І хіба тільки слава княжого походження святоюрської святині вплинула на те, що її згодом відбудували, мабуть за планами архітекта Дорінга (Доре?), який на її взір мав теж збудувати львівський вірменський собор. Визначалася вона незвичайно сильними мурами, так, що тільки з трудом прийшлося її розбирати в 1743 р. під заплановану сьгоднішню катедру св. Юра. Отак із прадавньої старини Святоюрська Гора, увінчана княжим монастирем, була невмірущим Сіоном первісного Льва-города, недоступним для щораз вищих хвиль вікового польського заливу, а могутні переливи його княжого дзвону століттями голосили історичну правду про український Львів. Та коли святоюрський монастир у 2-ій половині 18-го століття включено в сьгоднішні катедральні забудування, то самотнім носієм неперервної традиції чернечого життя на львівському терені до наших часів осталася друга обитель княжого походження — святоонуфріївський монастир при Жовківській вулиці.

Манастир ОО. Василян і дзвіниця у Львові — від Жовківської вулиці (тепер вул. Б. Хмельницького)

Побіч церкви св. Миколая, святооунуфріївський монастир це одинокий залишок первісного княжого міста, що народилося в підніжжі Княжої Гори з її пишними теремами і сильними укріпленнями при давній Волинській дорозі впродовж повного століття від заложення Львова до його переходу під польську займанщину в 1348 р. З-першу підлягав він св. Юрові, а згодом залежав аж від унівського монастиря (біля Помор'ян), поки не перейшов під опіку львівського братства при Успенській церкві. Одним із найстарших його ктиторів мав бути львівський багатій Степан Дропан іще в 1460-их роках, а відтак інші члени міського патриціату та княжих родин, зокрема Константин Іванович Острозький, причинилися до першої більшої розбудови сьогоднішнього монастиря в половині 16-го віку. Для того святооунуфріївський монастир стає осередком українського життя поза мурами середньовічного Львова, тоді як колишня Княжа Гора світила віковою пусткою і носила напів-згірдку назву Лисої Гори, а осередок міста пересунувся вбік нового Ринку та Успенської церкви.

У першій мірі в 1580-их роках постала давня монастирська церква, що первісно складалася з головної "великої церкви" і прибудованої з-права святотроїцької каплиці ("мала церква"). Обі вони зазнали згодом кількакратної перебудови впродовж 17-18 століття і були значно побільшені добудованим сьогоднішнім святилищем та двома захристіями в 1820 р. Якже ж нарешті в 1902 р., за пляном відомого архітекта Івана Левинського, бу-

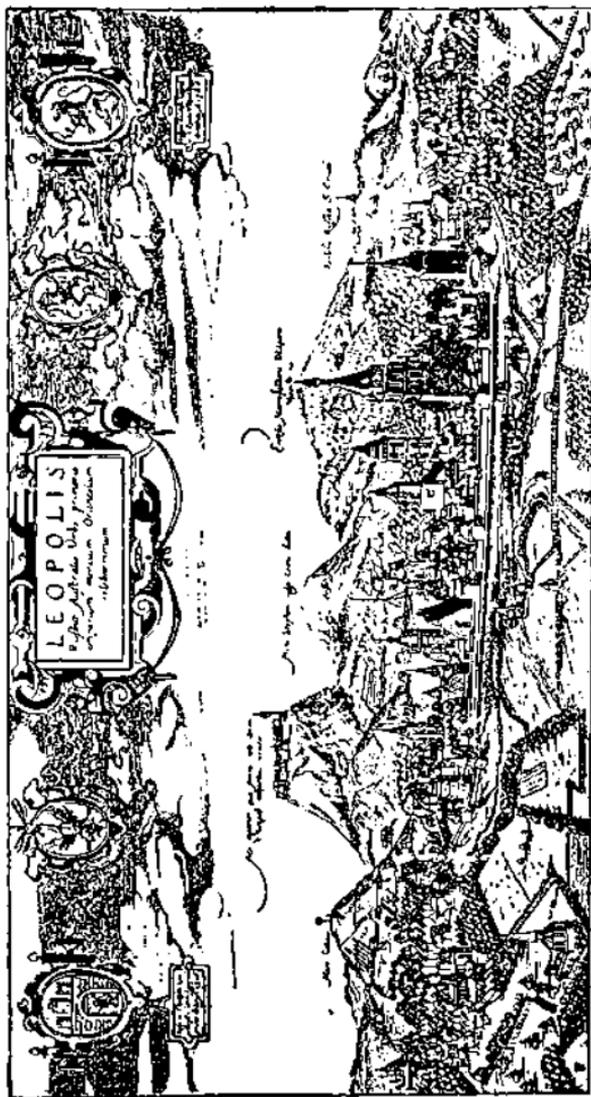

Святоюрський дзвін у Львові з 1341 р.

ла ще з-ліва добудована нова каплиця Преч. Д. Марії, симетрично достосована до святотроїцької, вся будівля прийняла сьгоднішній вид трьохнавної церкви з трьома банями. Тоді теж вирізьбили

самі монахи прекрасний іконостас на взір славного краснопущанського іконостасу з 17-го століття, а знаний маляр Модест Сосенко прикрасив його стилевими іконами.

Таксамо частинами поставав і монастирський будинок: його основа — чотири долішні келії при вході з гостролу́чним склепінням—збудована 1655 року на місці давніх келій і після пожежі 1672 р. наново перебудована в 1683 р. А теперішній монастир датується 1815-20 роками, коли то ця первісна будова була ще на половину видовжена й підвищена на один поверх. До давніх монастирських забудовань належав теж захист (шпиталь) для старих і немічних членів Успенського братства, заснований при кінці 16-го століття і вже за австрійського володіння злучений із шпиталем св. Лазаря, та невеличка бурса для незаможних школярів. А побіч монастиря на схилі гори здавна був старинний цвинтар, на якому між іншими знаними покійниками, навіть із родин молдавських господарів, був похований Іван Федорович, перший львівський друкар († 1583), із своїм сином. Він мав примістити в святооуфрїївському монастирі свою друкарню і видати тут "Апостол", український першодрук у 1574 р. Його друкарня залишилася тут до 1616 р. і навіть заходами ценців-друкарів випустила об'ємисту книгу "О священстві" св. Івана Золотоустого (1615). А нагробний пам'ятник Федоровича з напів-затертим написом мав з-першу стояти перед церквою, поки при переміні цвинтаря на овочевий сад у 1820-их роках разом із багатьома іншими не був вмурова-

**Вид Лавова з 17 ст. і Лисої Горн
(від лівої руки — з хрестом на вершці)**

ний у церковну підлогу, а згодом перенесений ближче престолу святотроїцької каплиці та остаточно замурований у новій стіні при перебудові церкви 1902 року.

Таким чином святооунґфрїївський монастир уже з кінцем 16-го віку став поважною українською культурною остоею поза властивими мурами міста, головню, коли львівське братство дістало привілей Ставропігїї (незалежности від місцевого єпископа) від царгородського патріярха Єремїї II в 1589 р. У тривожних часах наступного столїття монастир багато потерпів від пожежі 1623 р., козацької й турецької облоги (1654 та 1672) і татарських набїгів і ддятого, по перебудові 1655/6-го року, зачав перетворюватися в оборонну твердиню. В тїй цілі була збудована й дзвіниця у формї вежі з гарматами 1681 р. (піднесена в 1820 р. до теперїшньої висоти), а в 1690-их роках всі монастирські забудування враз із кладовищем були обведені високим муром із стрільницями коштом 10.000 зл. п. І після переходу Ставропігїї на унію (1708 р.) святооунґфрїївський монастир далі остався під її опікою та разом із нею був у безпосередній залежності від Апостольської Столиці в Римі, поки в 1767 р. не перейшов під повну управу Василянського Чину.

Коли ж святоюрську обитель, славу у 18-му столїтті своїми богословськими студїями, остаточно передано катедральному духовенству (1817 р.), все василянське життя у Львові сконцентрувалося від тоді одиноко в цьому скромненькому закутку при Жовківській вулиці, тим більше, що касаті підпав третій львівський монастир св. Івана Богослова (1808 р.). Тут був осїдок протоігуменського заряду Чину, тут упродовж минулого сто-

**ВПреосвященний Галицький Митрополит
Андрій Шептицький. ЧСВВ († 1944)**

ліття містилися чернечі студії, тут була нетлінна скарбничка монаших передань і духових скарбів минулих століть... Зі стін гляділи цінні портрети давніх єпископів та славних ченців, монастирська

каплиця зберігала цінний стінопис Христових Страстей Луки Долинського († 1824), а в саді стояли надгробники світлик протоігуменів минулого століття: Теофана Голдаєвича, Арсена Радкевича й Модеста Гриневецького, що своїм навчанням у львівській генеральній семінарії та в університеті продовжали високу традицію василіянської науки й створили тут можливий сховок для бібліотечних залишків, що їх удалося тут і там урятувати від пропажі та знищення під час йосифінської касати наших монастирів. Усе те зробило святооуфрїївський монастир притягаючим для своїх і чужинецьких дослідників нашої церковної старовини й василіянського минулого.

Після добромильської реформи 1882 р. саме тут зійшли найперші прозябці надійного посіву василіянської обнови: започаткувалися перші на львівському терені травневі молебні до Преч. Діви Марії та набоженства до Пресв. Христового Серця, відбувалися перші священничі реколекції, позасновувано перші загальні католицькі організації, зачалося василіянське видавництво релігійної книжки й преси від відомого молитовника "Гостинця" (1892) і "Місіонаря" (1897 р.) та був згодом створений Центральний Архів і Книгозбірня Василіянського Чину (понад 600 самих рукописів і понад 40.000 томів у 1939 р.) wraz із науковим виданням церковно-історичного журналу "Записки Чина св. Василя Великого" (1924 р.). Що більше — з цього монастиря головний заряд обновленого Чину впродовж 50-ох літ розбудовував і нормував всесторонню василіянську працю в краю й

**ВПреп. О. Протоігумен В. Градюк, ЧСВВ
з нагоди 50-річчя священства (1956)**

поза його границями і за океанами, поки в 1931 р. не переніс свого осідку до столиці католицької Церкви, залишивши тут уже тільки протоігумен-

ський уряд для матерньої галицької провінції в повному її розквіті.

На протязі останніх півтораста літ аж тричі розроблювано плани нової просторої церкви і репрезентативного монастиря, які відповідали б високим завданням, що їм постійно служив святооунуфрїївський монастир у столиці Галицької України. Першу таку спробу зроблено ще в часі переходу Галичини під австрійське володіння; та на перешкоді їй станула тоді загроза йосифїнської касати. Вдруге повторено таку спробу на початку цього століття у зв'язку з наміченою перебудовою жовківської дільниці, але вона знову не вдалася через завзятий спротив польських чинників. Вкінці вибух війни в 1939 р. ударемнив нову заплановану перебудову святооунуфрїївського монастиря...

Але і в дотеперішньому скромному виді відстоював він гідно свою історичну роль передової твердині українського Львова і св. Юра. Із філософським спокоєм перетривали його старовинні мури із своїми стрільницями, облупленими з тинку і порослими травою, неодну чорну годину нашої історії. А над ним легендарна Лиса Гора, що пам'ятає ще славу українських князів та їхніх переможних дружин, стоїть як вічне мemento для всіх чужинців, що з заходу чи сходу посягають по владу над нашим Львовом. Тому в найглибшій пошані для першостепенного історичного значення святооунуфрїївського монастиря очікуємо великого дня його обнови в обновленому Городі Льва...

КОЛИСКА ВАСИЛІАНСЬКОЇ ОБНОВИ

СВЯТООНУФРІЇВСЬКИЙ МОНАСТИР

У ДОБРОМИЛІ

У рівній мірі, чи їхати до Добромиля від Перемишля чи від Самбора, вже здалека видніє над містечком "Чернеча Гора" на тлі темно зеленого бескидського Підгір'я. Наче остання хвиля розбурханого гористого моря знялася тут високо-високо над довколишнім холмовинням і — заклята, нависла над самим краєм надсянської низини... Могутній її верх — підперезаний білою стяжкою монастирських будівель: гарної хрестовидної церкви, симетрично достроєної обителі та велетенської дзвіниці, що все разом робить справді "київське враження". А там далі наліво, на сусідньому шпилі, від голубого неба відбивають ясні обриси старовинного замчища Гербуртів, що перед трьома віками були першими хтиторами нашого монастиря. У рямцях цих обидвох нагірних будівель добромільський виднокруг зберігає ще сьогодні окремих старовинний кольорит, що його надала всій околиці споконвічна чернеча традиція.

Із полудневого сходу в'яжеться з ним підгірське пасмо між Стривігором і горішнім Дністром,

засіяне вщерть іще від княжих часів славними кинувіями св. Спаса, св. Онуфрія в Лаврові, у Смільниці, Терлі, а згодом у Старяві, Сушиці та на щораз вищих підступах Карпат, як "Монастир" біля Лиська. А знов у підніжжя Чернечої Гори процвітали також днедавні чернечі оселі в Городиську біля Н. Міста і зокрема в Библі, що своїми початками сягали хіба ще княжої доби української історії та разом із пізнішими монастирями надсянської периферії (Риботичі, Бірча, Улуч і ін.) служили для добромильської обителі віковим заборолом перед постійним тиском польонізації й латинізації наступних часів. Таким чином добромильський монастир виріс на підложжі, далеко й широко просякнутому прадавніми монашими переданнями, і навіть після того, як усі ті довколишні чернечі осередки зникнули з історичного овиду, залишився він високо на Чернечій Горі нездобутою твердинею рідного духу на цьому відтинку західно-української землі...

**
*

Первісне положення добромильського монастиря ще в 16-му столітті було таки на самому узбіччі Чернечої Гори, дещо вище над теперішньою криницею св. Василя, де на природному відшибі знайшлося досить місця для невеличкої церковці св. Миколи і скромного монастирця чи одної-другої келії о. Ананії й другого черця (з Лаврова?). Осталось тільки по ньому давно забуте цвинтарище, вщерть заросле могутніми ялицями й зарівняне до непізнання осувами із стрімкого верху гори. Небавом, у 1613 році, по-

стала друга церковця св. Іллі під самим шпилем гори, де тепер монаший цвинтар (від 1845 р.) при дорозі до с. Поляни, після того як Іван Гербурт подарував ченцям приляглу до монастиря землю й лісок. Отак із своєї Чернечої Гори міг добромильський монастир споглядати з незайманим спокоєм на завзяту боротьбу за перемиську катедру, що йшла між з'єдиненими й нез'єдиненими владиками мало що не все 17-е століття, бо головною її ареною були важніші обителі Спаса, Лаврова і недалекої Смільниці. Щойно після повного об'єднання цієї дієцезії з Апостольською Столицею в 1691 р., Чернеча Гора зачинає відгравати першорядну роль між обителями цілої єпархії, коли перемиський синод 1693 року призначив добромильську обитель на послушничий новіціятський дім, де початкуючі василіянські

Добромиль — монастир і церква

ченці мали відбувати приписаний час вступної проби (послушництва) перед допущенням до законних обітів (професії).

З цього часу на Чернечу Гору повні два століття піднімалися щораз то нові призовники Василіянського Чину, щоб там високо над земськими турботами на верхів'ях чернечого подвигу віддихати чисто духовним повітрям безнастанної молитви й повного відокремлення від світу. З тією ціллю постала в 1705/90 рр. сьогоднішня гарна святооунуфріївська церква, збудована на зразок лаврівського храму в затишній улоговині під горою, де вже не докучали б гірські вітри й морозні хуртовини. А побіч неї загарливий і довголітній ігумен Єронім Кузьмич (†1739) розбудував у 1731 р. просторий монастир, у якому м. і. доживав віку перемиський єп. Єронім Устрицький (†1746) і згодом у 1750 рр. Теофіл Пасіч, хорватський владика грецького обряду. Коли ж крім новіціату була тут приміщена ще й богословська школа для молодих ченців, то добромильський монастир мав тоді найчисленнішу братію між усіма галицькими обителями. Для її утримання служили поменші ближчі й дальші монастирці в Букові коло Фельштина, Наклі біля Перемишля та в Жұравині, недалеко джерел Сяну, а то й були прилучені чернечі осідки (знесені по 1744 р.) св. Івана в Перемишлі, в Улучі, Рибнику (Брюховиці) коло Дрогобича і в Колоденці біля Жовкви, звідки був на Чернечу Гору перенесений чудотворний образ св. Оунуфрія.

Із переходом Галичини до Австрії йосифінська касата оминула на щастя добромильський

Вхід до каплиці в добромильському монастирі

монастир, але сильно підкосила його попередній розцвіт, бо через усіякі урядові обмеження майже устав доплив покликань до чернечого життя. Та саме в тому часі (1784 р.) викінчена будова сьогоднішньої дзвіниці, започаткованої ще 1751 р., з вежевим годинником і просторим в'їздовим підсінням, що при кінці минулого століття було замуроване і перетворене на каплицю. І вже аж після того, як поступово були знесені всі інші василіянські осідки в цій частині перемиської єпархії ген під Лаврів і Дрогобич, смертельна небезпека підсунулася під Чернечу Гору, коли в 1802 р. австрійська влада висунула проєкт перенести добромильський новіціят до Перемишля і примістити його в єзуїтській колегії. Але тому, що кошти направи будинку виявилися за великі й не було куди перенести приміщеної там школи, то й згаданий проєкт так само скоро впав, як нагло був зродився...

Та й без того, з повільним упадком Чину в 19-му столітті, став добромильський новіціят щораз більш підупадати, дарма що тут саме 1858 року була скликана окрема законна капітула, щоб рятувати останки колишньої василіянської слави, піднести чернечу карність і помножити монаші покликання. Мабуть тому 1882 р. Лев XIII вибрав добромильську обитель на колыску василіянської

Добромильські Василіяни 1895 р. з о. А. Шептицьким, ЧСВВ і о. А. Бавдісом, Т. І. З-права від нього о. О. Бурдяк (тепер у Бінгемтоні), всередині 2-го ряду о. В. Градюк.

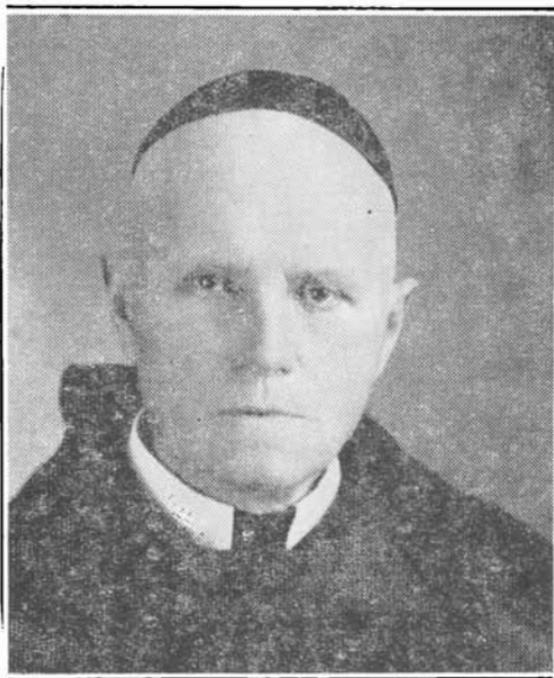
Преосв. Єпп. Сотер Ортинський ЧСВВ

обнови від якої властиво має Чернеча Гора своє історичне ім'я, як у відродженні венецианського монашества Монте Кассіно в Італії, Солем у Франції, Байрон у Німеччині... Не зважаючи на загальне недовір'я й отвертий виступ нашої суспільности проти цього провидінного зарядження Апостольської Столиці, добромільські завмиряючі мурі відразу заповнилися вщерть найкращими синами нашого народу, що на папський зазив поспішили на Чернечу Гору посвятити всеціло своє життя й світлі таланти на службу Богові, св. Церкві та рідній Батьківщині. І так повних двадцять років із добромільської гори, немов із розкритого наново джерела, стали впливати свіжоводні струї духовного відродження для всієї Галицької України. Та через щораз більшу вогкість, що наскрізь просякнула вікові монастирські мурі, треба було в 1902 р. переселити чернечу молодь до крехівського монастиря, де для новіціят було збудоване окреме просторе крило. Туди теж з добромільської церкви були перенесені мощі св. мученика Пасива, що їх Лев XIII подарував для улюбленого василіянського новіціяту в 1887 році.

По цих великих днях добромільської обителі осталася тільки пропам'ятна таблиця на лівій від входу церковній стіні на вдячну згадку про о. Каспара Щепковського з Ісусового Товариства, що сам вихований у василіянській гімназії в Бучачі, посвятив обнові нашого Чину всю свою праведну душу і свій Богом надхнений виховний талант. († 1899 р.) А в горішньому кінці монастирського

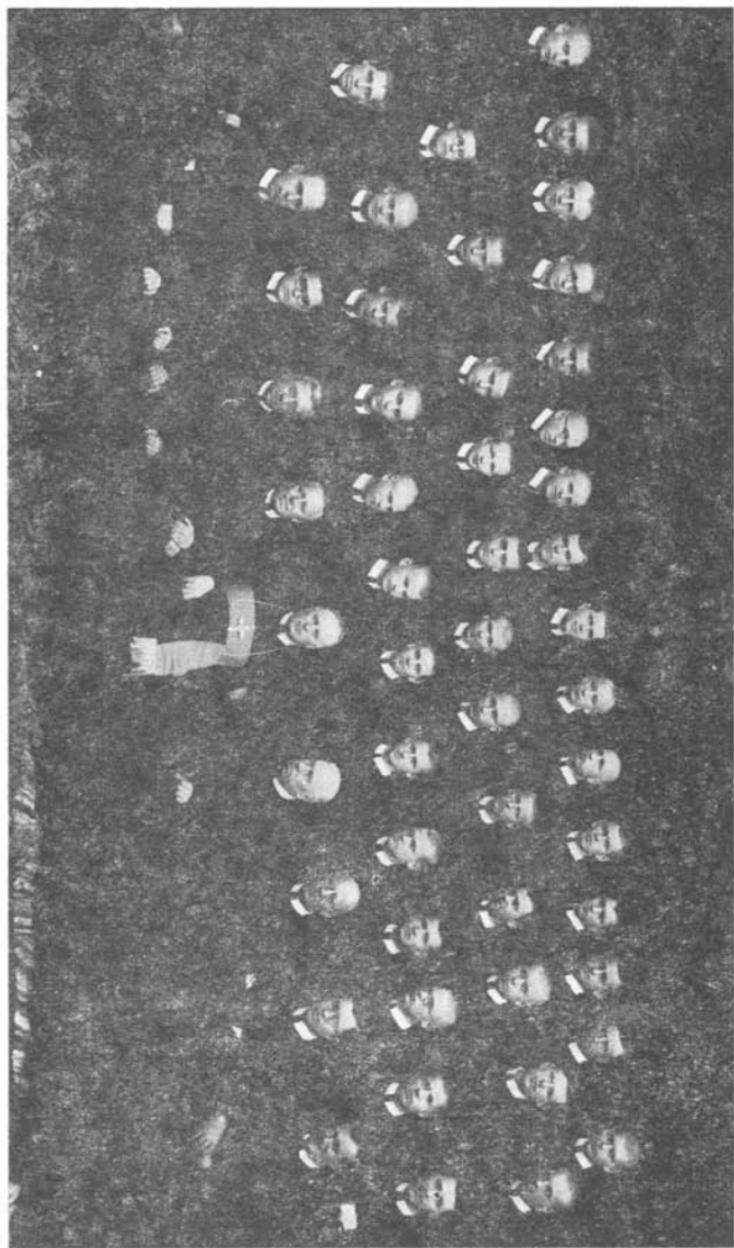
саду залишилися осамітнені могилки чернечого цвинтаря з похиленими залізними хрестами над першими призовниками добромильської реформи, що відійшли до Господа в молоденькому віці, щоб немов зірвані пуп'янки ще не розвинених рож розцвісти перед Божим престолом. А зараз побіч — ще одна дуже цінна пам'ятка з початкових років василіянської обнови, тим дорожча і миліша, що невидна і незнана для загалу: це невеличка кам'яна печера з ясною статусю Пресв. Богородиці... У стіп Її перші новики відновленого Чину відправляли свої щирсердечні моління до Пречистої у прегарних у цій стороні днях місяця травня і тут дали скромненький почин до сьогоднішнього загально поширеного травневого набоженства, такого любого для всього нашого народу. Біля цієї статуї зродилися перші нововасиліянські пісні з несмілої музи молоденького о. Мелетія Лончини († 1933 в Добромилі) та о. Володимира Стеха († 1947 в Пассаїк, ЗДА), що згодом перейшли в посідання народу та започаткували нашу новітню церковно-народню пісневу творчість. Із цього гірського затишшя розійшлося теж почитання Пресв. Христового Серця по всіх закутках нашої землі, де тільки ті перші василіянські ченці прийшли з місієюною проповіддю і друкованим релігійним словом. Єдиний живий свідок цих святих починань — дрібненький плющ, посаджений ще на досвітку василіянської обнови молоденькою рукою невідомого добромильського новика, несміло в'ється все новими паростями по камінні цього найскромнішого в світі святилища...

І довго-довго чекав добромильський монастир на поворот своєї ще не старої, а вже історичної слави. Спершу ще проживали тут два-три ченці, що обслуговували монастирську церкву й пиль-

**Всесв. о. Протоархимандрит Діонісій Ткачук ЧСВВ
(1931 — 1944)**

нували невеличкої господарки. А після 1910 року перебрав усе те на себе сусідній монастирець у Буківій, що досі служив лиш за фільварок добромильського новіціяту. Зрештою до першої світової війни не відчувалося окремої потреби добромильського монастиря, бо і так число ченців у Чині

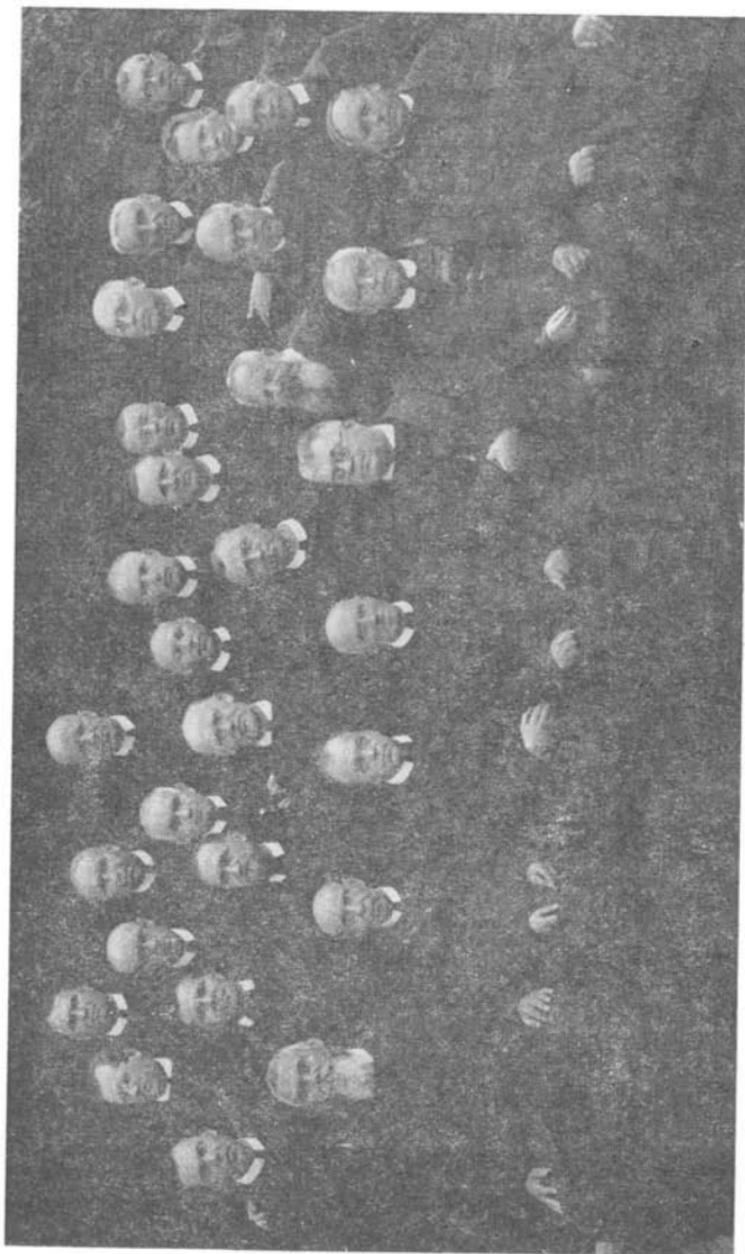

було постійно невивстачальне, щоб обсадити інші василіянські станиці, а основне відводнення і на-права, що її ця велика будова вимагала, далеко перевищали фінансові спромоги Чину... Але вже з першими роками польської займанщини над опущеним монастирем зависла дійсна небезпека, що дім буде занятий на якесь урядове приміщення. Тому від 1920 р. тут постійно перебувало кілька ченців, що помалу стали приводити до якогось такого порядку монастирські забудування, поки в 1928 р. не назріла потреба основної віднови монастиря з уваги на щораз більше число чернечої студіюючої молоді, для якої не було вже відповідного приміщення по інших галицьких обителях. Після цілорічної всесторонньої направи підбавливим наглядом неструдженого ігумена о. Йосафата Лабая (тепер у Буенос-Айресі в Аргентині) величезним (на ті часи) коштом 15 тисяч доларів, примістилися тут філософічні (згодом вищі гімназійні) студії Чину з 35-45 студентами під проводом 7-8 еромонахів, що оживили монастирську церкву прекрасними відправами та відновили давні релігійні організації й колишні рокові відпусти.

**
*

Ось як описує Осип Назарук небувале враження з такої чернечої відправи у прегарному спомині зі своїх відвідин добромильського мака-

Василіянські монахи в Добромилі (літо 1937 р.). Знімка, зроблена з нагоди відвідин Преосв. Василя Ладика, ЧСВВ, українського єпископа з Канади.

стиря літньою порою 1930 р. "Вечором у церкві ОО. Василіян величава відправа, хоч ніякої публіки в церкві нема, бо до містечка далеко, а до сіл ще дальше і люди приходять тільки в неділі і свята. Тим більше враження робить ця величава відправа — в церкві без публіки. Темно. Тільки воскові свічки роздирають темряву біля головного престолу. Перед ним стоять у золотистих ризах священники, що відправляють богослуження. А в церкві, закриті чорними каптурами ряди ченців, голосно беруть участь у богослуженні. І вся церква така оживлена, така весела й радісна! Немов чути в ній Божу приявність. Найсильніше враження викликає те богослуження саме при повній недостатці публіки. Так горять не тільки свічі, але й очі приявних, бо в кожному звуку пісень відчувася, що учасники цієї молитви чують Бога в цій самоті. А музика в цій глушці діє так добре-добре. Враження, якого я зазнав у церкві, довго вночі наповняло мене милим спокоєм, що є хтось і серед нашої розваленої суспільности, хто молиться до Бога безнастанно. Я відчував при тім зв'язку якусь безпеку й радість"...

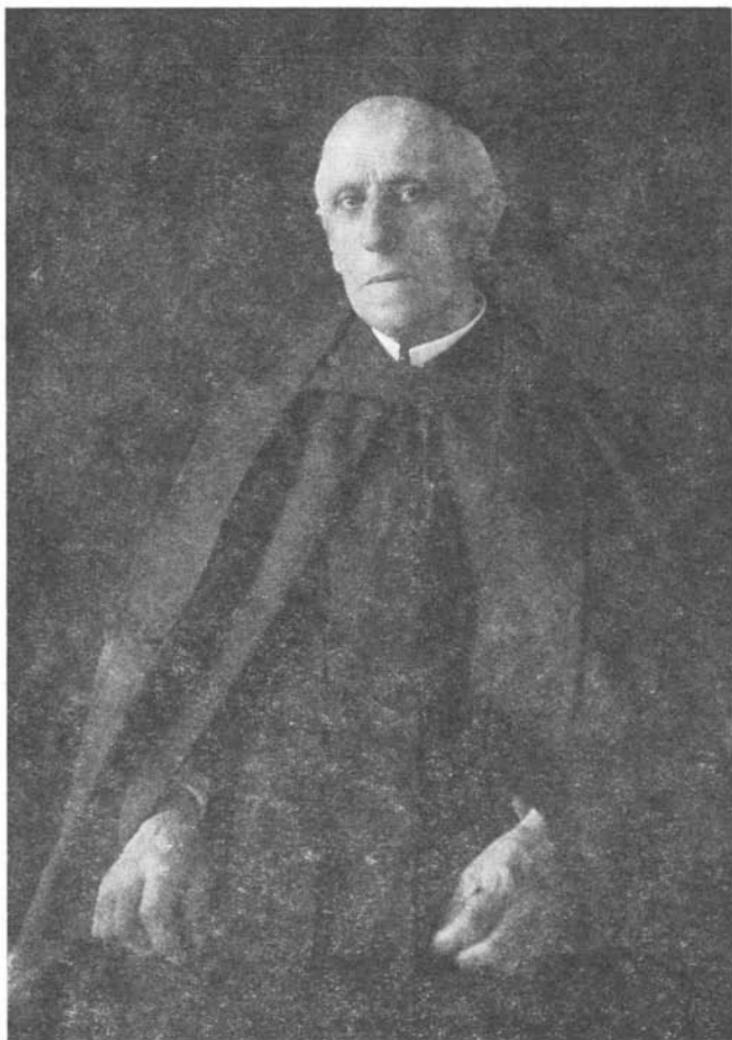
І знову на Чернечу Гору зачали збиратися тисячі побожного люду в святочні дні та живим килимом оточувати веселу монастирську церкву під час відпустових відправ на тлі відмолоджених вікових мурів і спраглими устами припадати до нововідкритого джерела Божої водички, що тут забила новими ключами, як у перших роках до-

Генеральна Капітула в Добромилі в літі 1931 р.

бромільської реформи... Дійсно, василіянський Чин не міг краще відзначити її п'ятдесятлітнього ювілею в 1932 р., як саме цією обною своєї духовної коліски! Дотого в літі 1931 р. відбулася тут історичної ваги загальна капітула, на яку з'їхалися відпоручники всього василіянського чернецтва Галичини, Карпатської України, Мадярщини, Румунії та обох Америк, щоб вибрати першого найвищого настоятеля відновленого Чину в особі о. Діонісія Ткачука († 1944 р. в Римі). Таким чином на цьому святому місці світала візія золотої василіянської доби з-перед півтораста років і вповні заслужено добромільська обитель обходила тоді своє найбільше свято за увесь час вікової діяльності...

**
*

Сьогодні — на понурих схилах Чернечої Гори осталися в німому розбіллі осиротілі столітні мури, що з них на увесь край плила могутня пісня духового підйому з сотень юних сердець посвячених Богу кращих синів українського народу. Прибиті рясним чортополохом дорогі могили на забутому чернечому цвинтарі. Висох пам'ятковий прочитан на розвалинах марійської каплички в монастирському саді. Далеко від своєї духовної матері вмирають останні передовики василіянського відродження: одні на далеких засланнях, другі під людськими тинами, інші на світових чужинах... Але не завмерла і не вмере на устах народу василіянська пісня, що зродилася при цій духовній колісці Василієвого Чину й розійшлася

**Преп. о. Юліан Дацій, один із найперших віднов-
лених Василіян і перший висвячений у 1886 р. та
останній померлий чернець на добромільському
цвинтарі († 1945).**

світами, де тільки його сини станули до благословенної праці, поки не сплететься з воскресним співом нашої св. Церкви і християнської України.

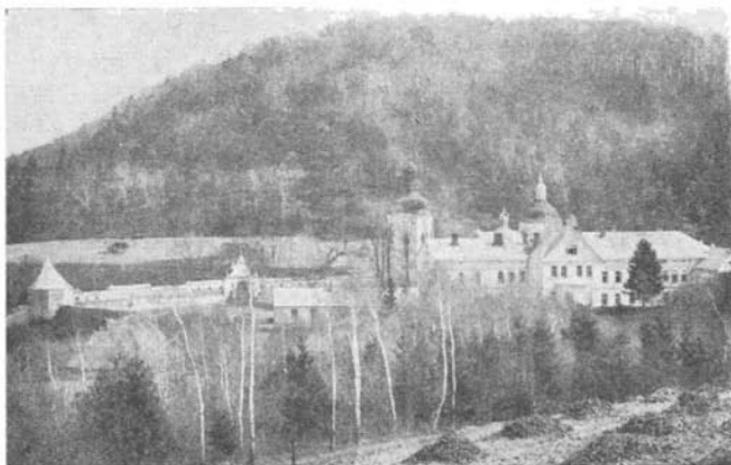

Звалища замку Гербуртів в Добромілі

ШКОЛА ЧЕРНЕЧОГО ЖИТТЯ

СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКИЙ МОНАСТИР У КРЕХОВІ

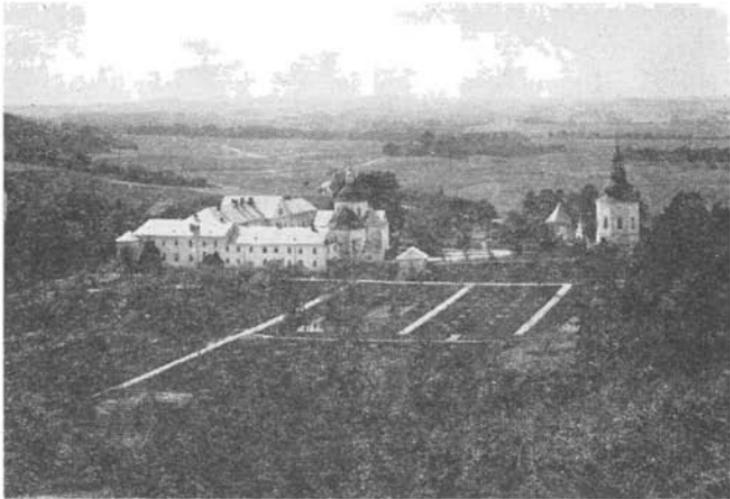
Яке зовсім відмінне його положення від добромильської Чернечої Гори! Крехівський монастир цілком захований від людського ока в прекрасній галявині, у лагідних згибах східнього узбіччя львівсько-томашівського Розточчя, що тридцять кілометрів за Львовом, біля Жовкви, звертає круто в північно-західньому напрямі. Околиця тут напричуд гарна й романтична, а глибокі яри, порізані шумливими потоками, зелені ліси й діброви надають їй чару гірської країни. Навіть коли по дев'ятох кілометрах мурованої дороги з залізничної станції у Глинську в'їхати у саме село Крехів, то все ще нічого не зраджує, що десь недалечко відтіля найбільший василіянський монастир, що перевищає всі інші осідки Василієвого Чину в світі числом своєї братії. Веде до нього ледве видна пільна доріжка, що її вічно зправа і зліва засуває рухомий пісок, наче б утруднював остаточний доступ до василіянського "святая святих". І навіть за останнім її поворотом по під стрімкою горою Побійною, вкритою тут густим грабовим лісом, монастирські забудовання

Манастир у Крехові з видом на гору Побійну

все ще закриті могутніми віковими мурами. Тільки з наріжньої високої дзвіниці напричуд мелодійні дзвони, що їх, за словами народної пісні, "аж у Добрусині чути", зраджують серед завороженої лісової тиші святе місце, де до повної чернечої посвяти для Бога дозрівають десятки—сотні юних сердець. Треба б хіба вийти аж на самий верх Побійни, що із трьох сторін амфітеатрально окружає крехівський манастир, щоб окинути оком увесь комплекс його будинків, а там далі в північній стороні широку рівнину, змержану нивами, луками, гаями аж по самий обрій...

Із тієї духової фортеці спущений масивний міст, по якому раз-у-раз роздаються гомінкі кроки щораз то нового призовника Василієвого Чину, коли то він із роздзвоненим у грудях серцем увиходить до її мовчазного лона. Щораз жова по-стать переходить самотнім подвір'ям і спиняється

Крехівська обитель. Вид із гори Побійни

на коротеньку молитву перед церковними дверима, щораз інша рука хапає при вході до манастиря за дзвінок, щораз іншому юнакові отворяються важкі новіціятські двері й приймають нового члена великої громади вибраних синів народу, які з усіх сторін нашої країни прийшли сюди, вписати своє ім'я та життя у великий реєстр василіянської братії. Так увижаються святі крехівські мури кожному, хто одного дня вступав у них на свою ціложиттєву жертву... Як добромильська Чернеча Гора стояла на життєвому виднокрузі першого покоління відродженого василіянського Чину найвищою точкою в постійному змаганні ченця до монашої досконалости, так знову крехівська обитель для молодших Василіян, що вже вступили до Чину по 1902 р., є першою незабутньою духовною школою, що до неї кожний із них

входив із своєрідним острахом, а згодом прив'язався дитинним почуттям святої любови на все життя.

**
*

Усе тут достроювалося до цього особливого завдання, починаючи від первісного передання про постання монастиря ще на початку 17-го століття. Як добромильський, змінив також і крехівський монастир своє початкове положення, з тією ріжницею, що тут воно відбулося ще за життя його основника — Йоїла. Сам він, захожий аж із київських сторін із ченцем Сильвестром, вибрав був собі на самотину дике урочище на східньому склоні Побійни, напроти села Фійни. Тут серед живописної лісової природи, трохи вище від своєї скальної келії, побудував Йоїл дерев'яну церквцю св. Петра й Павла, а коли до нього стали горнутися нові ченці, відступив її для своєї братії та побудував собі окрему капличку св. Благовіщення таки над самою печерою. Одна і друга були обведені частоколом і ровом для безпеки перед татарськими набігами, що в тих часах сягали часто аж у ті сторони. Капличка простояла до половини 18-го століття, поки не розпалася й не заросла буйним лісом...

Відай оця вічна загроза кочовиків при головному шляху зі Львова до Рави Руської спричинила, що Йоїл переніс згодом монастир на теперішнє захисне місце по той бік Побійни та постарався про земельні надання для нової киновії від крехівських державців Сапіг і Вояковських та від коронного гетьмана Станислава Жолкевського. На цьому новому місці постала спершу маленька

Образки з крехівської обителі:

Церква й монастир — В'їздова брама — Вид на гору Побійну — Пам'ятник на місці, де вбито султанового сестрінка 1672 р. — Загальний вид — Йоїлова скала-печера — Церква св. Миколи — Дерево, що під ним стояв гетьман П. Дорошенко — Дзвіниця

Преображенська церковця (дещо наліво перед теперішньою в'їздовою брамою), а згодом коло 1629 р. більша церква св. Миколи (на місці сьогодняшнього мурованого храму) та вкінці дзвіниця якраз у році Йоїлової смерті (1628 р.). Із трьох інших монастирських церков, які постали ще поруч них упродовж 17-го століття, згадаємо тільки нову Преображенську церкву, збудовану 1659 р. дещо направо за теперішньою в'їздовою брамою; головню тому, що вона одинока з-поміж первісних крехівських церков збереглася до наших часів. Перенесена до села Крехова враз із Йоїловою дзвіницею в 1775 р., належить вона до найкращих зразків церковного дерев'яного будівництва свого століття. При тому була вона прикрашена прекрасним іконостасом кисти славного маляра Василя зі Львова з 1659-60 рр., як вносити з намісних образів І. Христа й Богоматері, що одинокі з цього іконостасу збереглися в теперішній монастирській церкві.

Не диво, що до так розбудованої крехівської обителі, яка мала дістати ще за життя свого основника привілей ставропігії царгородського патріярха (10. II. 1628), зачали стягатися численні паломництва не тільки з усіх кінців України, але й з чужих країн так, що монастирський пом'яник, започаткований ще за Йоїлового життя, рясніє іменами далеких путників аж із-над Дону, з Волощини, Греції і навіть із Крети. Враз із тим поширювалися приманастирські володіння, а між численними добродіями й жертводавцями не бракувало найславніших наших гетьманів Б. Хмельницького, Дорошенка і Мазепи. Ці багаті пожер-

Крехів — церква і новіціят

тви дали змогу крехівській братії обвести в 1660 рр. всю свою чернечу республіку доокруги тугими оборонними мурами зі стрільницями, з чотирма наріжними баштами на гармати та з глибокими водними ровами. Ця чернеча фортеця здала світло свій перший іспит в часі турецько-козацького походу на Львів за гетьмана Дорошенка в 1672 р. Заздалегідь вислав він до крехівського монастиря козацьку залогу під проводом Івана Мазепи, боронити його від татарських наїздів. Коли ж нападники таки завзялися здобути крехівську твердиню, то не тільки багато їх полягло від козацьких самопалів, але згинув при тому й сам сестрінок хана від гарматнього поцілу з монастирської башти. І знову завдяки посередництву гетьмана вдалося спасти монастир від ханового гніву та зладити його лють окупом 4.000 талярів від кре-

хівської обителі та народу, захищеного за її мурами...

Ось так крехівський монастир переріс скоро своєю повагою всі довколишні монастирі, що по-стали в тому самому столітті: верхратський, щеплотський, бесідський і ін. У його мурах розвинулася висока церковна культура, що зазначилася передусім двома важними іменами в історії українського граверства: Никодима Зубрицького і Дионісія Сінкевича крехівського ігумена (1690-1700). Зокрема йому завдячуємо дуже цінний дереворит крехівського монастиря з 1699 р., на якому він майстерною рукою до найменших подробиць зобразив усі тодішні його храми, дзвіниці та забудовання враз із мурами, баштами, звідними мостами, Йоїловою скалою та монастирським оточенням. Дереворит тим цінніший, що невдовзі потім крехівський монастир зазнав основної перебудови у зв'язку з його переходом до церковної єдності з Апостольським Престолом на початку 18-го століття.

Тоді одна за одною позникали з монастирського подвір'я всі дерев'яні будівлі, а натомість постала теперішня мурована церква св. Миколи в 1737-51 рр. та сьогоднішня барокова дзвіниця на мурах північно-східньої башти в 1759 р. Рівночасно 1751 року була збудована при святилищі нової церкви найстарша частина давнього однопверхового монастиря, якому за східню стіну послужив оборонний мур, а в 1775-80 рр. друга, дещо вища, його половина, потягнена далі попри мур аж до полуднево-східньої башти. Тоді теж у 1775 р. давню в'їздову браму у східній стіні

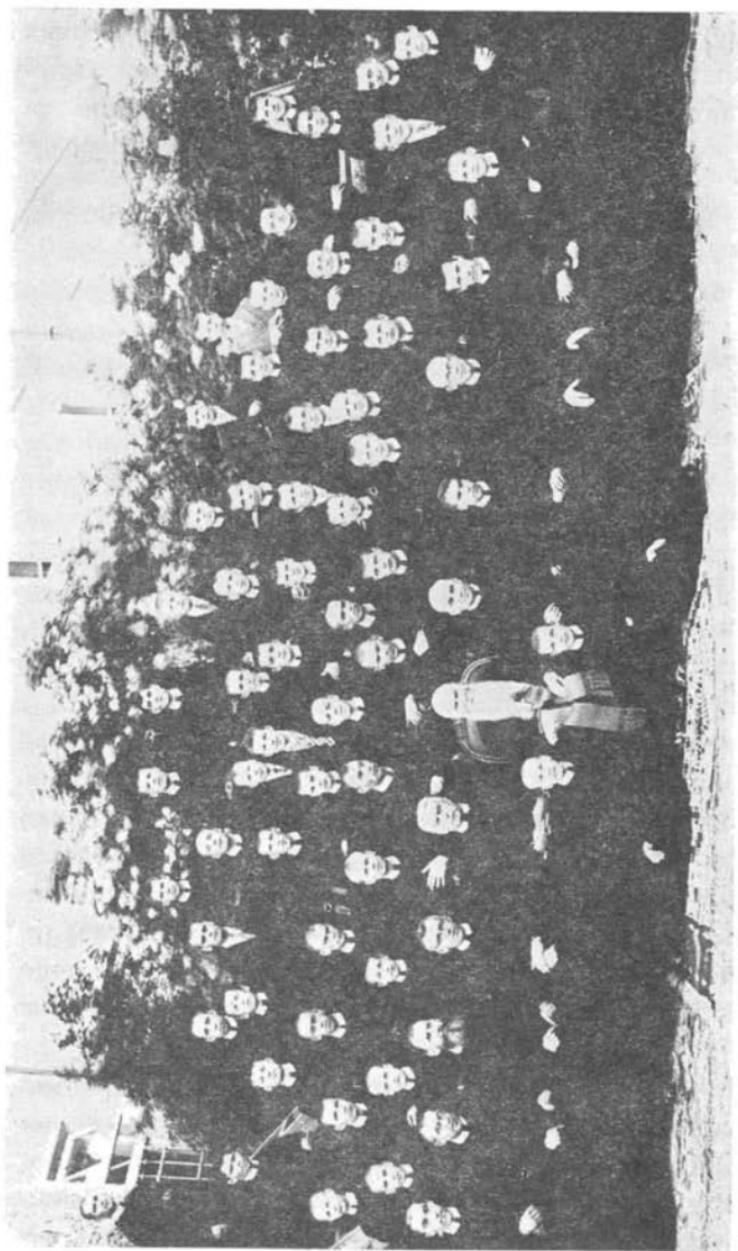
муру перетворено на каплицю для відпустових відправ, а замість неї вибито теперішній імпозантний в'їзд до монастиря в північній стіні та прикрашено його гарною бароковою статуєю св.

Чудотворна Ікона Матері Божої в Крехові

Миколи і чотирма стилевими вазонами. На право від нього збереглася одинока башта в незміненому первісному виді, бо задня вежа на полуднево-західньому кінці муру розібрана ще 1821 р. Вкінці від східньої сторони монастиря розведено розлогий сад та обведено довкола високим муром у 1794-5 рр.

До цієї великої перебудови крехівського монастиря, що тривала майже сто років, приложив найперше руку вище згаданий ігумен Д. Сінкевич, що увіковічнив на своєму деревориті первісний вигляд монастиря, а після нього о. Мойсей Свят-

ковський, який також чимало причинився до об'єднання галицьких монастирів на львівській капітулі 1739 р., та пізніші настоятелі о. Йосафат Висоцький, жовківський архимандрит, і вчений Сильвестер Лащевський, що утримував тут чернечі студії в перших роках після переходу Галичини під австрійське володіння. Загрозу йосифінської касати помогли відвести від монастиря його чудотворні ікони, що стягали сюди тисячі побожного люду, головно під час рокового відпусту на "Теплого" Миколи і на Спаса. Крім старовинного образу св. Мирликійського Чудотворця, що походив іще з часів самого основника Йоїла, була тут від 1660 р. в загальному почитанні чудотворна ікона Преч. Діви Марії, передана до Крехова знатною родиною львівських міщан Красовських. Нарешті — в 1808 р. перенесений сюди чудотворний образ Богоматері зі скасованого верхратського монастиря допоміг у наступних роках іще краще оберігати монастир від поновлюваних час-до-часу ліквідаційних заходів австрійського уряду. Внімкову славу старинного відпустового місця підносила ще монастирська бібліотека, багата в рідкі пам'ятки староукраїнського письменства, як Крехівська Палея з 15-16-го віку, що містить окрему обгортку з історії старинного світу, чи Крехівський Апостол у перекладі на українську мову 16-го століття, листи польських королів і українських гетьманів (П. Дорошенка) з їхніми підписами й печатками, і врешті-решт Єван-

Пресв. Й. Коциловський, ЧСВВ, в Крехові 1933 р.

гелія з 1706 р. з підписом Івана Мазепи в дарі для верхратського монастиря.

Але щойно з добромильською реформою Чину дійшла крехівська обитель вершка свого історичного розвою, головню коли був сюди у 1902 р. перенесений тамошній новіціят ураз із мощами св. муч. Пасива, які Папа Лев XIII подарував був василіянській чернечій молоді. Тоді до старого монастиря прибудовано нове об'ємисте двоповерхове крило для виключного приміщення новіціяту. Число тутешньої братії скоро перевищило всякий інший василіянський монастир у світі, а при тому зацвили тут церковні науки й різні ремісничі заведення, завелося взірцеве пасічництво та садівництво. Була це дійсно затишна оаза, у якій душі, посвячені Господеві, відпочивали при освіжньому джерелі Божої любови та набирали тут духових сил на ціложиттєву мандрівку... Проте таке повне відокремлення від світу не перешкодило окупаційній польській владі в 1919 р. запроторити до концентраційного табору в Домб'ї тридцятку Богу духа винних крехівських ченців, що й за тюремними дротами і серед усяких найтяжчих обмежень вели далі свій строгий спосіб монашого життя. При тому не побоялася польська влада загарбати й розбазарити дорогоцінні скарби крехівської церкви й бібліотеки, які згодом попродали навіть на заграничних ринках старовини, так що тільки частинно вдалося їх ревіндикувати щолиш при допомозі самої Апостольської Столиці...

То й з більшим запалом розгорнулося високо-наставлене життя крехівської обители у повое-

них роках, коли в її освячені мурі стали рік-річно вступати дві-три десятки призовників Васи́лієвого Уставу, щоб у цій початковій школі чернечого життя дістати першу основну заправу й потрібне спрямування до дальших завдань у Васи́ліянському Чині. У святочні дні чудові крехівські дзвони сповіщали всю околицю, що в монастирській церкві правляться врочисті богослужби з великою прославою нашого обряду при могутньому співі численної монашої братії перед золоторізьбленими престолами і багато освіченими чудотворними іконами. А вже під час триденного крехівського відпусту на Тепло́го Мико́ли ввесь розлогий монастирський майдан хвилював одним морем розмоленого народу (20 тисяч!), що з найдальших навіть сторін спливав безконечними ручаями до цього прославленого місця Божої хвали і ласки. Найбільшої величі надавала тоді цьому небувалому здвигові патріархальна постать перемиського владики Преосв. Йо́сафата Коци́ловського, що стався найбільшою прикрасою крехівського монастиря від свого вступу до Васи́ліянського Чину в тих вікових мурах у 1911 р. Від першого року свого князювання на перемиському престолі (1917 р.) Владика радо й жертвенно прибував на цей святомиколаївський відпуст до улюбленого крехівського монастиря і своєю величною архиерейською появою та відправою заворожував багатотисячні маси.

А побіч цієї архиерейської богослужби не менш зворушливо випадала вечірня Хресна Дорога при страсних каплицях на лісистих схилах Побійни. Ось — із першим сумерком впливають із

манастирської брами повільним потоком тисячі за тисячами, зі свічками в руках, при тужному гомоні всіх дзвонів і ось — усе узбіччя гори заливає море дрібного мінливого світла. Із тисячів грудей несеться могутня страсна пісня, що від неї здригається вся принишкла довколишня природа й кожна людська істота. Нараз дальший похід живого світла спиняється, багатогрудний спів замовкає і — сильний голос покаянно проповіді вривається в темінь весняної ночі та широким гомоном розходить по лісовій глуші й по всій долині. І стелиться вечірніми росами благальна молитва розкаяного люду, і знову лунає нова покаянна пісня, знову потоки світла плывуть далі горою, що вся аж палає на тлі зоряного неба. Хвилинами, здається, це якесь тогосвітне мариво, чарівний сон, з'ява давніх століть, що її сприймається з найбільшим захопленням, нічим подивом, без слів...

**
*

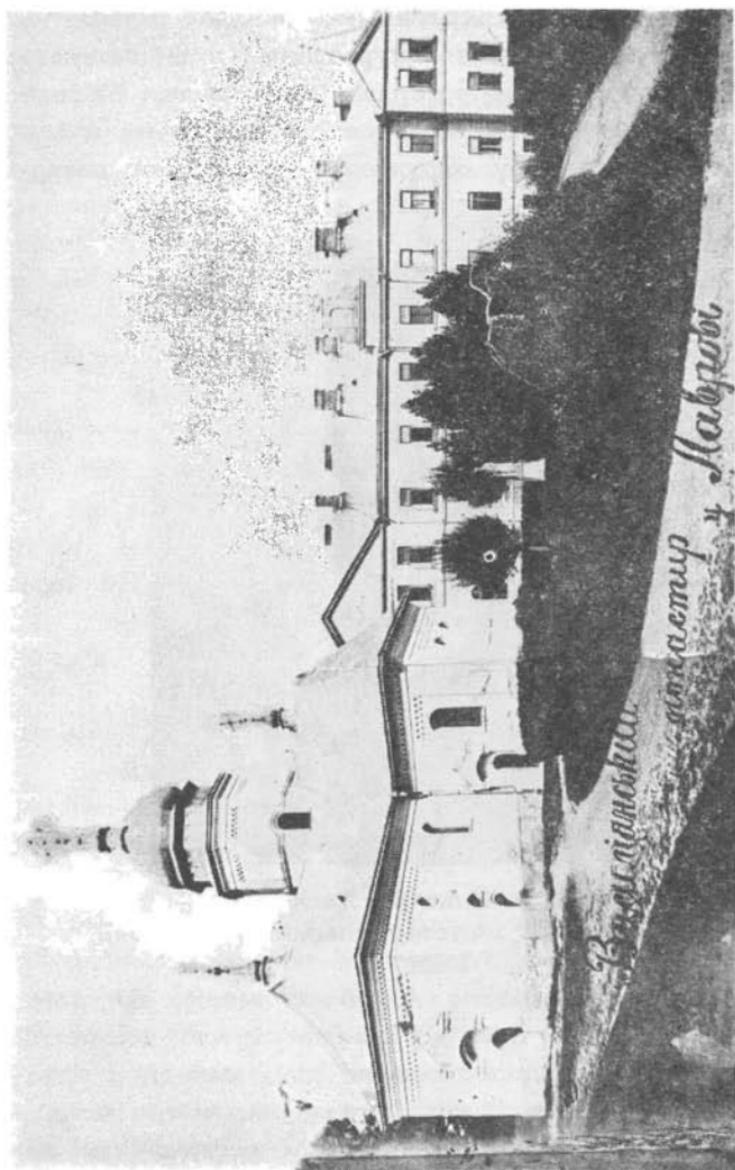
І будиться василіянська душа від тих золотих снів про щасливе дитинство на лоні своєї духовної матері — незабутньої крехівської обителі, будиться до жахливої дійсності, голої як нага Йоїлова скала по той бік Побійни: немає вже в неї цієї любної нежки, що перед літами пригорнула її на початках чернечого життя та при святих мощах маленького мученика Пасива розповідала про св. Протопатріарха Василія Великого, про подвиги св. священомученика Йосафата, про минулу славу й пізнішу Голготу Василіянського Чину... Але живе вона ще далі в незламних серцях сво-

їх синів, що кормилися її духовним молоком і віковою чернечою традицією, якими світами не розкинула б їх воєнна хуртовина і в які каземати та заслання не запроторила б московська безбожницька тиранія. Це вони своїми кайданами й муками за св. віру оточують крехівський матер-

**Впр. о. Николай Лиско, ЧСВВ,
довголітній магістер новиків у Крехові.**

ній монастир далеко більшою славою, ніж його старинні мурі і з незглибною тугою розносять його ім'я безмірно далі, ніж мелодійні його дзвони, а навіть із своїх мученичих могил позовлятимуть його з прийдешнім воскресінням до нової величі...

НА СТОРОЖІ ПІДГІР'Я

КНЯЖИЙ МАНАСТИР СВ. ОНУФРІЯ У ЛАВРОВІ

Коли від залізничної зупинки в Тершові-Спасі, на лінії Самбір-Турка, звернути на бічний гостинець, що зачинає звідси прохоплюватися в південно-західнім напрямі над гірською річкою Лінинкою, яка впадає тут до Дністра, то зраз так за першим її закрутом виринає по другому боці стрімка гора кн. Льва, оповита безчисленними переданнями в устах довколишнього населення цієї підгірської країни. Вже на перший вигляд можна прийняти, що тут іще в доісторичних часах могло постати захисне городище, а згодом і княжий замок, із якого було вигідно зорити на всі чотири сторони світу. Та більшої слави зажив положений на другому її схилі над Дністровим берегом княжий Святоспаський монастир, бо від непам'ятних часів уважався за місце похоронів Льва Даниловича, а від початку 15-го століття являється найважливішим чернечим центром перемиської єпархії. Щойно в новіших часах, після злочасної йосифінської касати в травні 1789 року, помалу зник він із лица землі, як багато інших його княжих ровесників у Галичі, Львові, Перемишлі... Залишилася

одинокa назва тихого села Спаса, осталися різко-пестрі перекази про підземні безконечники, що мали попід гори зв'язувати всю околицю з горою Льва, і тільки далековидний хрест на "Спаськім Камені" говорить нам, що тут безповоротно погребані віки минулої слави й культурної праці чернечих поколінь.

З окремим сумним почуттям, що постає в душі мов на вид спустошеного дорогого гробу, проходимо біля голої гори Льва і ми — на щораз стрімкішій дорозі, яка тут притиснена до крутої річки між гірськими нависами з одного й другого боку, поки за якої пів години не станемо за першим стрічним селом Ліниною при вході до ширшої, видовженої кітловини. Перед нами — розгорнута краса вже верховинського краєвиду, вбрана у вінок щораз вищих на виднокрузі гір, відсвіжена мінливою зеленню густих лісів, насичена розкішним запахом гірського повітря... А на тлі цієї чарівної природи в самому кутку розлогої долини зарисовуються чіткі профілі лаврівської церкви, обителі й дзвіниці з іншими монастирськими будовами, що, на перший погляд закривають собою невеличке сільце, яке своє постання й назву завдячує саме цій церковно-національній установі, цьому Сторожеві Підгір'я...

**

Ця почесна назва завсім справедлива для лаврівського монастиря, коли бодай дещо ознайомитися з його славною бувальщиною, збереженими пам'ятками багатовікової культури та виїмковим значенням у цих прикарпатських сторонах. "Кня-

Лаврівські ченці під Спаським Каменем

жою" називала себе вперто лаврівська обитель від непам'ятних часів, почитаючи кн. Льва Даниловича, як свого основника. Ця традиція, зв'язана з ніби-фундаційною грамотою цього володаря (з датою 1292 р.), в крайній мірі перейшла сюди з Святоспаського монастиря, що йому лаврівська обитель була невідступним побратимом, якщо не ровесником, між найстаршими киновіями перемиського владичтва. Вона оберігала теж лаврівські надбання перед усіякими загребущими рұхами серед постійного розладдя польської держави і зокрема в часі столітнього змагання за перемиську катедру між православними і з'єдиненими владич-

ками продовж 17-го століття та з'єднувала щораз то нових ктиторів і добродіїв, як рідко в історії інших галицьких монастирів.

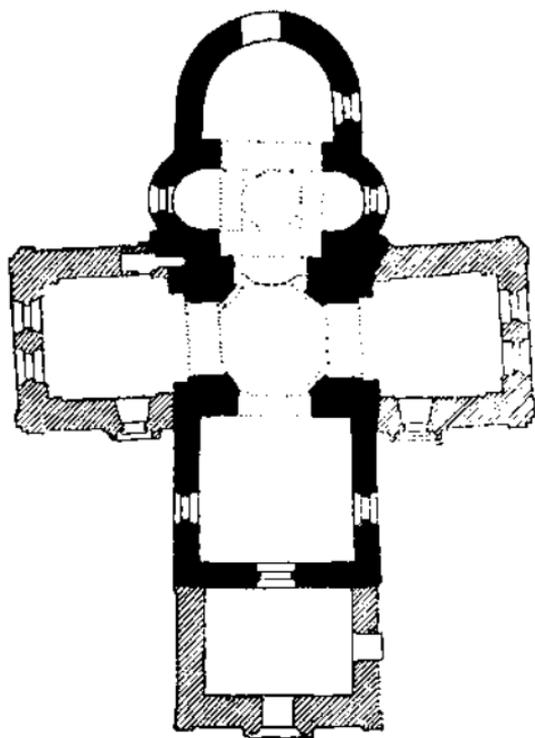
Первісна чернеча оселя знаходилася на місці доісторичного городища на узбіччі лісистого су-

Лаврівська церква св. Онуфрія

горба, де сьогодні цвинтар з церковцею св. Івана Хрестителя та джерело в лісі побіч колишньої каплиці св. Покрови, що була в розвалинах уже на початку минулого століття. По всій правдоподібності, була вона зложена з поосібних чернечих келій і звідси дістала назву "Лаври", хоч остаточ-

но не виключене походження від імени основника-ктитора (князя?) Лавра, подібно як це було зі старинним "Калениковим Манастирем" (тепер Кальників, пов. Мостиська). Отак приходить "Лаврів Манастир св. Онуфрія" вже в грамоті короля

**Плян лаврівської церкви зарисований
проф. В. Січинським**

Ягайла з 1407 (1405?) року між наданнями перемиського владцтва, а у його підніжжя народжується згодом оселя того самого імени.

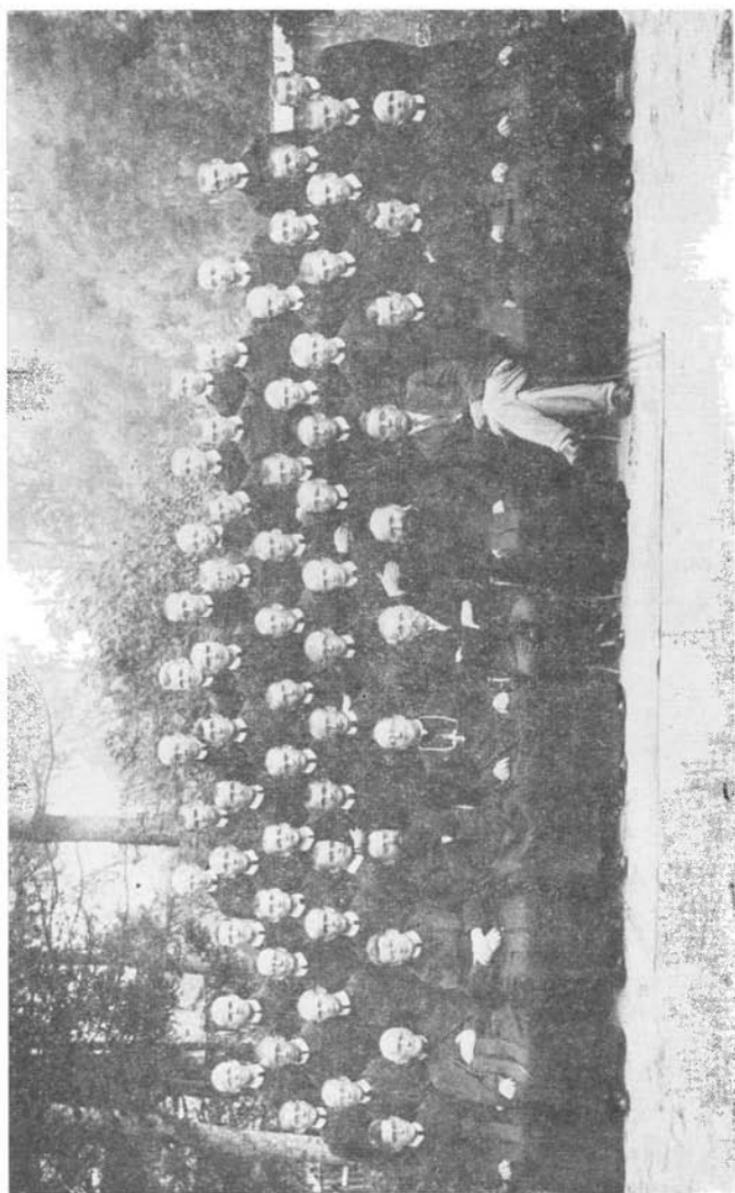
На цьому новому місці, можливо ще в тому самому 15-му столітті, постала камінна будівля

нинішньої монастирської церкви — цінний зразок візантійсько-атонського стилю т. зв. триконхових церков із замітними впливами західньо-європейської готики. З цієї старинної конструкції збереглися до сьогодні без більших змін тільки святилище з крилосами і бабинець із входом, а теперішні бічні каплиці з центральною банею побудовані щойно в 2-ій половині 17-го ст. (перед 1675 р.). Не менш цінний теж лаврівський стінопис (поліхромія), відкритий під час нової перебудови церкви перед першою світовою війною (1910 р.) малярем Модестом Сосенком. Хоч на жаль, цей стінопис зберігся в дуже малих фрагментах на стінах теперішнього бабинця, зате своїм віком із 15-16 століття і красою не уступає місця подібним мальовилам українських майстрів у Ягайлонській каплиці в Кракові, в Сандомірському соборі й Святотроїцькій каплиці в Люблині. А все те разом — свідчить про високу культуру лаврівських ченців та їхні взаємини і з Атосом і з південно-слов'янськими землями (за посередництвом Буковини та Закарпаття) і з західньою Європою.

Ці взаємини не припинялися й пізніше, а постійно поширювалися на протязі наступних століть, як можна вносити з чималого числа рукописів 15-16 ст. здебільша молдавсько-слов'янського походження, які попри т. зв. лаврівські пергаменові листки з 12-13 в. ставили завжди тутешню книгозбірню у ряд найповажніших західньо-українських бібліотек. І в наступному 17-му столітті прислали сюди свої твори з власноручними присвятами найславніші письменники, як Захарія Копистенський, Петро Могила, Йованкій Галатов-

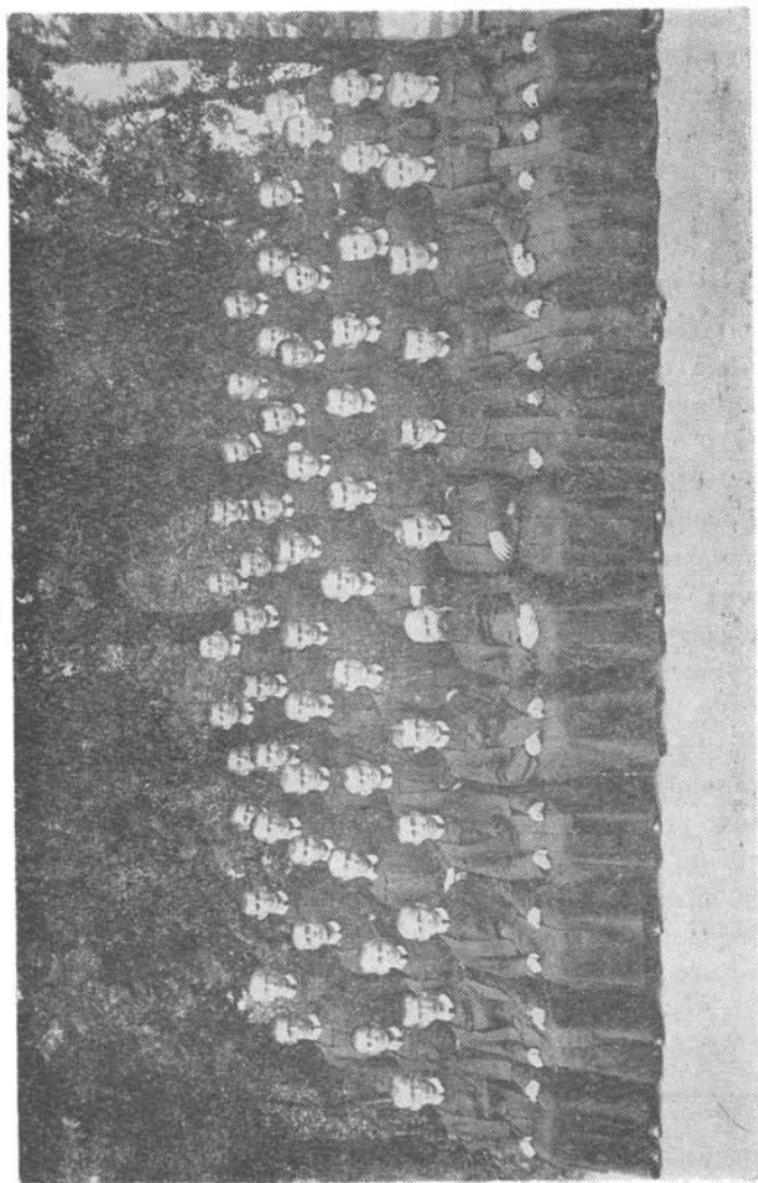
**Фрагмент "Собору Богородиці" з лаврівської
поліхромії**

ський, Лазар Баранович і ін., а пребагатий монастирський архів зберігав кириличні грамоти кор. Ягайла та інші пергаменти польських королів, гетьманів, владик і молдавських господарів. Отак, значення лаврівської обителі зростало щораз більше, аж вкінці вона визволилася з-під безпосередньої влади перемиських єпископів у 1659 р. і стала після Скиту Манявського, Унева і Крехола четвертою найважливішою киновією Галицької України.

То й не дивно, що з переходом цієї єпархії на унію в 1691 р. лаврівські ігумени навіть перебрали провід над монастирями у новоз'єдиненій дієцезії і мали неабиякий вплив на церковні справи за тодішніх владик Інокентія й Юрія Винницьких і Єроніма Устрицького, які своїми великими наданнями притягнули княжій обителі ще численніших ніж досі, добродіїв серед прикарпатської шляхти і священства на всьому Підгір'ї, а то й на другому боці Карпат аж до спішської землі. Коли ж у половині 18-го ст. Лаврів увійшов у велику громаду монастирів київської митрополії, об'єднаних в один могутній василіянський Чин, то й тоді не переставав далі грати передову роль, головню як дім вищих студій для чернечої молоді та виховне заведення для дітей зубожілої шляхти. Заразом був він головною місійною станицею для всього Підгір'я, де мало що не сто літ перед М. Шашкевичем зачало лунати Боже слово в народній мові, та, поруч Добромиля, був теж лучником

Лаврівська братія з нагоди відвідин През. УНР Андрія Лівницького і Преосв. Івана Бучка в 1936 р.

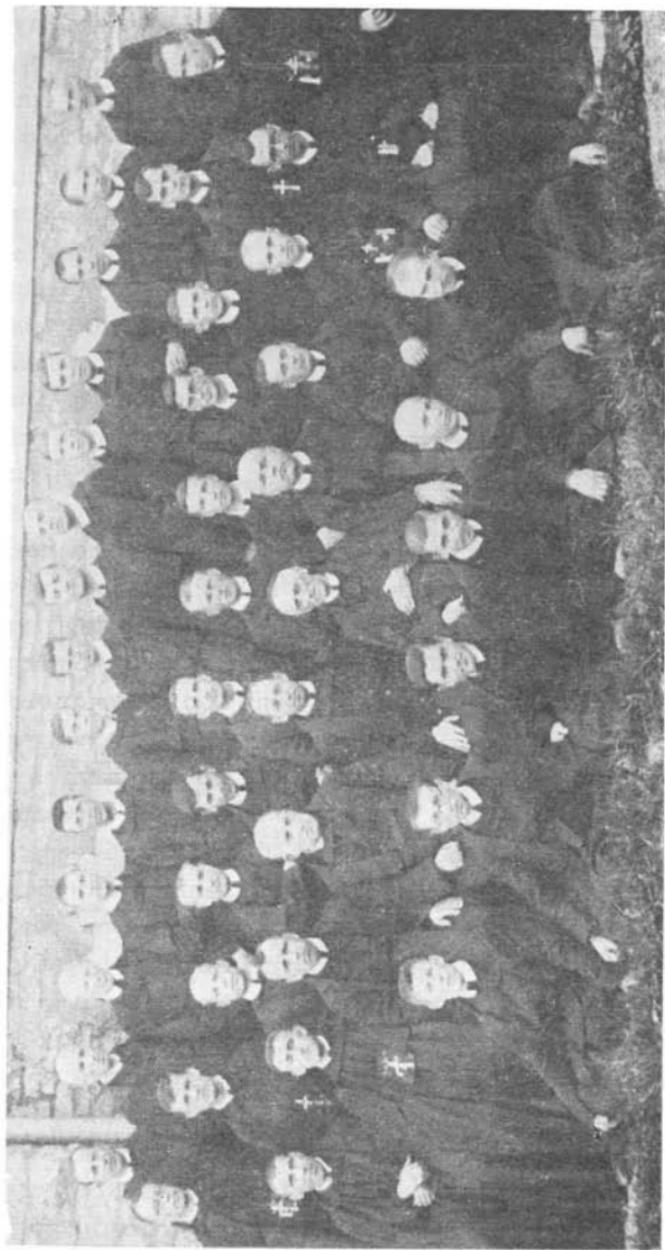
галицьких монастирів із рідним Закарпаттям. Тоді теж, після великої пожежі в 1767 р. започатковано велику будову нового монастиря за світлих ігуменів оо. Василя Роговського й Корнила Срочинського та мало що не прийшло до переімення Лаврова на архимандрію з огляду на його розлогі мастки (Мокряни, Шашаровичі, Висоцьке Вишне) і прилучені малі монастирці в Біліні, Чуківі, Топільниці та ін.

Ще не вдалося довести до кінця цілу будову, а вже австрійське правительство, після прилучення Галичини, поставило Лаврів на списку монастирів, засуджених на касату. Щоб відвернути грізну небезпеку, якої не оминув ані історичний Спас ані ніякий інший із довколишніх монастирів, лаврівська братія завела в себе головну окружну школу у 1789/90 р., дарма, що платня найнятого учителя німецької мови вносила майже вдвоє більше ніж тодішнього старости (400 гульденів, крім утримання!) і все шкільне устаткування лягло всеціло на монастир. Упродовж свого понад столітнього існування (до 1911 р.) була лаврівська школа одинокою просвітньою станицею на все бойківське Підгір'я, бо не тільки давала безплатну науку "красного писання й поправного вислову", але й виховувала цілі ряди учительських сил для довколишніх парохіальних і тривіальних шкілок. Гарним доказом і спомином про велику вартість цієї своєрідної установи був цілковитий брак не-

Василіямські студенти з Добромилля (філософи), і з Лаврова (гуманісти) на спільній зустрічі літом 1935 р. Посередині ігум. Лаврова, пок. о. М. Пелех

письменних у самому селі, яке крім того переймало від жителів монастиря безплатну науку всякого ремесла та доброї управи землі. З тієї школи вийшов теж довгий ряд світлик мужів, що прийшовши до Лаврова з безпросвітніх гірських сіл, ставили тут перші кроки в науці німецької, польської, української, а то й латинської мови та діставали в цій школі дуже часто і все потрібне на прожиток, як знаний педагог д-р Іван Копач, крилошанин Михайло Подолінський, учені Омелян Калужняцький і Степан Дубравський, генерал-аудитор З. Павлюх і багато інших.

Лаврівська обитель перша з-поміж галицьких монастирів перейшла в руки "молодих василіян", які щойно вийшли з добромильських мурів у 1884 р. по скінченні новіціяті, приписаним реформою Лева XIII. А після продажу маєтків у Білині та Вищоцьку В., на місці вогкого і згрибілого монастиря, завдяки енергійному ігуменові о. В. Градюкові, постав тут у 1902-9 рр. новий, вигідний дім студій із просторими кімнатами на бібліотечні та архівні скарби і з церковним музеєм, що з роками придбав прекрасну колекцію старинних ікон (XV-XVIII ст.) і богослужбової утварі. Зокрема під час першої світової та українсько-польської війни в Лаврові було збирне місце для розбитків василіянського чернецтва, а після того тут саме створився й прегарно розвинувся великий духовний центр щораз то численнішої чернечої молоді, зібраної на монаші студії не тільки з усіх сторін Галичини, але й з Карпатської України, Мадярщини, Румунії та обох Америк.

**Преп. о. Ю. Даций з нагоди 50-річного ювілею
священства (1936 р.) в оточенні лаврівської братії**

Крім цього питомого характеру великої духовної виховної установи, лаврівський монастир не переставав бути немов духовою столицею для всього наддністрянського Підгір'я. Сюди на величаві підпусти напливав тисячами побожний нарід із своїх гарних гір до Чудотворної Ікони Пресв. Богородиці, що її в 1811 р. перенесено сюди зі скасованого білинського монастиря. Вже далеко перед Лавровом припадали громадно прочани навколішки на гірських доріжках і лісових просіках, як лиш із-за гори-бору виринули позолочені сонцем хрести на високій бані та на маківках старинного храму, що, за віковими переказами, був на змїну з сусіднім Спасом місцем вічного спочинку кн. Льва, а згодом зберігав гроби молдавських господарів, єпископів і інших знатних людей нашого минулого. Та всі ті рокові відпусти перевищувало від 1932 р. кожнорічне свято Пресв. Христового Серця, коли то безліч людських потоків з усіх сторін наддністрянської Бойківщини вливалися могутньою повинню до лаврівського монастиря. Йшли одна за одною мелодійні монаші богослужби великої чернечої братії, відбувалася всенічня адорація Найсв. Тайн, переплітана народніми співами, проповідями і св. літургіями, всюди постійні натовпи при сповідальницях і безкочечні ряди при причастях, щораз нові процесії та паломництва, архиерейська Служба Божа Пресв. Йосафата Коциловського з усією славю його патріархального виступу і вкінці — могутня маніфестація зібраного звідусіль Апостольства Молитви, численних Марійських Дружин, тисячного маку шкільних дітей, барвистих хорів та різних цер-

**о. Анастазій Калиш ЧСВВ в часі відвідин у Канаді
Біля нього о. А. Филипів і о. С. Дидик.**

ковних і культурних організацій. Це була всенародня дефіляда перед маєстатом багатовікової княжої обителі та багатонадійний перегляд її далекосяглого труду, що так прегарно зігрався з прекрасним розцвітом верховинської весни...

А й неменший пієтизм до цієї живої скарбниці днедавньої старини й високе почуття національної гордості викликували у безнастанних відвідувачів лаврівської обителі, закиненої в малодоступні гори, далеко від головних магістраль і більших осередків, грубелезні мури її характеристичної церковної конструкції та неоцінені останки одинокої в своїм роді фрескової поліхромії, а там і королівські грамоти з привісними печатками, і розкішні рукописи, писані нерідно щирим

золотом на барвистих пергаменах, і премногі стародруки та рідкісні видання, старинні ікони та інші музейні дорогоцінності, що накопичувалися тут століттями й громадилися з цілої Бойківщини.

**
*

Та — все те безцінне надбання упало нараз жертвою повного знищення серед навали новітніх хижаків зі сходу вже при першому приході червоної армії у вересні 1939 р. Ще тільки вид осамітненої церкви, ограбленої з її виімкового культурного багатства, підтримував опісля незламного духа в крицевих серцях завзятих босвників Української Повстанської Армії по їхніх лісових криївках і гірських западнях. Так то княжий монастир до останку сповнив свою споконвічну роль — Сторожа Підгір'я... Чи не найкращий це завдаток на його повстання до колишньої величі, як сонце волі зійде над нашими золотими Карпатами?

НАД СРІБНОЛЕНТИМ СЯНОМ

МОНАСТІР ОО. ВАСИЛІЯН У ПЕРЕМИШЛІ

Хоч у порівнянні з княжим Лавровом, Добромилем, Креховом василіянська станиця на перемиському Засянні належить уже до наймолодшої історії Чину, то однак не менш від інших галицьких монастирів, — і старших і більших від неї, — заслуговує на ширшу згадку вже тому, що вона з-поміж них усіх найдалше висунена на західні окраїни української етнографічної території. Цим відзеркалює вона загалом важку історичну долю нашого чернецтва в тій частині нашої батьківщини, що була постійним передпіллям у нашому віковому змаганні з тяжким напором польонізації та латинства.

І вже це одне служить нам задовільним поясненням, чому в противенстві до столичних монастирів Галича, Львова, а то й Холму не стрічаємо в історичних джерелах княжої доби бодай натяку на одну-другу чернечу оселю на терені нашого найдавнішого города над Сяном. Бо не можна сумніватися, щоб тут ніколи не було монашого життя вже від перших часів нашого християнства, якщо воно виступає на всіх українських землях, тим більше, що Перемишль був столичним та владн-

чим містом галицької волости вже в 2-ій половині 11-го століття. А втім навіть пізніше стрічаємо більше разів назву "Монастир" (з українським вимовом слова!) вже в польських документах 15-го віку коло Святоневи (пов. Переворськ), Ярослава та на південний схід від Каньчуги і аж коло Ніська — на далеких виступах тодішньої української території по той бік Сяну...

**
*

Коли ж уже мова про найдавніші монастирі в самому Перемишлі, то найстарша згадка припадала б аж двом колишнім обителям: св. Миколая "на Знесінні" та Спаса "на Гарбарах". У збереженій до наших часів грамоті продажі т. зв. Каленикового монастиря 1378 р. (тепер с. Кальників б. Мостиськ) протодияконові перемиської катедральної церкви св. Івана Хрестителя, Іванові Губці, виступає як свідок "поп микулінський Федут", по всій правдоподібності з церкви цього святомиколаївського монастиря, бо саме під назвою "Монастир Микулінці" приходить він незадовго опісля у знаній грамоті короля Ягайла з 1407 (1405?) р. між обителями перемиської єпархії. З того самого 1378 р. мала походити теж грамота кн. Володислава Опольського, якою святоспаська обитель у Перемишлі передається під патронат його писаря Костя Сорочиця, дяка із Болестрашиць. Либонь десь із того часу походить вкінці ніби-грамота з ім'ям кн. Льва Даниловича, позначена 1292-им роком, що відноситься до третього перемиського монастиря Успення Преч. Діви Марії "на Вільчу", що служив півтора століття за катедру після того, як

Василіянська церква (Страд. М. Б.) в Перемишлі

поляки в 1412 р. відібрали перемиським владикам властивий собор св. Івана на замку. Цю почесну роллю між перемиськими монастирями продовжала святоуспенська обитель аж до 1540 рр., коли збудовано новий катедральний храм "на Владичу". Побіч нього слід іще згадати монастир Собора Преч. Діви Марії на Засянні при т. зв. угорській дорозі (вул. Грүнвальдській), який при першій згадці в актах 1542 р. називається вже стародавнім.

Згодом їх усіх переріс своєю повагою свято-троїцький монастир, що згадується вперше в документах 1617 р. Він знаходився поза міськими мурами при Добромільській дорозі. Опікувалося ним численне святотроїцьке братство, наділене великими привілеями. Зате катедральне братство утримувало катедральний монастирець св. Івана Хрестителя, що займався обслугою вірних внутрі міських мурів, братського шпиталю та катедральної школи. Поза такою чисто душпастирською діяльністю не виказало перемиське чернецтво за всі ті часи значнішої культурної праці, ні не залишило по собі тривких слідів у будівництві, малярстві чи книгописанні, як це спостерігаємо по дальших провінційних осередках, як Лаврів або й навіть колишній монастир у Библі (б. Нового Міста), по яким залишився знаний Бибельський Апостол (початок 14-го ст.). На перешкоді стояв тут важкий натиск польонізації та латинства, а до того ще й завзята релігійна боротьба, що перемінила перемиську єпархію впродовж 17-го віку в одне велике побоевище...

Котрі ж монастирі всетаки перебули ті бурх-

Преосв. Йосафат Коциловський, ЧСВВ, перемиський владика і мученик за св. єдність († 17. XI. 1947)

ливі часи, то не пережили наступного 18-го століття, чи у зв'язку з концентрацією менших монастирів, чи через йосифінську касату після переходу Галичини під австрійське володіння. Вже в 1746 р. перестав існувати святойванський та успенський монастирі, а вслід за тим і святотроїцький (1780 р.) та останній із них на Засянні (1786 р.). І саме тут майже півтора століття пізніше починається наново василіянське життя напередодні першої світової війни у грудні 1913 р. Лише на безнастанні прохання й наполягання еп. Костянтина Чеховича († 1915), великого приятеля відновленого Чину, та заходами крилошанина М. Подолинського, вихованця лаврівської школи, прибули сюди два перші Василіяни до невеличкого одноповерхового дому, що його подарувало на монастир засянське братство св. Миколая. Вони негайно владили тут прилюдну каплицю для засянських вірних, виставлених від десятиліть на скріплену латинізацію, і почали негайно заходи біля будови церкви, які, на жаль, спинив вибух війни та московська обсада перемиської твердині.

При всіх злиднях воєнного і повоєнного часу перемиські василіяни не почували себе осамітненими, бо на владичому престолі від вересня 1917 р. сидів бл. п. Преосв. Йосафат Коциловський, правдива окраса Чину й перемиської столиці, що не випускав їх ніколи зі своєї опіки і вкінці поділив з ними мученичий вінець за віру (в Києві, 17. XI. 1947). Тому вже в 1923 р. в злуці з 300-літнім ювілеєм смерті св. Йосафата задумали Василіяни збудувати величаву церкву в честь св. Апостола Унії, що була б достойною святинею для його св. мо-

ців, які мали бути сюди спроваджені з нашої віденської церкви св. Варвари. Але цей грандіозний плян відразу перекреслили польські чинники, бо така будівля — казали — заступала б новозбудований в сусідстві салезіянський костел...

Отже треба було обмежитися до далеко скромнішого пляну, щоб таки можна було видістати урядовий дозвіл на будову Божого дому, якого потреба з кожним роком ставалася щораз дошкульніша. І так увесь загал українського Перемишля немов чудодійним магнетом дав притягнути себе до цього святого діла під проводом ревного ігумена о. Йосифа Чепіля. Хто що міг жертвував, не дивлячись на важкі роки економічної кризи 1930-их рр., а кого не стати було на грошеву лепту, помагав чинно руками при будові нової остої українського релігійного духа по той бік перемиського Сяну. Вкінці, на пам'ятне Благовіщення 7 квітня 1935 р. український Перемишль дочекався величавого посвячення василіянської церкви Страждальної Богоматері, що його довершив Преосв. Йосафат Коциловський при небувалому здвигові розрадуваного люду. А згодом, із вибухом війни в вересні 1939 р., її сніжнобіла баня стала для не одного компасом у розпучливій утечі з червоного раю, що нагрянув із большевицькою окупацією.

**
*

Сьогодні — стоїть вона над тихими водами Сяну мовчазною плачкою за своїми отцями-вигнанцями, що були завжди батьками свого народу і залишилися з ним за всіх окупацій. А в ній Страждальна Божа Матінка повторяє з приишклями

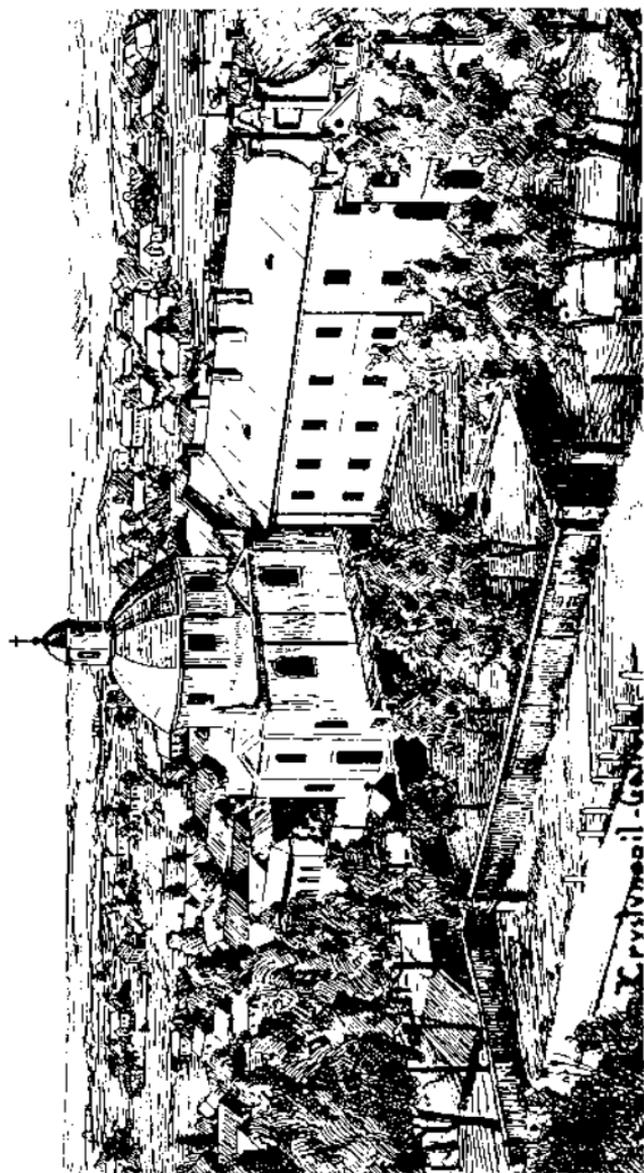
серцями осироченого люду печальну молитву за поворот на ці срібноленті береги колишньої величі нашої Церкви та її достойних владик, увінчаних обновленою славою переможної корони Данила...

НАД ТИХИМ БУГОМ

СВЯТОЮРСЬКИЙ МОНАСТИР У КРИСТИНОПОЛІ

Кажуть, що тут за останні роки весь краєвид зовсім змінився: — мов другий Донбас виріс нараз у надбужанській полосі на нововідкритих вугільних теренах . . . А давніше — як далеко було сягнути оком, тягнулася довкруги одноманітна рівнина, поперетинана на всі боки тендітними смужками ріденьких лісів та вузькими стяжками повільних річок між тихими селами й невеличкими містечками. З маєстатичним спокоєм котив розливний Буг свої темні води самою серединою цієї країни, де стара белзька земля від віків смирно сусідувала з тихою волинською стороною. І не вже ж не мали й над його тиховодними берегами вже з найдавніших давен виростати такі самі чернечі осідки, як над бистрим Дністром та срібнолентим Сяном?

І як на те — хіба ще з княжих часів виринає тут старинний монастир у Городищі над Бугом. На невеличкій видмі, що ледь підноситься над його лівобічною заплавою, — де відай ще в доісторичних часах постало захисне городище, забезпечене широким рукавом Рати, яка тут вливається до Буга,—був вимріяний закуток для скупченої

Церква і святоюрський монастир Оо. Василян у Кристинополі.

молитовної роздуми та чернечого подвигу в мовчазних монастирських стінах. Біля них проносилися тихою течією Буга рибальські човни, купецькі баржі та вояцькі судна, а недалеким княжим шляхом зі Львова до Володимира проїздили пишні двірські почоти і переганялися дружинні валки... То й не диво, що ця городиська обитель втішалася постійно щедрою прихильністю князів, боярів та інших благодітелів, які своїми іменами вкрили вщерть пергаменові сторінки аж двох монастирських пом'яників. Та хоч перший із них, ще хіба з часів Галицько-волинської Держави, безслідно пропав, то всетаки другий городиський пом'яник датується далеким 1484-им роком і є, поруч унівського, найстаршим того роду пам'ятником галицької землі (тепер в університетській вінніпезькій бібліотеці). Про це дійсно виїмкове значення городиського монастиря на галицько-волинському пограниччі говорять також цінні залишки його бібліотеки, що на гадку проф. О. Колесси, зберігала книжкові скарби самого волинського кн. Володира Васильковича († 1289), якого літописець називає найбільшим книголюбом свого часу. Це т. зв. Кристинопільський Апостол XII в., виданий проф. О. Калужняцьким (1896), і Бучацьке Євангеліє XII-XIII ст. та менші уривки богослужбових книг XIII-XIV вв., які після касати городиської обители у 18-му столітті були перенесені до новооснованого монастиря в Кристинополі та згодом опинилися в чужих руках... А потім уже осталася тільки сама назва "Городище Василянське" з колишньої слави, що немов сплила з Бугом і канула в безвість минулого.

На переломі 13-14 століття виринає на цьому терені, поруч городиського, другий старинний монастир, згаданий мимоходом у життєписі київського митр. Петра Ратенського († 1326), деє біля джерел Рати (Верхрата) чи на урочищі Рати коло Рави Руської. А згодом постають одна за одною чернечі оселі на всьому надбужанському поясі — крім колишнього села "Манастир", згадуваного в документах 1462-92 рр. (на схід від Тартакова) — в самому Белзі (аж дві!), Домашові, Угнові, а там за Бугом у Волсвині (напроти Городища), Оглядові, Радехові, Сокалі і Стоянові вже в сусідстві волинських монастирів. Проте ніодна з них не пережила 18-го століття у зв'язку з відомою концентрацією малих монастирців у 1750-их роках і на-ступною йосифінською касатою. Але заки ще за-вмерло це широко розгалужене дерево вікового чернечого життя над Бугом, видало з себе останній живий паросток — василіянський монастир у Кристинополі.

**
*

Святоюрський монастир постав тут саме в найбільшому розгарі розбудови молодого ще містечка, заложенного в 1693 р., на пишну столицю "малого короля на Русі", як називали тодішнього власника Кристинополя, Салезія Потоцького, наймогутнішого магната на українських землях Речі-посполитої. Невелика українська громада, зложена з нечисленних міщан і напливових двораків, мала досі для духовної обслуги дерев'яну церк-вцю під управою світського священника, підлеглого холмсько-белзькому владиці. На її місце постано-

вив Потоцький збудувати василіянський монастир що поруч величавого бернардинського костела гідно підкреслював би вагу його "малого Версалю" з пишною палатою та розкішним парком над

Чудотворна Ікона Матері Божої в Кристинополі

Бугом. І так, на підставі його умови з протоархимандритом Іпатієм Білинським із дня 30 VII. 1763, прийшло до фундації останнього василіянського осідку на галицькій землі перед її переходом з-під польського володіння до австрійської держави в моменті найбільшого розцвіту нашого Чину. На саме Христове Різдво на початку 1764 р. перейшла до святоюрської церковці в Кристинополі чернеча братія зі сусіднього волсвинського монастиря зі своїм настоятелем о. Теодосієм Грегоровичем і пе-

рейняла управу місцевої парохії. Коли ж у 1768 р. велика пожежа містечка сильно пошкодила церковну кришу, прийшло до нової будови теперішньої церкви й монастиря впродовж 1771-5 рр. Сталося це передусім завдяки новому ігуменові, світлому о. Корнилові Срочинському (1766-76), що мав славу знаменитого проповідника, плідного письменника й систематика василіянських місій та належав до передових постатей золоті доби василіянського Чину.

Якраз тоді стояв Кристинопіль в осередку загальної уваги всієї Речіпосполитої, не зважаючи на її передсмертні політичні судороги, криваву гайдамаччину і московську інтервенцію. Бо з неменшою силою потрясла прилюдною гадкою понура трагедія молоденької Гертруди Коморовської з недалекого Сушна. Одинак гордого кристинопільського магната, Щасний Потоцький одружився тихцем із цією простою шляхтянкою і визвав проти неї все завзяття ображеного Салезія та його амбітної подруги Анни. І ось, однієї зимової ночі сильна ватага нападає на садибу Коморовських та з розбоем пориває нещасну молоду в снігову заметіль — без сліду. Тільки з весняними розтопами мертве тіло Гертруди виплило з-під ледяних криг Буга, як німа скарга і безсилий визов проти зимної жорстокости "сильних цього світу"... Ось тому кристинопільська монастирська хроніка, списувана майстерною рукою о. Срочинського на свіжих слідах цих трагічних випадків, зайняла виїмкове місце між усіма василіянськими літописами свого часу та дочекалася повторених видань

і докладних студій зі замітними рефлексами в літературних обрідках кристинопільської трагедії пера Мальчевського і Крашевського. А описані з неменшим полетом на дальших її сторінках пишні похорони обоїх Потоцьких (1772 р.), дали нагоду василіяньському Чинові блиснути в Кристинополі дійсно імпазантним числом свого чернецтва (77 отців на проводах Анни Потоцької і 128 на похороні Салезія!), вишуканою ораторією своїх проповідників та квітистою латиною похоронних елегій і надгробних епіграфів...

Серед тих обставин новостворений кристинопільський осередок став навіть на цім промежутку Галичини й Волині відігравати непересічну роллю. До нього були прилучені оба сусідні монастирці в Городищі й Волсвині та з нього з року на рік поширювався щораз дальший круг місійної й катехизаційної діяльності на всій надбужанській периферії, промінюючи аж на три єпархії, холмську, володимирську й луцьку, які сходилися тут своїми границями. А й після того, коли з переходом Галичини під австрійську владу виріс помалу в цих сторонах сокальський кордон і минулася слава колишнього "малого Версалю" над Бугом, кристинопільська обитель ще довго утримувалася на висоті свого призвання посиленою парохіяльною працею, яка, крім самого містечка й присілка Нового Двору, обіймала ближчі й дальші села: Ключів, Бендюгу, Пархач, Волсвин і Городище, (ці останні по знесених тамошніх монастирцях). Гарна святоюрська церква мала від 1765 р. чудотворну Ікону Матери Божої (дар ро-

дни Садовських), що вславилася численними чудами на всю околицю. Однак часті пожежі заживленого містечка не щадили монастирських забудовань і з часом причинилися до замітного зубожіння кристинопільської обителі, так що після нової пожежі 1852 р. святоюрська церква довгі роки була покрита соломою й аж із приходом нового ігумена Антона Кучинського (1855 р.) дістала бляшану кришу...

Щойно після добромильської реформи кристинопільський монастир наново повернув до свого колишнього світлого стану, бо в ньому 1888 р. розміщено богословські василіянські студії, які, з малою перервою в часі першої світової війни, проіснували тут аж до останніх років. Із цього терену черпав спершу обновлений Чин чи не найбільшу пайку своїх великих покликань, як перший протоігумен Платонід Філяс із Добрачина († 1930), протоігумен Анастасій Калиш із Завишні († 1930), теперішній галицький протоігумен Віталій Градюк із Кристинополя, оо. Панкратій Кандюк і Платон Мартинюк із Тартакова, брати Пасив і Петро Кисілі з Варяжа та вкінці уроженець Пархача Йосафат Скрутень, основник "Записок Чина св. Василя Вел.". У кристинопільському монастирі відбулася 1906 р. перша капітула Чину після його реформи, що скапіталізувала перші її плоди і стала вихідною точкою дальшої василіянської діяльності. Вкінці під проводом цього монастиря розвинулося заслужене Згромадження СС. Служебниць Непорочно Зачатої Диви Марії, основане 1892 р. в недалекому Жужелі о. Єремією Ломницьким ЧСВВ,

з жертвенною допомогою тамошнього пароха о. Кирила Селецького, головню після того, як у 1894 р. воно перенесло свій головний осідок (новіціят) до Крестинополя.

Вересневі події 1939 р. заторкнули кристинопільський монастир настільки, що на підсовет-

Преп. о. Йосафат Скрутень, ЧСВВ († 1951 р.)

ському боці річки Солокії, яка тут була граничною лінією між большевицькою і німецькою займанщинами, остався монастирський фільварок і дочерні церкви в Пархачі, Городищі та Волсвині. Таким чином у самому монастирі могла далі продовжатися чернеча й душпастирська праця та наука для василіянських богословів аж до другого приходу червоної армії в 1944 р. Щойно анексія

Кристинополя до комуністичної Польщі в 1946 р. принесла остаточну загибелю для скученої тут василіанської братії, яка враз із виселеними насильно вірними розбрилася по Прусах, Помор'ю та інших польських теренах. Отак Москва польськими руками зруйнувала останнє велике вогнище нашого церковно-культурного розвою новіших часів, що було ще заціліло в цьому закутку галицької землі серед пекольних спалахів воєнного гурагану.

**
*

Багато тут змінилося після поновного повороту Кристинополя в границі теперішньої України... Тільки повільні хвилі Бугу з понурою мовчанкою далі пропливають побіч такого трагічного кінця кристинопільської обителі — на знак, що нові часи не лише ні в чому не відстають від старих у кривавих злочинах, а то й перевищують усотеро своєю жорстокістю трагедію, яка сподіялася колись над цими берегами з нещасною Гертрудою Коморовською...

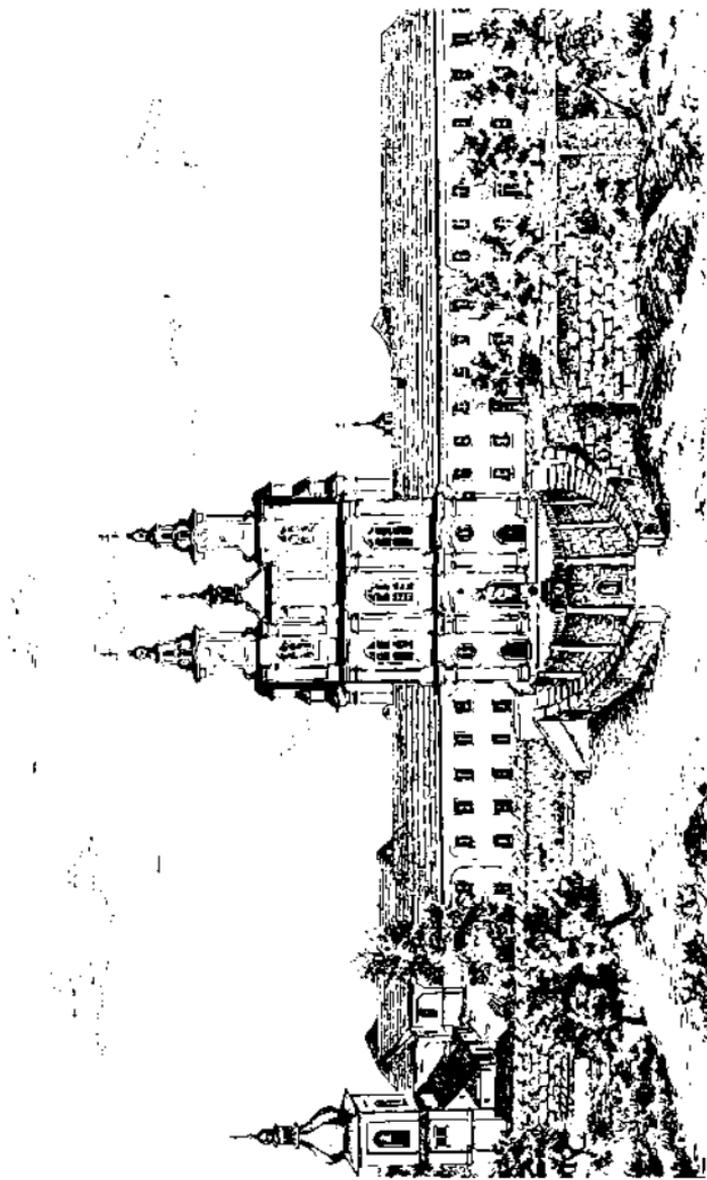
ПЕРЛА ВАСИЛІАНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА

ХРЕСТОВОЗДВИЖЕНСЬКИЙ МАНАСТИР У БУЧАЧІ

Скільки разів повертаюся думкою до бучацького монастиря, закреслюю засідно в споминах велике коло аж через рідне село Ласківці серед найбагатших піль соняшного Поділля... Намощений високо віз перед нашою просторою хатою, що ділила з нами стільки горя в усіх роках війни, і такий святочно поважний настрій покійного батька, і тихо сумний погляд одиноких у світі маминих очей за нами обидвома на від'їзнім до далеких бучацьких шкіл. А потім за Ласківцями зачинається не то їзда, не то плавба вихлястою подільською рівниною: минаємо помалу Пиляву — в затишній балці, і Медведівці — над великим ставом та вкінці з бучацького Підзамочка слускаємося довгою крутою серпентиною по стрімкому березі до глибокої Стрипи — до міста. А напроти, ген там за сильним закрутом ріки, величава василіянська церква стріляє в лазурове небо стрімкими вежами, мов парусовий корабель білими щоглами, збираючись відчалувати від свого припону — високого сугорба Федора... Пущені в чвал коні

з розгоном вганяються на "чорний міст" поміж міські хати і перед цікаві очі зринають з-за Стрипи чорні мури старинного бучацького замку, що навіть у руїнах високо панує над ринком. Тут за чудовою ратушею Меретіна скручуємо на "василіянський міст" і відразу спинаємося мов на бовдур, на той самий, тільки стрімкіший, беріг Стрипи, що обігнавши дугою місто, тут майже навис над рвучкою течією. Нарешті наш віз пристанув у підніжжя височенного монастирського підмурівання з камінною статуєю св. Онуфрія у високій заглибині і ми без духу вибігаємо по крутих сходах на широке церковне подвір'я, притягнені мов магнетом усім масивом імпозантної бучацької обителі...

Невидана в інших монастирях стрункість церковної будови, свіжина її барокових форм, гармонія обох монастирських крил, що від осереднього храму розходяться двома лентами попід вічнозелений гай на горі, а долом — невгавний шум прудкої Стрипи на тлі могутніх стін старого замку Потоцьких та розкопаних передісторичних стоянок на Федорі, надавали цьому монастиреві просто величавого вигляду. Проте, як шукаю для нього у своїх споминах та рефлексіях йому одному притаманної ознаки, що підкреслювала б його вікове минуле й сучасну ролю, то не так велетенський вигляд, який вражав теж у добромільській чи крехівській обителі, а щось друге його властиво характеризувало. Це, так сказати б, була від нього постійна молодість, немов би в його мурах постійно греміла з повних грудей щораз то нових сотень юнацтва, що тут століттями виховувалося,

знана пісня одного з найсвітліших тутешніх ігуменів о. Юліана Добриловського († 1825): "Дай же, Боже, добрий час"... Так то і минуле бучацької обителі, сплетене на початках із барвистими переданнями про її фундатора Миколу Потоцького ("Пана Каньовського"), все стоїть осяяне найбільшою славою Василянського Чину — його взірцевого шкільництва та виховання багатьох поколінь студентської молоді. І в рівній мірі передвоєнна його діяльність прибрана в моїх споминах барвистою веселкою рум'яних облич, жвавих постатей і стрійних інститутських уборів виховуваної тут "надії Чину". То й згадувати її це наче йти в найприємнішу гостину — до власної молодости в такому безжурному товаристві...

**
*

Теперішній хрестовоздвиженський монастир — наймолодший у вінку численних чернечих осідків, що розвивалися в Бучаччині від середньовічних часів. На це натякує назва сусідніх "Монастириськ", що приходить уже в документах від 1437 р., як слід по якомусь давнішому монастиреві. І навіть у самому Бучачі випередив нашу обитель на ціле століття святотроїцький монастир на Нагірянці, не знати чи уфундований чи радше відбудований на місці давнішого монастиря Марією Могилянкою Потоцькою в 1612 р., побіч гарного парохіяльного храму св. Миколая з 1610 р., що стоїть до сьогодні. Її також уважають за фундаторку недалекого "монастирка" над Стрипою в половині дороги до Жизномира, в одному з найкращих місць нашого Поділля. Серед дрімучих лісів на обох схилах ріки залишилося по ньому

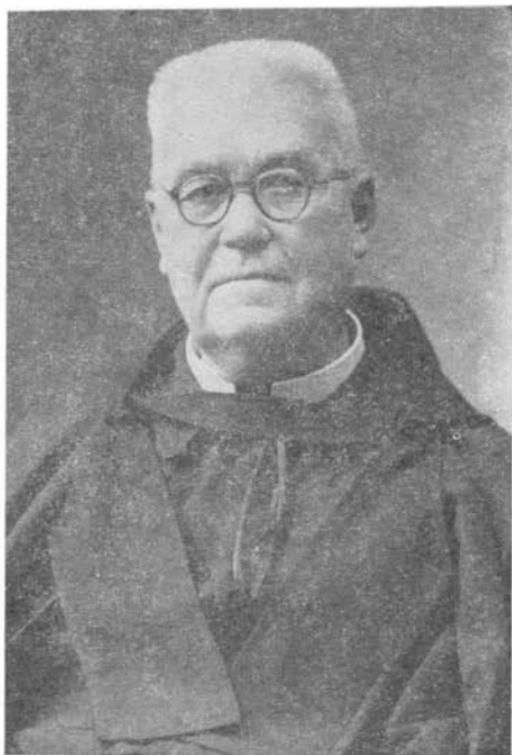
над її тихим плесом заросле розгрудзя монастирської церковці, в якій ще в 1780-их роках бучацькі Василяни відправляли з нагоди рокового від-

Вид бучацького монастиря з замку

пусту. А там далі, в горішньому бігу Стрипи був скальний монастирець у Рукомиші, з якого осталася до наших часів сніжнобіла печерна каплиця св. Онуфрія — паломничий перестанок коло колишнього "василіянського броду" в дорозі до Зарваниці. Крім другого скального монастиря в Порховій на окрему згадку заслуговують тут ще два старинні монастирі, уфундовані бучацькими Потоцькими в їхніх розлогіх добрах: у Задарові з 16-го ст. і в Соکیلці (недалеко устя Стрипи) з 1609 р., що не пережили перших десятиліть минулого століття й улягли йосифінській касаті.

Натомість святотроїцький бучацький монастир не пережив навіть козацько-польської війни, бо 1652 р. був Яном Потоцьким переданий польським

**Всвітл. О. Протоархимандрит Т. Галущинський
(1949 — 1952)**

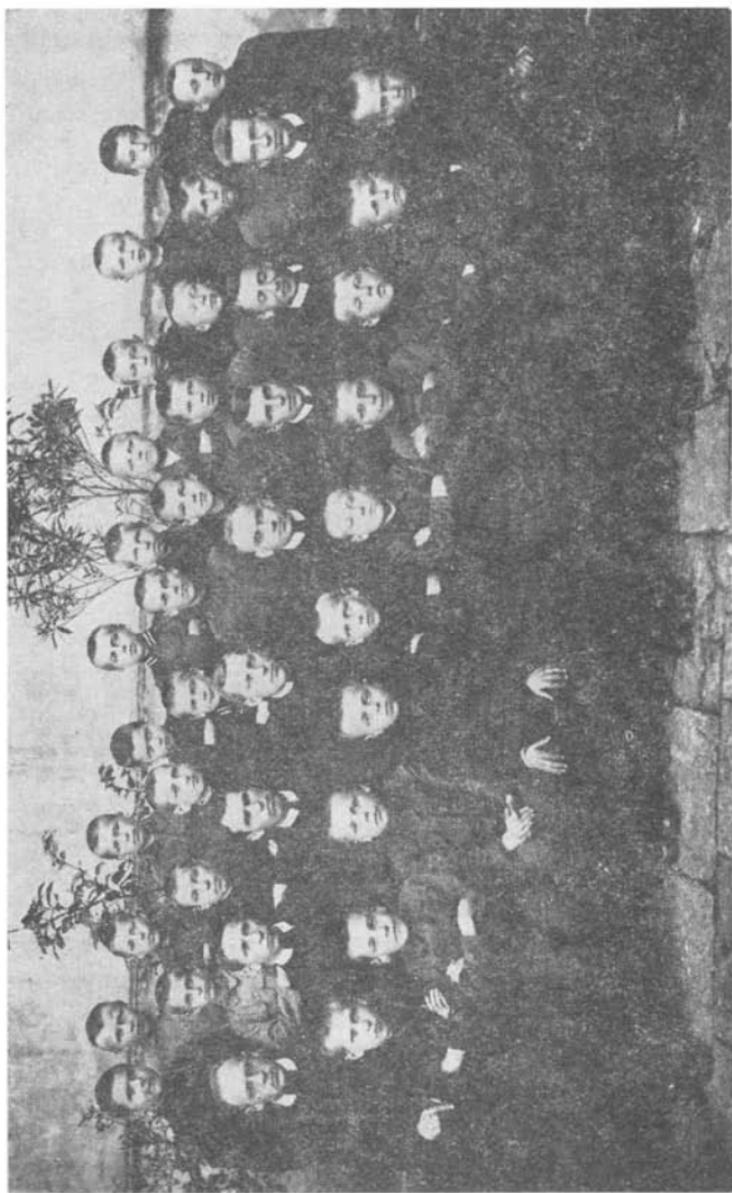
Домініканам (до йосифінської касати). А й усі інші монастирі на цьому терені знайшлися в дуже важкому положенні в часі наступної турецько-польської війни 1672 р. з участю гетьмана П. До-

рошенка, яка без огляду на т. зв. бучацький мир ("під Дорошенковою липою" 18. X. т. р.) продовжувалася на Поділлі майже десять літ. Тому аж за спокійніших часів, після приєднання львівської

Преп. о. Йосиф Заячківський, ЧСВВ
ген. секретар Чину († 1952)

дієцезії до Риму, настала й тут спромога кращого релігійно-церковного розвою. А першою ластівкою тієї весни була фундація хрестовоздвиженського монастиря в Бучачі в 1712 р. З огляду на те, що чернецтво львівської дієцезії щойно започатковувало тоді об'єднання своїх монастирів на унівській капітулі 1711 р., дідич Бучача, Степан Потоцький, спровадив сюди Василіян аж із Литви, щоб вони вели богословську школу для наших

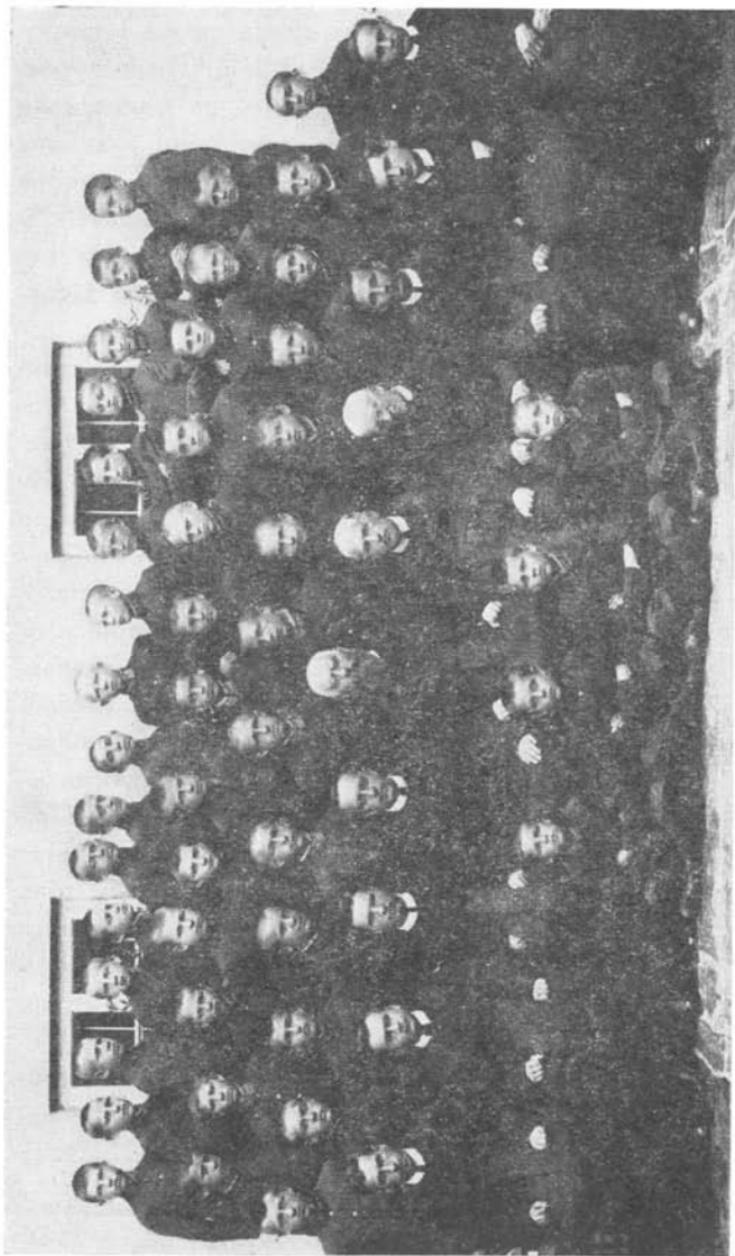

світських священників у його подільських і покутських мастках. Цією школою та подібними курсами для священників по інших містах та монастирях у добрах Потоцьких бучацькі отці мали завдання зарадити бракові духовної семінарії, бо одинока того роду установа, папська театинська колегія у Львові, утримувала впродовж 18-го ст. тільки незначне число питомців для тодішніх наших дієцезій.

Вслід за тим у 1754 р. цю бучацьку василіянську фундацію значно збільшив син Степана, Микола Потоцький, знаний не тільки зо своїх бешкетів, але й із цілого ряду величавих церковних будов у Зарваниці, Городенці, Почаєві і ін. Так то впродовж десяти літ (1761-71) постав на відшибі бучацького Федора великий комплекс теперішнього святовоздвиженського монастиря за проєктом відомого архітекта Готфріда Гофмана, творця славної Почаївської Лаври. Дві струнки вежі високої церковної фасади в бароковому стилі гарно зіграються з обома крилами, що до неї притикають — властивий монастир з-ліва і гімназія з-права. При ній Микола Потоцький уфундував теж конвікт для 12-ох бідних студентів і записав на ту ціль підміські села Звенигород та Зелену. І в пізніших часах родина Потоцьких не забувала бучацької обителі та робила для неї нові цінні записки (м. ін. прегарної "левади" над Стрипою).

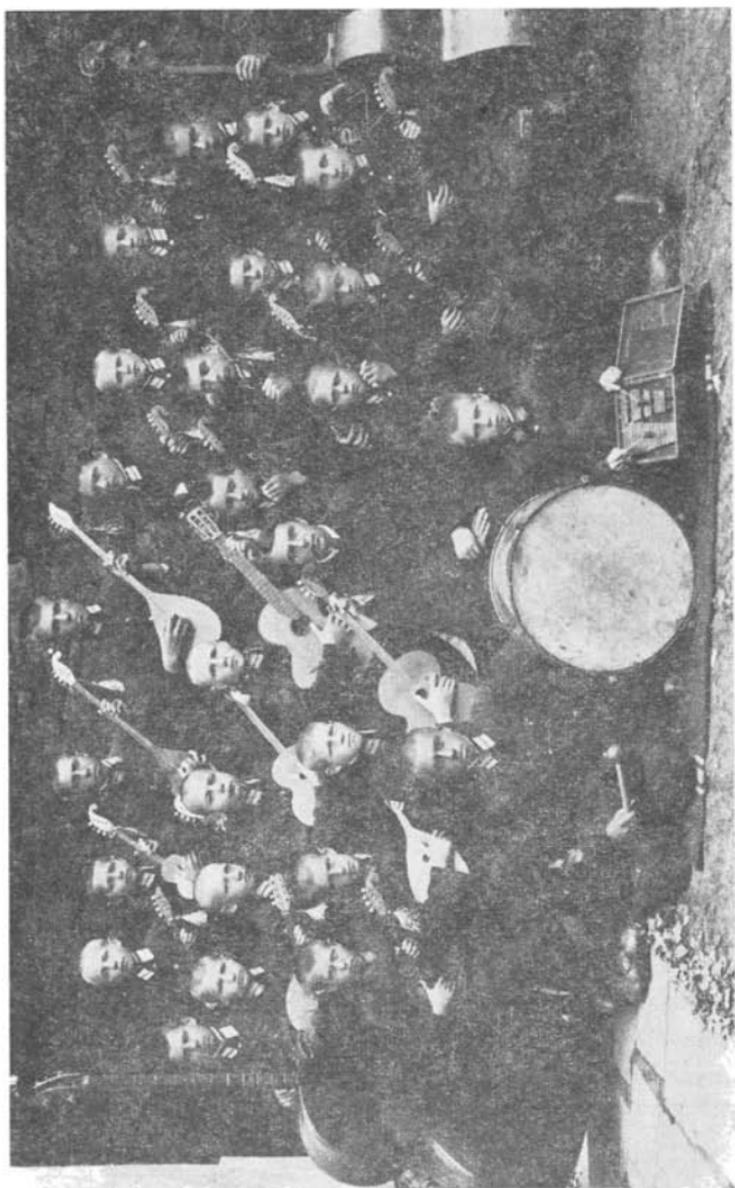
Таким чином розбудований бучацький монастир відразу вславився на всю країну своєю ака-

**ОО. Професори й учні бучацького Інституту
в шкільному році 1920/1**

демічною школою, що стягала учнів з усіх усюдів, навіть із забручанського Поділля та східньої Волині, відділених від Галичини австрійським кордоном 1772 р. Початкове число 300 студентів у 1773 р. росло заєдно вгору і сягало 800, інколи й до 1000 учнів, і то навіть як у 1809-15 рр. австрійсько-російська границя пересунулася була зі Збруча над саму Стрипу. (Ще перед останньою війною було видно тут граничні стовпи нижче монастиря). Вчили тут тоді найкращі світочі василіянської педагогіки золоті доби Чину: о. Іван Нересій, пізніший брацлавський архимандрит, Порфир Важинський, довголітній протоархимандрит і холмський єпископ, відомі граматики Олександр Жұравський та Августин Славинський із литовської законної провінції. А після переходу бучацького монастиря до новоствореної галицької області (1780 р.), бучацькі отці завели в 1784 р. попри гімназію ще т. зв. окружну головну школу, а згодом у 1855-65 рр. вели теж учительську семінарію. Того саме року страшна пожежа Бучача знищила сильно монастир і церкву, попалила цінні шкільні кабінети, багату збірку рукописів і архівальних документів та рідких книжок, зібраних м. і. із покасованих монастирів (Задарів, Сохілець, Баб'янка й ін.), і розтопила мелодійні дзвони на новій дзвіниці, поставленій 1853 р. за ігуменства о. Модеста Мацієвського, довголітнього протоігумена Чину в 1854-74 рр. То й не дивно, що після кількалітньої відбудови такої великої руїни бу-

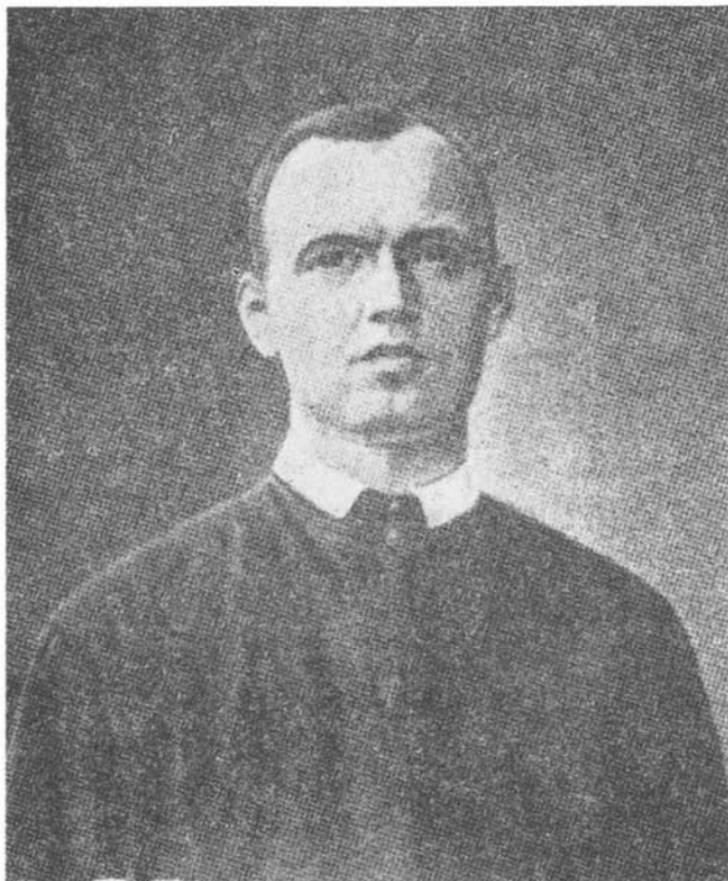
**Бучацький інститут 1934/5 р. Посередник
о. Протоіг. Ст. Решетило, а з права о. Ір. Готра,
довголітній префект.**

чацький монастир був уже примушений обмежитися тільки до самої нижчої гімназії, тим більше, що в межичасі наступила реформа шкільництва в Галичині під неприхильною польською егідою. Як же знов у 1881 р. повторилася нова пожежа і до того став дошкулювати брак учительських сил серед невеличкого числа "старих" Василіян, прийшлося звинути й гімназію (1893 р.). Нема тут змоги переходити довжелезний ряд визначних вихованців бучацької гімназії як української так і польської національності, але між ними ніяк не можна поминути мовчанкою бодай тих чотирьох світлих імен, що записалися золотими буквами в новій історії василіянського Чину. Це в першій мірі єзуїт о. Каспар Щепковський, заслужений провідник добромильської реформи, (гл. вище), о. Лазар Березовський, незрівняний редактор жовківського "Місіонаря" й промотор фонетичного правопису в наших релігійних виданнях († 1952 в Чикаго) й оба оо. Галущинські: протоігумен Марко, знаний літургіст († 1918) і протоархимандрит Теодосій, довголітній виховник священничої молоді, визначний бібліст та церковний історик († 1952).

"Молоді" Василіяни, що прийшли до Бучача 1893 р., мусіли спершу обмежитися тільки до гімназійного конвікту, з якого вийшли згодом такі визначні діячі, як о. Йосафат Маркевич, Яким Фецак, браття Єпіфаній і Павло Теодоровичі, Йосиф Заячківський, Юліян Манько, Йосафат Скрутень, Павло Пушкарський і ін. Аж у 1911 р. протоігу-

**Орхестра бучацького інституту під проводом
о. Юліана Макьна, ЧСВВ**

**Впреп. о. Марко Галущинський ЧСВВ,
Протоігумен († 1918 р.)**

мен Пл. Філяс перетворив його у "Місійний Інститут ім св. Йосафата" для виховування василіянських місіонарів у краю та поза Галичиною. Проте гарний розріст цієї надійної установи перервала перша світова війна аж до 1918 р. Тоді то в його мурях енергійний ігумен Микола Лиско (тепер у Бразилії) примістив шістдесятку воєнних сиріт

з усіх сторін зруйнованого краю — з єдиною надією на Боже Провидіння й невігасле ще християнське милосердя в людських серцях. До того ще під час українсько-польської війни, — коли тут часово був примістився през. Іван Петрушевич і кн. Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний), — погорів фільварок на Зеленій, а вслід за тим прийшла большевицька інвазія 1920 р. та інші повосні нещастя (реквізиції, голод, тиф). Та вже в літі 1922 р. на самий спаський відпуст у крехівським монастирі той самий о. Лиско приймав перших повосних вихованців бучацького Інституту в пороги василіянського новіціату...

І так із року на рік щораз краще розвивався цей прегарний розсадник чернечих покликань до Василієвого Чину, без огляду на варварське знищення Зеленої за сүмнозвісної польської пацифікації в 1930 р. й наступні роки важкої економічної кризи. Аж вибух нової світової війни й большевицька навала 1939 р. принесла не тільки повне його знищення, але й жахливі втрати у рядах його вихованців. І так не стало одного з найперших між ними, ніжного о. Інокентія Тимка, уродженця далекої бачванської Күцүри над тихим Дунаєм, що працював довгі роки між нашими вірними в Югославії та впав на священничій стійці жертвою свого обов'язку в кривавих днях титівського терору в Загребі на весні 1945 р. Вічним сном на чіхагівським цвинтарі спочив молодий ще о. Порфир Сивак (1909-1953) з нашого степового села, вихованець і згодом професор бучацького Інституту. Він — в'язень советських тюрем та засланець у підбігуніві сибірські табори смерти,

Преп. о. Порфир Сивак, ЧСВВ († 1953)

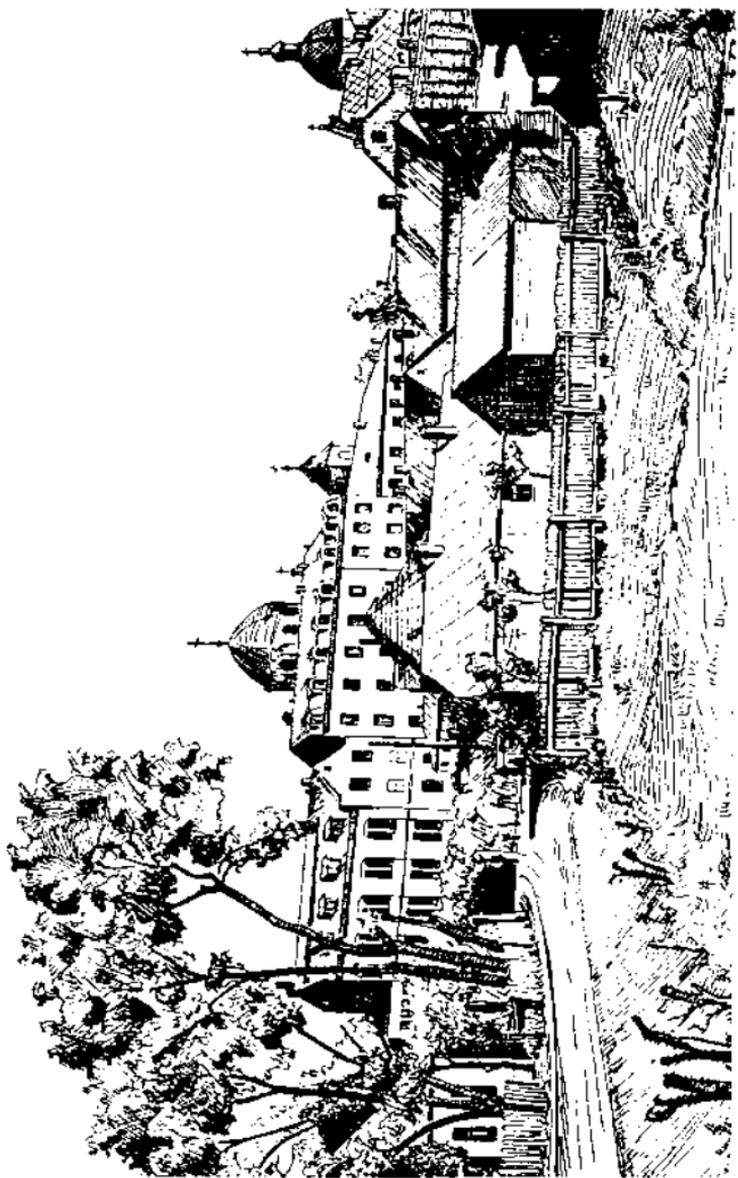
а згодом сердечний опікун наших вояків у польській армії, через Ірак, Палестину й Італію прибув на американську землю та зложив у її лоно своє стружене серце. А за ними — стільки при-

зовників Василянського Чину з бучацького Інституту власним мучеництвом й страданнями за віру й нарід здійснюють його високу програму, осяяну ім'ям Мученика й Апостола Унії — Св. Йосафата.

о. П. Сивак на засланні в Норильську

Тільки журлива думка кружляє біля цих дорогих руїн і похованих під ними золотих споминів про юні літа у веселих мурах бучацької обителі; біжить лісовими стежками до мовчазних останків чарівного "манастирка" чи до рукомиських пустельних келій у білих набережних скелях Стрипи, то знов попри понурі замкові руїни до старезної Дорошенкової липи, розбігається по дорогих місцях золотого Поділля, як розпливається око по різнобарвних узорах пишного мережива, — і молитовно жде її воскресіння.

В ОСЕРЕДКУ ВАСИЛІЯНСЬКОЇ ВИДАВ- НИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

СВЯТО-РОЖДЕСТВЕНСЬКИЙ МАНАСТИР У ЖОВКВІ

Безперечно був це найдіяльніший василіянський осередок новітніх часів, широко знаний у всьому краю та поза його границями завдяки непереможній силі друкованого слова, яке розходилося звідтіля світами. Бо хто не знав жовківського "Місіонаря Пресв. Христового Серця", що зі своїм щорічним Календарем тішився найбільшою популярністю між українськими періодичними виданнями? А василіянські молитовники, починаючи від славного "Гостинця", та релігійні книжки жовківського видання притягали до себе більше загальної уваги, ніж золотописані пергамени княжого Лаврова, сильні хоральні співи численних чернечих братій Крехова, Добромиля чи Крестинополя і навіть найбільш зворушливі картини масових паломництв по інших монастирях. Тут — у тіні величнього храму Пресв. Христового Серця, можна сказати, било властиве серце апостольської діяльності Чину, що розводило її благодатні впливи до найдальших закутків народного організму, навіть там, де вже не

доходив голос місіонера, проповідника й організатора в чернечій рясі Василієвого уставу.

А проте навіть на обширному жовківському ринку у віддалі неповної сотні кроків від свято-рождественського монастиря не можна було взнати, якою сліпою вуличкою до нього дістатися... Так щільно був він закритий сильно висуненим масивом польського костела-мавзолею Собіських і старанно накопиченими жидівськими каменичками, хоч уже на милю здалека впадала в очі його могутня структура на тлі цілої Жовкви та всього її довкілля. Який яскравий контраст між цим більш ніж скромним положенням жовківської обителі, віддалік Львова, зіпханої на самий окраєчок другорядного галицького міста між перші хати підміського села Винник, та її постійним розростом до ролі провідного центру нашого релігійного життя? І вже те одне, як не можна краще, підкреслює виїмково високе післанництво, якому жовківський монастир відлично служив у нашій новітній церковній історії...

І минуле свято-рождественської обителі вже від самого початку не позбавлене замітних моментів, від коли львівський владика Йосиф Шумлянський у 1682 р. передав під управу ченців міську церкву Христового Різдва. Стара вже була її дерев'яна конструкція, бо поруч другої святотроїцької дерев'яної церкви й жіночого монастиря Ч. Хреста (пізніше — цвинтар) сягала вона ще початків Жовкви, коли то в 1604 р. коронний гетьман Станислав Жовківський оснував місто на ґрунтах села Винник. При тому вона ніколи не була якслід викінчена,

так що першою турботою новоосілих монахів було її основно відновити, тим більше що саме тоді король Іван Собіський перевіз сюди тіло св. Івана з Сучави в супроводі митр. Доситея і молдавських ченців-утікачів з-під турецької кормиги. Якже ж ця

Преп. о. Лазар Березовський, ЧСВВ († 1952 р.), редактор "Місіонаря" і пропагатор фонетики в релігійних виданнях

зремонтвана церковця незабаром погоріла (1691 р.), постала на тім місці нова мурована будівля з сьогоднішньою дзвіницею та невеличким монастирцем упродовж 1721-30 рр. Услід за тим жовківський монастир був у 1753 р. підвищений до ступня архимандрії завдяки фундації кн. Михайла Радивиля

(20.000 зл. п.), збільшеної першим архимандритом Йосафатом Висоцьким (10.000 зл.) і доходами з прилучених сусідніх монастирів у Бесідах і Домашеві.

Але з переходом Галичини під австрійське володіння утратила нова архимандрія свій найбільший скарб — тіло св. Івана, що його (з винятком одної кістки) вивезли молдавани назад до Сучави за дозволом цісаря Йосифа II в 1783 р. За те наступного року дістали жовківські Василіяни мощі св. мч. Партекія зі скасованого віденського монастиря СС. Клярисок заходами о. Єроніма Стрілецького, ЧСВВ, першого пароха св. Варвари. Тодішній архимандрит о. Йосиф Дзьоковський († 1794) побільшив невеличкий монастирок надбудовою одного поверха і т. зв. палацом у 1782-90 рр. А зпродовж усього того часу до монастирської парохії прилучено церкву св. Трійці в місті (1800 р.) і підміські села Винники, Оплітну, Липину та Волю Висоцьку. На жаль, нова страшна пожежа 1833 р. зовсім знищила церковну будівлю, так що з румовищ виставала тільки вхідна частина. Крім того в 1855 році вигасла жовківська архимандрія зі смертю о. Ореста Хомчинського, довголітнього протоігумена галицької провінції (1823-42). І так святиорждественський монастир мусів чекати повних сорок літ на новий свій підйом у злуці з загальною реформою Чину, коли тут 15 серпня 1895 р. була заведена монастирська печатня і започатковане василіянське видавництво.

Не можна собі уявити скромнішого почину великого діла, що всім своїм чистонароднім характером нав'язувало до світлої традиції славної почаїв-

ської друкарні, де саме перед століттям була появилася первістка нашого народомовного письменства: "Парохіяльні науки" знаного Маркіянового предтечі о. Юліяна Добриловського, ЧСВВ. Була то в напів-темній і тісній дяківці біля дзвіниці одна

**Преп. о. Єпіфаній Теодорович, ЧСВВ († 1958)
редактор "Місіонаря"**

однісінька друкарська машина, до того ще поскладана з різних частин, що раз-у-раз псувалися, а рүшійною силою — були тільки рүки молодих ченців-друкарів, які на перемінү чергүвалися при важкій корбі... І так після двох років малошо не безнадій-

них спроб появилося за почином тодішнього львівського ігумена Андрія Шептицького перше число жовківського "Місіонаря" у 20.000 примірниках з датою 18 травня 1897 р. Той день це властивий наріжний камінь для розбудови василіянського видавництва новообновленого Чину. А перший редактор "Місіонаря" о. Платонід Філяс із найбільшим захопленням писав уже в другому числі: "Перший наш місіонарський лист розбігся так скоро, як та іскра по сухому листі"... Отак спалахнуло на українській землі могутнє вогнище релігійної думки, а до нього щораз нового жару докладали найкращі письменники й видавці з молодих чернечих рядів. І з кожним роком щораз голосніший стукіт друкарських машин став супроводити муравлине життя жовківської братії; щораз більше чернечих постатей ставало при друкарських станках; і щораз то інший друк із знаком вогненного стовпа св. Василя входив новою цеголкою в усісторонню розбудову релігійного життя народу.

При тому заслуговує на окрему згадку другий по о. Філясові редактор "Місіонаря", незрівняний о. Лазар Березовський, ЧСВВ, промотор фонетичного правопису в релігійно-церковних виданнях Галичини. Він не тільки найдовше редагував наш журнал (у рр. 1898-1908 і 1916-18) та найкраще його розбудував (з додатком діточого "Місіонарчика"), але сам захоплений дівичою красою простонародної мови зважився теж видати перший "Календар Місіонаря" на 1901 р. фонетикою, дарма що всі тодішні церковні публікації, а то й просвітянські книжечки і навіть народовецькі часописи (з виїмком

двох!) друкувалися ще етимологією... В часах тодішніх найгостріших правописних спорів був це просто революційний почин у релігійно-церковній діяльності, але при тому був це подих свіжого повітря, що заставляв народню душу щораз глибше пе-

**Преп. о. Яким Фещак, ЧСВВ
ред. "Місіонаря" і духовник УГАРМії († 1920)**

реяматися свідомим католицьким життям без огляду на протицерковні затії радикальщини і маразм православствуючого москвофільства. Рівночасно зі свого скромного приміщення причинився "Місіонар" у великій мірі до успішної збірки по всьому краю на будову нової жовківської церкви Пресв. Христового Серця (1907 р.), так що можна її вважати

виведеним у камені достойним пам'ятником його змагу здвигнути в мільйонах українських сердець живий всенародній храм на славу Божественного Серця. Імпозантна структура нової церкви в візантійському стилі за плянами ректора львівської політехніки І. Ковача, завершена могутньою 40-метровою куполою, з грубою мідяною кришею, це найбільше досягнення василіянського будівництва нової доби. То й не диво, що у днях рокових відпустів Пресв. Христового Серця і свмч. Партенія непроглядні маси розіспіваного люду випливали з-під її масивних зводів велетенським руслом на вулиці й площі міста попри давні королівські палати й трофеї Собіського і перетворювалися в один тріумф Воплоченої Божої любови. "Твому Серцю, Спасе мій, честь складає весь наш край" — гриміло тоді розкотистим громом у блакить і аж ген до Гораю... І повертало з народом у нутро розмоленої святині: "Люд вкраїнський в віки Твій, в Серці люд цей заховай!"

Услід за тим і сама друкарня діждалася гарного приміщення в одноповерховому просторому й соняшному будинку за світлого ігуменату о. Віталія Градюка (в 1912-14 рр.) та одержала, як на ті часи, першорядне друкарське визінування з окремою електричною, переплетною та експедицією. Та цю її посилену діяльність зараз таки перервала перша світова війна: з церкви був зірваний мідяний дах на воєнні потреби, "Місіонар" опинився на скитальщині аж у далекому Загребі в Хорватії, де міг по'являтися весь 1915 рік та нести душевну потіху тисячам завдяки ласкавій прихильності незабутньо-

го єпископа Діонісія Нірядія; одні ченці були забрані до австрійської армії, другі разом з о. В. Градюком (тоді уперше!) вивезені московськими наїздниками в глиб Росії. Чого не понівечила царська окупація, доконала згодом польська: жовківська

**Преп. о. Іван Пришляк, ЧСВВ
редактор "Місіонаря" в Загребі (1915)**

друкарня була вивезена, а монаша братія запротоврена за таборіві дроти Домб'я, за те, мовляв, що за української влади в монастирі друкувалися аж дві військові газети...

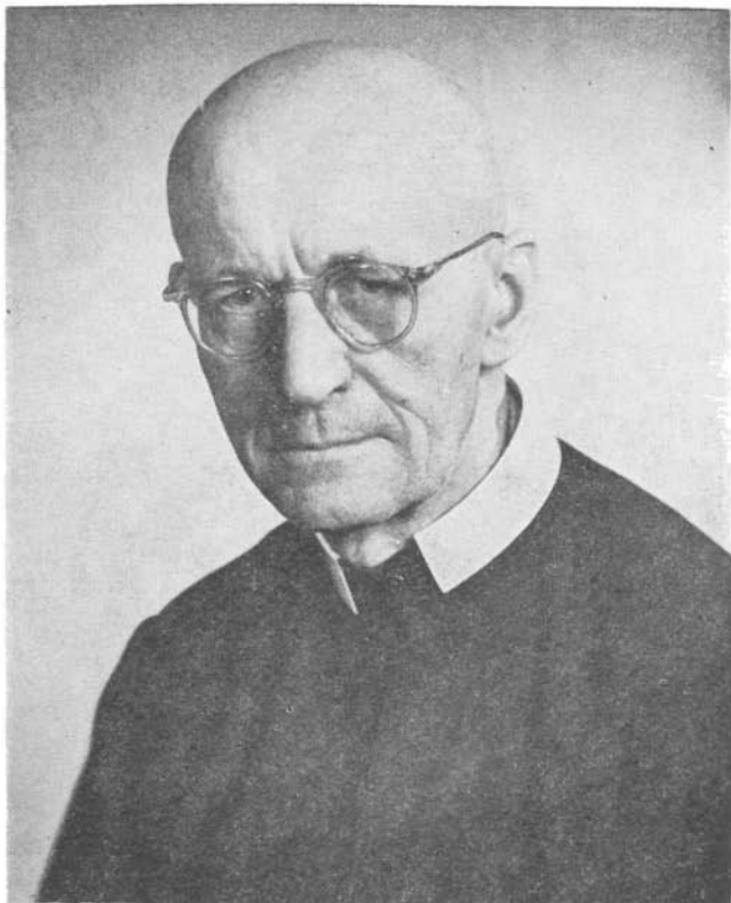
Коли ж за енергійною інтервенцією Апостольського Престолу прийшло до сякої-такої ревінди-

кації пограбованого добра й повороту ченців, то польська влада не переставала ні на мить робити важкій повоєнній праці жовківських Василиян усякі можливі перешкоди: то конфіскувала "Місіонар" чи інші друки за будь-які уявні "небезпеки замі-

**Преп. о. Макарий Каровець, ЧСВВ
ред. "Місіонаря" і духовник УСС († 1944)**

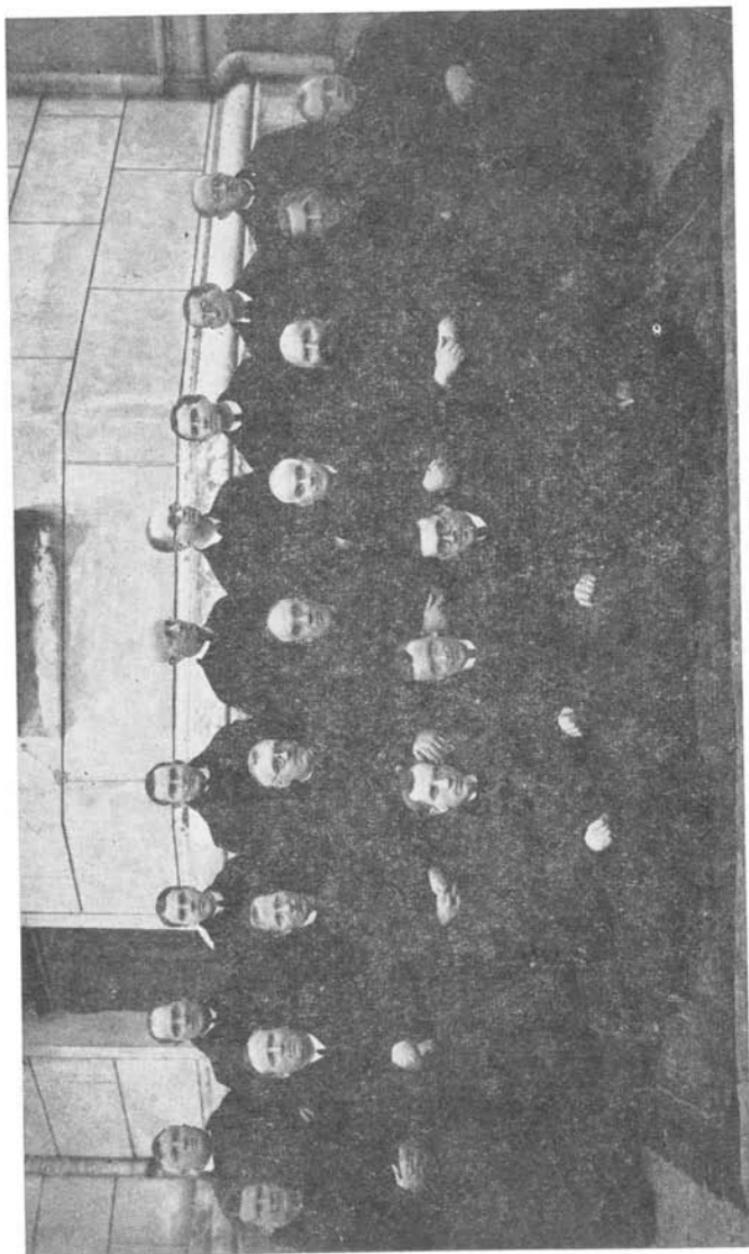
шання публичного порядку", то накладала непосильні податки, то потурала міському шумовинню в нападах на монастир і монастирський фільварок, спалений до тла під час пацифікації 1933 р. Всетаки завдяки великим ігуменам оо. Пл. Філясові, В. Градюкові та М. Пелехові й муравлиній праці що-

**Преп. о. Йосафат Маркевич, ЧСВВ
директор "Дому Письменників" у Жовкві
та організатор католицької преси**

раз численнішої чернечої братії з року на рік могутіла всестороння діяльність жовківського осередку й досягла невдовзі рівня передових монаших центрів та релігійних видавництв католицького світу.

І як не дивно, ця велетенська розбудова при-

пала саме на часи економічної кризи й загостреної протиукраїнської політики 1930 рр. і до того йшла вона рівночасно і в церкві і в монастирі і в друкарні та видавництві, випереджуючи помітно інші галицькі осередки та ділянки василіянської діяльності між двома війнами. Могутня баня, висока стеля й просторі стіни жовківської церкви вкривалися щораз то новими картинами велетенської поліхромії проф. Ю. Буцманюка, що розгорнув у них цілу галерію найвизначніших церковних і народних діячів сучасної України, починаючи від великого митрополита Андрія Шептицького в постаті Творця в самому тимпані піднебесної копули. Нове чотириповерхове крило сполучило монастир із друкарнею в один велетенський будівельний комплекс (1930-33 рр.) і поставило жовківську обитель у ряд найбільших василіянських монастирів. Тут був сформований окремий "Дім письменників", до якого було підібрано найплідніших працівників пера з-поміж галицьких Василіян під проводом о. д-ра Йосафата Маркевича, знаного організатора Марійських Дружин і католицької преси (тепер у Чикаго). Рівночасно і щораз більше ченців (35 осіб у 1939 році) було зайнятих у друкарському ділі та при видавництві, так що числом монашої братії жовківський монастир стояв зараз після виховних домів Крехова, Бучача, Лаврова, Добромиля й Кристинополя. Також друкарня збагатилася новими машина-

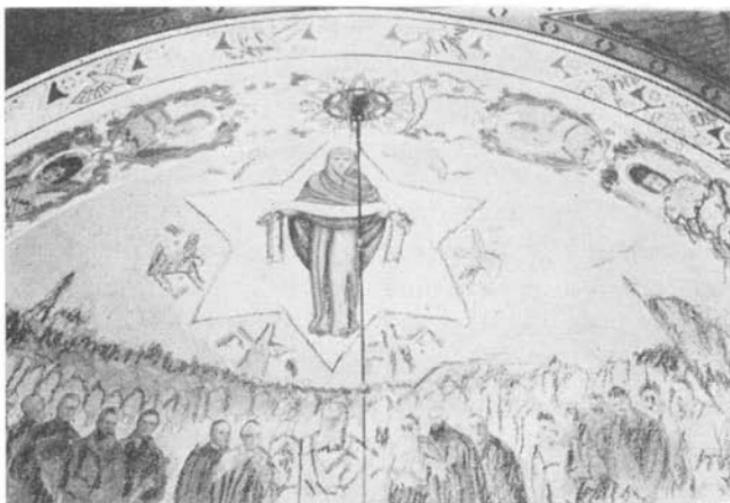
Місійний Василіянський З'їзд у Жовкві з приводу 300-річчя смерті митр. Й. Рутського, скликаний Впр. оо. Протоігум. Градюком (зсередині) та Павлом Теодоровичем (з-права від нього)

ми (10 машин друкарських, 2 тиглівки, клішарня й стереотипія), місячний наклад "Місіонара" зближався до рекордової цифри 50.000 копій, видавництво власних релігійних книжок досягало 200-го наголовка, не враховуючи кількакратних передруків багатьох видань (м. ін., молитовник "Гостинець" мав уже понад 200.000 накладу!) і потворилися нові серії: "Бібліотека релігійної освіти", "Б-ка релігійної драми", "Католицькі читання", "Українська Книжка" тощо. Попри це тут постійно друкувалася велика сила чужих книжок і журналів, так що в одному 1928 р. попри 5 василіянських вийшло аж 79 інших книжок та побіч 2 власних журналів ("Місіонар" і "Записки ЧСВВ") печаталося 6 чужих. Таким чином жовківський монастир напередодні другої війни мав уже всі ціхи модерного монашого центру, в якому на всі лади дудніла творча праця зі спасенним впливом на весь край, на українську еміграцію в Європі й Америці та на століття...

І нараз — вересневі дні 1939 р. принесли відразу наглу й цілковиту руїну цього велетенського діла, що його будували ціложиттєвим трудом і найбільшою посвятою покоління жовківських монахів. У ході польсько-німецьких боїв за Львів німецькі бомби й гарматні стрільна розбили церковну фасаду з цінною мозаїкою Пресв. Христового Серця та на всі сторони сильно пошкодили новий стінопис. А першою річчю сталінських наїзників було основ-

Берестейська Унія 1595 р. та її чільні діячі (митр. Рогоза, Погій і ін.) в постагтях визначних сучасних Василіян

**Св. Покрова нашої Церкви і Народу
(Видні постаті сучасних владик і діячів)**

но замалювати всі ті картини, де були зображені творці Берестейської Унії (св. Йосафат, митр. Рутський і ін.) та церковні й народні діячі українського відродження. Однак найсильнішим ударом спала їх нищівна фурія на саме видавництво і — можна сказати — в рівній мірі на кожний клаптик задрукованого паперу. Його руйна була так само нагальна, як неочікуваний був большевицький наїзд, так що ледве що можна було перед ним сховати й на боках зберегти. Мов біблійний Йов серед цього попилиця найцінніших надбань і погребаних плянів не впав тодішній ігумен бл. п. о. М. Пелех на дусі, тільки в тісенькому закутку монастиря, куди зіпхали ченців безсердечні наїзники, завів строгий монаший лад, помножив години молитви й церковних відправ та приготувався з ними на найгірше...

**Св. Йосафат — Апостол св. Єдності та Небесний
Покровитель української католицької Церкви.**

Проте воно прийшла аж перегодом. А наразі, як буває перед смертю, навіть настала маленька полегша: за німецької окупації серед найбільших технічних труднощів та безконечних гестапівських шикан удалося навіть було жовківським монахам відновити видання "Місіонаря". І якраз така "контр-революція" та "зрадницька коляборація з німецькими фашистами" послужили червоній владі після поновної большевицької окупації до арешту й за-суду останнього жовківського ігумена та його монахів на каторгу й заслання. Таким чином своєю мученицькою кров'ю й стражданнями за св. віру записали вони останню й найславнішу сторінку світлої 50-річної історії жовківської василіянської книгопечатні та її неоціненої служби для української католицької Церкви й вірного народу...

Розсипані світами, поживкли сторінки "Місіонаря" та його перших фонетичних "Календарів", споловілі й вицілүвані картки "Гостинця" й інших василіянських молитовників і збережені тут то там дрібні релігійні книжечки й поважні фоліяли жовківського друку говорять і промовлятимуть століттями про велич культурно-релігійного чину жовківської обителі та її книгопечатні. І сміло можна про неї повторити пам'ятні слова одного з галицьких митрополитів (Спиридона Литвиновича), сказані перед сторіччям на похвалу почаївської друкарні: "Якщо б Василіяни крім печатання книг не принесли жадних інших заслуг для українського народу, то вже тим одним заслужили вони собі на вічну його вдячність".

СЕРЕД ШИБІВ І РАФІНЕРІЙ

СВЯТОТРОЙЦЬКИЙ МОНАСТІР У ДРОГОБИЧІ

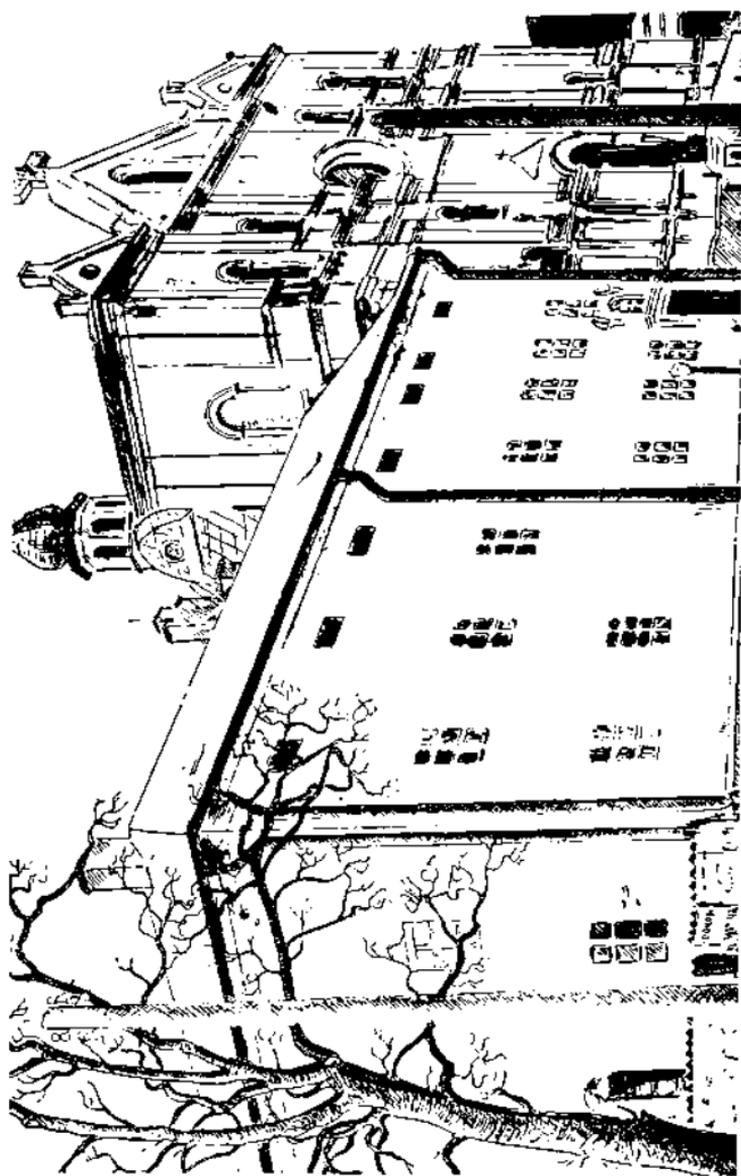
Між василіянськими монастирями галицької землі дрогобицька обитель одинока має деяку літературну історію: в оповіданнях "Малого Мирона" Івана Франка. Все ж не так їх зміст, обмежений виключно до тамошньої василіянської школи, як радше ім'я письменника, що дає в них відірвані образки зі своїх школярських переживань, забезпечує їм тривке місце в нашому літературному надбанні нової доби. Бо самих ченців заторкує тільки ширший нарис "Отець гуморист", що в ньому розмальована, як звичайно буває в учнівських споминах, різкими красками несимпатична особа учителя о. Телесницького, а вже тільки кількома рисками накреслена силуетка улюбленого катехита о. Красицького. Ось чому, навіть з уваги на такий побічний малюнок, схоплений тільки з точки зору "Малого Мирона", і нерівномірний розклад світлотіней у цьому літературному вирізку з вікової діяльності дрогобицького монастиря, годиться присвятити йому ширшу згадку в наших описах, тим більше, що маємо в ньому один із найкращих зразків душпастирської праці Чину в новітніх часах.

Як воно не дивно, початок дрогобицького ма-настиря винятково припадає на понурі роки йосифінської касати, що була історичною могилою для безлічі чернечих осідків галицької землі та всієї австрійської держави. Якраз тоді, коли в урядових канцеляріях списувано смертельні присуди на най-славніші наші монастирі новозанятої Галичини без огляду на їх найсвітлішу діяльність та багатвікову традицію, надворний декрет із 31 грудня 1774 року відкрив у Дрогобичі новий василіянський осередок на пропозицію тодішнього протоігумена Онуфрія Братковського в заміну за касату трьох сусідніх монастирців у Лішні, Летні й Дерезичах. Таким чином із цієї загальної повені, що в цілій наддністрянській кітловині змела з лица землі всі дотогочасні чернечі осідки, виринув єдиний дрогобицький монастир і продовжив до наших днів довговікову традицію буйного монашого життя на цьому терені...

Уже в грамотах короля Ягайла та його сина Володислава (1409 і 1440 рр.) згадується тут монастир над річкою Солоницею біля Стебника (десь при теперішньому залізничному шляху Дрогобич-Стрий), коли не брати до уваги претенсій обителі в Башеві (тепер: Нагуєвичі) на давніше походження на підставі ніби-грамоти кн. Льва. Вслід за тим із початком 16-го століття виринає знатний монастир у Дерезичах, що згодом навіть мав титул архимандрії і був помітним центром для довколишньої нашої шляхти в добі розвогненої боротьби за перемиську катедру продовж наступного 17-го віку. З того часу знаний теж лішнянський монастир,

якому король Іван Собіський надав місцеве душпастирство з правом варити сіль на ґрунтах під самим Дрогобичем. А поруч нього стрічаємо чернечі осідки в Летні, Унятичах, Лужку Долішнім, Підманастирку біля Урожа, Тұстановичах і Рибнику (Брюховиці), що в тісному сусідстві з самбірськими монастирями (Білина, Ступниця, Дорожів, Манастирець і ін.) густою мережею вкривали весь наддністрянський пояс. Котрі з них пережили знану концентрацію малих монастирців у половині 18-го століття, не змогли обминути йосифінської касати, але бодай дали початок наймолодшій василіянській обителі з золотої доби Чину на задвірнянському передмісті в Дрогобичі.

На купленій від Василя Ортинського юридичі "Яворчині" побудував новопризначений меткий ігумен Гликирій Дубицький зараз таки 1775 р. церкву св. Петра й Павла з монастирем і заснував побіч нього гімназію з філософічними студіями та початкову школу. Проте з урядовою реформою галицького шкільництва у 1784 р. василіянська гімназія була зліквідована, а за те школа підвищена до рівня головної окружної школи з навчанням німецькою мовою, з тим, що побіч неї ще вели "руську шкільку" (до 1830 рр.). Услід за тим урядовим декретом 1790 р. під василіянську управу була передана теперішня святотроїцька церква, призначена для вжитку наших міщан, із скасованого кармелітського монастиря, а в 1795 р. теж усі тодішні підміські церкви та душпастирство в Лішнянському Манастирку. Хоч уже 1808 р. в посідання дрогобицьких Василіян перейшов теж покармелітський

монастирський будинок при святотроїцькій церкві, що досі служив місту за магістрат і касарню, то Василяни примістилися тут остаточно аж 1825 р. після пожежі петропавлівського монастиря (1824 року). Увесь діл двоповерхового будинку відступили вони на головну школу і провадили її здебільша власними силами й коштом, дарма що в 1804 р. камера відібрала їм значну пайку посілостей по знесених монастирцях у Дерезицях і Летні та право вивару соли в Лішнянському Монастирку (за річну ренту 200 ринських). І навіть, коли в половині минулого століття в Дрогобичі почали поставати інші учбові заведення, василянська школа була постійно битком набита й досягала до трьохсот учнів у більшості українського походження. У шк. рр. 1865-7 ходив до неї теж Іван Франко до другої, третьої й четвертої класи та був відзначений найвищою похвалою в т. зв. Золотій Книзі найкращих учнів, що зберігалася опісля між численними шкільними документами в монастирській бібліотеці. А з добромисьською реформою 1882 р. з Дрогобича вийшов довгий ряд визначних призовників обновленого Василянського Чину, який отвірає світле ім'я золотоустого проповідника й першого українського католицького владика в Америці Сотера Ортинського і замикає надалі померлий архієпископ Василій Ладика в Вінніпегу.

Проте аж у 1897 р. могла сюди прийти молода зміна на місце "старих" Василян, можна сказати,

Монастир і церква ОО. Василян у Дрогобичі

в крайній час, коли Дрогобич з усім бориславським Басейном знайшовся на кипучому вулкані радикальних перемін. Так то чорна ропа і земний віск у додатку до білої соли не тільки змінили тутешній тихий прикарпатський краєвид, але й сплелися всевладним вужем-давуном на душі заробітчанської маси. Ось чому, не покидаючи дотеперішньої праці в монастирській школі (до першої світової війни), молоді Василіяни відразу присвятили головну увагу своїй поживленої діяльності душпастирській ділянці і постаралися оживити релігійне життя своєї 10-тисячної парохії всіми спасенними засобами модерного душпастирювання: великими місіями, духовними вправами (реколекціями), церковними організаціями, поширенням доброї преси зокрема посиленою суспільною опікою. Отак дрогобицький монастир став скоро зразком модерної парохіяльної праці та перевищив щодо цього інші василіянські душпастирства при галицьких монастирях, бо тут було під чернечою управою рекордове число церков: сім у самому місті і ще одна в Лішнянському Монастирку. Серед щораз густішого лісу шибів і рафінерій тут, більше як деінде по галицьких містах, стріляли в небо золоті хрести наших церков, які слід було утримувати невгнутими остоями християнської віри серед щораз більшого заліву масового безвір'я і держати їх сильними заборонами рідного обряду проти посиленого ополячування нашого міщанства й підміського люду.

Це в першій мірі старинна святоюрська церква при вул. Горішньої Брами, одна з найкращих па-

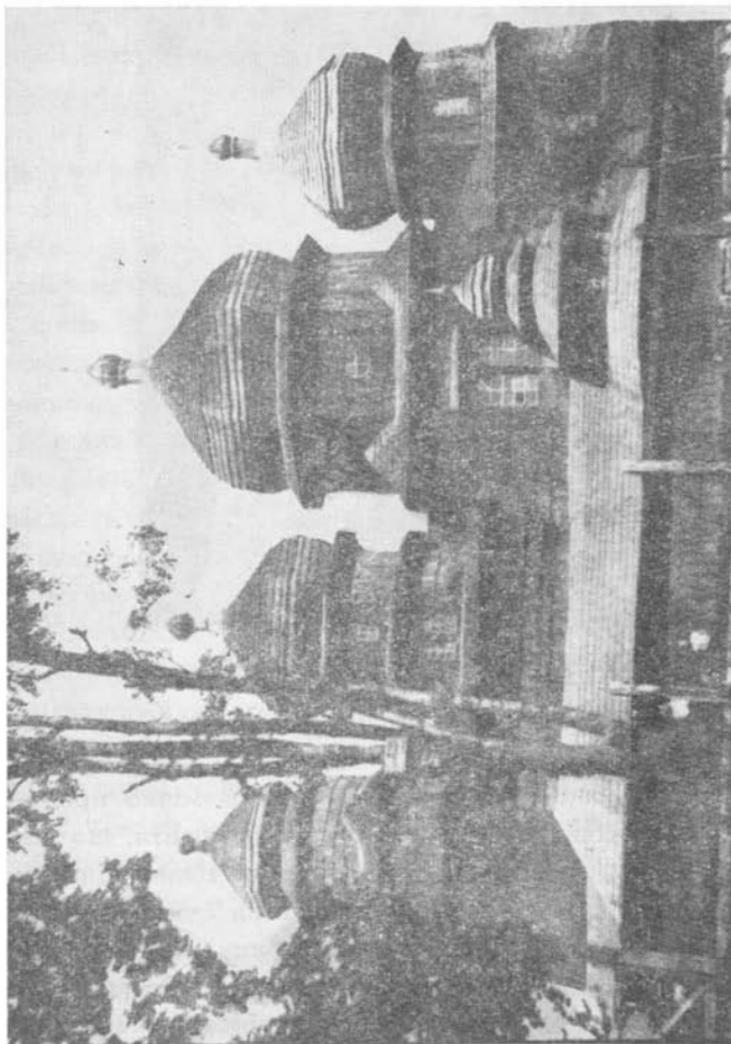
м'яток нашого церковного дерев'яного будівництва з перших років 17-го століття. Вийшла вона з рук майстрів великого хисту й теслярської штуки, що зробили її перлиною української народної творчости. За цим, на гадку проф. В. Січинського, про-

Преосв. Архiep. Василь Ладика, ЧСВВ

мовляють і загальні будівляні маси, згармонізовані в суцільну композицію завершеного типу галицької трьохбанної церкви, і окремі ритмічно продумані архітектурні форми. Коли ж зважити, що вся ця вікова будівля виконана самими тільки кілками без одного цвяха, то перед нашими очима стає на весь ріст витончений до подробиць геній просто-народніх будівничих, які сміло можуть стояти побіч найславніших архітектів українського минуло-

го. Друга з ряду дерев'яна церква Ч. Хреста на колишньому зварицькому передмісті з 1671 р. представляє не менш викінчену цілість із характеристичним опасанням двох ярусів гарно різьблених колонок. Побіч тих двох дерев'яних церков слід

згадати ще й третю — св. Параскевії (П'ятниці), на Завізній вулиці поруч із парохіяльним двинтарем та обширним церковним майданом. Тут голов-но на Великодні свята відбувалися багатолюдні га-гілки, що загалом у Дрогобичі набрали своєрідно-го кольориту в зв'язку з місцевим переданням про Зельмана, немов би то цей панський орендар на-ших церков мав бути замурований у стіні свято-троїцького монастиря... Цим трьом дерев'яним цер-квам відповідало трое мурованих, підлеглих голов-ній святотроїцькій святині: церква спаська і петро-павлівська на Стрийській вулиці та Різдва Богома-тері при вул. Івана Франка. Перша з них хресто-видна з помітно високою банею служила за парохіяльну церкву для стрийської дільниці. Дру-га, більше знана як "ротунда" або "василіянська" від першого монастиря (до пожежі 1824 р.), якийсь час після обнови 1829 р. носила ім'я св. Йосафата, а по основному ремонті 1930 рр. була призначена головно для шкільної молоді по дрогобицьких школах. Третя "Свята Пречиста" служила для духов-ної обслуги лішнянського передмістя, що чи не най-більше відставало під релігійним оглядом. А всі ті церкви разом гарним віночком окружали святотро-їцький монастир, що своїм центральним положен-ням в осередку міста надавав тон релігійно-цер-ковному життю українського Дрогобича, та чинно вкладалися в розлогу працю дрогобицьких василіян.

Положена на самому початку схрещення го-ловних вулиць Бориславської й Трускавецької, свя-

Старикна церква св. Юра в Дрогобичі

тотроїцька святиня звертається до міського ринку масивною фасадом тринавної будови в романському стилі з квітчастою розетою над середнім входом і статуями святих у високих нішах. Унутрі була вона багато випосажена зіграними стилевими престолами, двоярусним іконостасом, розмальованим М. Сосенком, високою проповідальницею та всім церковним устаткуванням включно до газового ogrівання зимовою порою. Святотроїцький хор належав постійно до передових церковних хорів усієї Галичини, а церковна ризниця славилася дорогоцінними чашами й золототканими фелонами (один навіть вартости 4.000 зол.). Іззовні церковний будинок був у 1930 рр. гарно витинкований на біло, а монастир унутрі основно перебудований та помальований. Вкінці й монастирський город, що давніше служив для забави шкільної дітвори, був поширений на приляглу, виміняну від міста площу та обведений високим муром так, що святотроїцький монастир перед другою війною уявляв собою правдиву українську твердиню в самому польсько-жидівському центрі Дрогобича.

Зокрема впадало це в очі під час великих церковних свят і всенародніх обходів. Тоді до св. Тройці сходилися церковні процесії з інших міських церков, уставлялися в довжелезний ряд братських прапорів і вишиваних хоругв та ряхтіли різнобарвним безконечником по вулицях міста. А могутні хоральні співи напереміну з побожними піснями багатотисячних грудей змагалися з гармонійними переливами святотроїцьких дзвонів, яким здалеку відповідали дзвіниці св. Юра і Петра й

Церква Чесного Хреста в Дрогобичі

Павла та інших наших церков. На тлі вічно заку-
рених димарів і спростаченого міського життя бу-
ли це просто незабутні картини, коли велетенський
здвиг народу прямо заливав ринкову площу під
час йорданського водосвяття або на великодному
обході опоясував високу монастирську огорожу чи
могутньою рікою спливав Трускавецькою вулицею
до цвинтаря у днях стрілецьких поминків і на свя-
то Христ. Серця переливався до вікодавньої свято-

юрської святині. Отак укрите в святотроїцьких мурах джерело духової сили було повним ключем, розпливалося щораз новими ручаями по вулицях і площах багатолюдного міста та прочищувало його

о. Северіян Бараник ЧСВВ

го задушливе повітря, забагнене безбожницькими і протицерковними струями...

Наполеглива праця дрогобицьких Василян зовсім не заломилася у страшних вересневих днях 1939 р., що від німецького бомбардування були перемінені в дантейське пекло вибухів і пожеж на всьому просторі нафтових шибів і дестиларень. І з большевицькою навалою ні один із занятих при душпастирстві отців не покинув дорученої собі

стійки, а натомість усі вони посунули пастирську ревність до остаточних меж особистої спромоги й найвищої посвяти. Не треба й казати, чим воно грозило на дрогобицькому терені, де довголітня

о. Яким Сенківський ЧСВВ

комуністична пропаганда нарешті могла святкувати свою насильницьку перемогу... Впродовж першої червоної окупації зберігалися ще принаймні назверхні сповиди тимчасової віротерпимости. Але з тим більшою силою вони зразу приснули з вибухом німецько-советської війни і першими жертвами оскаженілих сталінських опричників впали святотроїцький ігумен та парох о. Северіян Бараник і неустрашимий василіянський проповідник о.

Яким Сенківський. І з хвилиною їх арешту одним німим свідком їхньої невідомої долі остався по них священничий молитвословець у в'язничній одиночці, а з-поміж його розкритих сторінок випав на долівку дрібненький образочок. І стояло на ньому написане тремтячою рукою о. Платоніда Філяса, що в Дрогобичі закінчив своє велике життя (16. VI. 1930): "Прикро подумати, що нас мали б забути ті, котрих ми найбільше любили"... Проте навіть якщо є такі випадки людської слабости й невдяки, то напевно не відносяться вони до священноісповідників Христового слова: "Пастир добрий душу свою кладе за вівці!" Отак біля цього доручення Божественного Пастиря для своїх священників загоріли негасаючими смолоскипами нові василіянські імена (і кілька їх?!). слідами св. Йосафата й безчисленних визнавців євангельської посвяти за безсмертні душі в Василієвому Чині. І неуже ж не поставили вони в найкращому світлі весь 150-річний душпастирський труд дрогобицького монастиря?...

**
*

Покищо в його мурах, обернутих на приміщення поправославлених дрогобицьких владик, новітні Зельмани далеко гірше від польсько-панських орендарів пахтують не одною-другою святинею, але всією нашою Церквою, та навіть розбазарюють своїм московським правителям наші чудотворні ікони... Але можна сподіватися, що й по них щонайбільше останеться якась досадна згадка в майбутніх великодніх хоровах воскреслої з гробу-тюрми нашої св. Церкви.

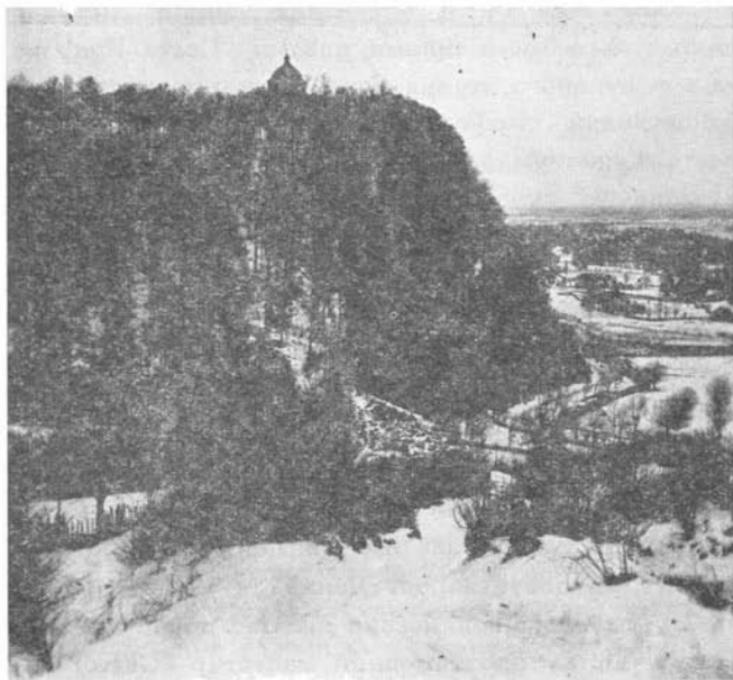
ЯСНА ГОРА

СВЯТО-СПАСЬКИЙ МАНАСТИР У ГОШЕВІ

Ясна Гора... Чи треба ще підбирати інший наголовок, щоб підкреслити виразніше особливу роль спаського монастиря в Гошеві біля Болехова в діях василіянського чернецтва галицької землі? Невже ж при одній цій назві, яка від двісті років не сходить із народніх уст, не зачинає ворухнитися в серці виїмкове відчуття чогось дуже гарного, дорогого, що в ній вітає, як мамина ласка? Наймилішою з'явою з рідних далин майоріє Ясна Гора постійно на овиді неодної душі навіть почерез густий серпанок літ, що проклали її життєвий шлях по чужинах біля неодного світового відпустового місця: австрійський Маріяцель, баварський Альтеттінг, італійське Льоретто й тисячелітні Мадонни Вічного Міста, славний Люрд й ще славнішу Фатіму... На крилах тужливої думки несемося в ту неповторну годину, коли перший раз або в якусь пропам'ятну життєву хвилину стали ми в порогах ясногірської святині, де вселаскава Небесна Ненька поставила високий престіл своєї благодати й материнською ласкою в своїй Чудотворній Іконі зогривала прибите віковим горем серце народу.

Багато, можна б сказати: без ліку, благодатних її образів по наших монастирях і церквах, як багата українська душа в ніжну побожність до Небесної Цариці й Матері України... Немов ніягарський водопад зливалися прочанські ріки до Зарваниці — “ласк криниці” з розлогого Поділля й Опілля; все Посяння мало на Пацлавській Кальварії свою столицю для Пресв. Богоматері; у крахівському монастирі відбирала Вона аж у двох чудотворних іконах всенародній поклін від Розсточчя й надбужанського низу. І кожний інший з її чудодійних образів на галицькій землі був цілющим джерелом Божої ласки, духової сили й небувалого підйому для багатотисячних богомільних лав, що спливали до них з ближчої й дальшої околиці під час рокових празників та відпустів. Але понад ними всіма височіла Свята Цариця Карпат на гошівській Ясній Горі над усім осереднім галицьким Подністров'ям, як далеко й широко видніла її білостінна церква та розносився могутній гомін її дужих дзвонів, і мов із середньовічної фортеці розтягала свою владу над Високим Бескидом генген аж до закарпатських його схилів та поза гучульську Чорногору і куди тільки сягала вікова слава її Чудотворної Ікони.

На тлі отакої, на всю широчінь розгорнутої мережі найчарівніших гірських красвидів виростає Ясна Гора перед очима нашої душі до виїмкової величі всенароднього храму української побожності до Небесної Цариці України. Здвигається він на тисячелітній підвалині ніжно синівської любови нашого народу до Святої Пречистої, а угольним

Вид на "Ясну Гору" у Гошеві.

його каменем — хіба ще днедавній Осьмомислів святоуспенський собор на Золотому Тоці в княжому Галичі. І підіймаються його величні стіни над усією наддністрянською рівниною все вищими й вищими верхами ген аж до небосяжних карпатських зводів над синьою верховинською даллю. І в самому його осередку наче високопіднесений престіл — широка плита Ясної Гори в срібних лентах гірських річок Свічі, Лужанки та Сукілі, а на ньому мов золотосяйний кивот, сніжнобіла монастирська церква перлиться до сонця оздобною банею і горить ніжна прозолоть її високих хрестів.

Здається, десь з-поза блакитних обріїв зіступає синіми верхами й білими плаями Свята Покрова та з висуненого ступня Ясної Гори простирає свій сонцетканий омофор над усією країною. І в її честь запашним ладаном куряться кедрові ліси, хрустальні ручаї журкотять по білій ріці своєю вічну молитву до Пречистої, і як далеко сягнути оком, із широкопросторих наддністрянських долів запашні луки, завітчані ниви, спілі поля, а з ними мільйони людських сердець шлють свій поклон до "Ясної Пані" на Ясній Горі...

**
*

Слава Пресвятої Богородиці на схилах Високого Бескиду гомоніла вже в найстарших монастирях, що тут постали ще в княжих часах. Бо при згадці про побут короля Данила в Синевідську в 1240 р. галицько-волинський літопис подає нам докладну вістку про тамошній монастир "Святої Богородиці", до якого саме він тоді заїхав. Отак після святойванської обителі в княжому Крилосі, що згадується в нашому літописі ще під 1189 р., це другий слід галицького монастиря, який виринає з тієї давнини вже далеко від столичних мурів аж на схлонах тухлянського провалу. На його подобу монастирські хрести появляються тоді на щораз вищих карпатських вершинах, бо під 1262 р. стрічаємо в ньому знову ближче неозначену згадку про монастир "у Полонині"... А попри ці нагірні чернечі оселі з найдавніших часів, не переводилися в тих сторонах і скельні монастирці, як свідчать про це до наших днів виковані чернечі комори в живописних печерах у Розгірчі над Стриєм та в

Бубниці й Поляниці над Сукіллям в близькому сусідстві Ясної Гори. Подібно як вони, виростає згодом багато інших монаших осідків над бистроводними річками Високого Бескиду: Свічею, Мізункою, Чечвою й Лімницею, що серед темних стін непроходимих пралісів служили споконвіку одинокими шляхами в світ і в'язали карпатську високорівню з наддністрянською рівниною.

Найстарші з-поміж них обидва однаково старі монастирі над горішною Лімницею: в Топільську і в Перегінську, знані вже на початку 15-го сторіччя. А вслід за ними постає в 16-му віці свято-успенський монастирець у затишному "Чорному Ділку" з південно-західньої сторони Ясної Гори, де між нею і горою Кичеркою розчахнулася досить велика прірва. За віковим переданням, записаним згодом у гошівській монастирській хроніці, мав його побудувати в 1570 р. легендарний лицар Кучулад ген аж із Тухлянщини за Бескидом. І вже перші сторінки монастирської історії стікають кров'ю, бо на початку 1600-их років його мала сплюндрувати і вирізати черців одна з розбійницьких ватаг, що не переводилися серед високих урочищ і глибоких круч карпатських нетрів. Та знову від 1629 р. цей монастирець знаний нам із довгого ряду ігуменів, записаних до монастирського пом'яника (з 1662 р.), що містив теж імена численних добродіїв із-поміж докколишньої шляхти, м. і. гетьмана Івана Виговського під 1665 р. Найбільше тоді для нашого монастирця прислужився Євстафій Шумлянський, що враз із своїм сином, знаним львівським єпископом Йосифом, уважається новим

фундатором гошівської обителі. Посвячений із шляхетською родиною Гошовських, власників "Ясної Гори", він, по всій правдоподібності, побудував ченцям новий монастирець уже на верху гори, щоб забезпечити їх перед частими татарськими нападами під час козацької та пізнішої турецької війни, які заганялися тоді аж під мурі перегінської обителі в самому серці Високого Бескиду. І дійсно в цій природній фортеці був тоді новопоставлений ясногірський монастир певним прибіжищем для довкопишньої шляхти та людности, бо впродовж 1670/80-их рр. дав аж двічі добру відсіч більшим ординським облогам. А з початком 18-го століття Ясна Гора перетворюється у правдиву Божу твердиню, коли в тутешній монастирській церкві знайшла собі достойне приміщення новоявлена Чудотворна Ікона Божої Матері в олійній (на полотні) відбитці Ченстоховської Мадонни.

Вже від ряду літ вона прославлялася чудами в домі першого її власника Андрія Шугая в Хороброві біля Бережан і ще більше в хаті Миколи Гошовського в Дунаєві біля Перемишлян: там Вона осталася неушкоджена під час великої пожежі, що спалила весь дім, тут знову одного дня замерехтіла дивним блиском і зачала щедро проливати сльози... Тоді в побожній душі Миколи зродилася думка вмістити її у гошівському монастирі, що стояв у його родинних добрах на Ясній Горі. На це дістав він благословення львівського владики і ки-

Василіянський монастир і церква в Гошеві

івсько-галицького митрополита Атанасія Шептицького, що — після канонічної перевірки згаданих чудес, — оголосив цю Ікону благодатною декретом з 11 липня 1737 р. І в саме навечір'я Господнього Преображення, що після празника Пресв. Трійці був другим храмовим святом гошівської обителі, була Чудотворна Ікона впроваджена на Ясну Гору в величавому процесійному поході та виставлена до прилюдного почитання на запрестольній стіні монастирської церковці. А великі чуда, які при тій урочистій нагоді сподіялися, як не можна краще потвердили, що Пречиста справді вибрала собі Ясну Гору високопоставленим і далековидним престолом, щоб приймати на ньому всенародній поклон від грядучих поколінь...

Таким робом Василіянський Чин, що саме тоді організував на українських землях свою святопокровську провінцію, дістав у руки новий клейнод до багатого вінка чудотворних ікон своєї небесної Заступниці в численних галицько-волинських і білоруських монастирях: Почасві, Вильні, Жировицях, Холмі, Св. Юрі у Львові, Уневі, Крехові, Верхраті та ін. Бо тільки до кінця 18-го сторіччя було описано в окремій монастирській книзі аж 117 чудесних уздоровлень, смертельних порятунків та інших наглядних знаків всемогутнього заступництва Пресв. Діви Марії в Її святогірській Іконі. То й не дивно, що вдячні серця зачали обсилати її дорогими прикрасами (вотами) та робити навіть більші пожертви на розбудову Ясної Гори, якої тодішній дерев'яний монастирець так дуже потребував... Це теж дало йому змогу пережити відому концен-

Вид на Ясну Гору. — Дзвіниця — Ясна Гора зда-
 лека — Ясна Гора вночі — Чудотворна Ікона —
 За церквою — Дорога до монастиря — Статуя
 ПДМ — Капличка під горою

трацію малих і незасібних монастирців у 1740 рр., а то й перейняти згодом провід над сусідніми монастирцями в Пацикові й Сваричеві біля Калуща.

Зокрема слід тут згадати великий запис самого Миколи Гошовського з 8 жовтня 1758 р., в якому він зрікся своїх фундаторських прав до монастиря та подарував йому весь маєток на Ясній Горі, щоб "слава Пресв. Д. Марії в її чудотворній Іконі постійно зростала", а навіть дозволив побудувати заїзний дім для прочанської вигоди (з виключенням жидівських торгівців!). Услід за тим, без огляду на дуже важкі роки, що супроводили кінець польського панування в Галичині (пожежа монастиря 1762 р., страшний попір 1770 р., всякі конфедерації й військові контрибуції), вдалося поборжному ігуменові Йосафатові Ленкевичеві поставити в 1771 р. новий дерев'яний монастир, а в наступному відновити саму церкву. Коли ж уже за австрійського володіння знесено сваричівський (1789) і пациківський (1792) монастирі, а стародавній чернечий осідок у Перегінську остаточно присуджено львівській катедрі декретом Йосифа II творній Іконі, осталася самотнім василіянським твоній Іконі, осталася самотнім василіянським святилицем на весь Високий Бескид і всю осередню Подністрянчину та навіть деякий час була домом монаших студій. Не значить воно, що в своїм гірським затишші була вона вільна від усяких урядових шикан, які безнастанно переслідували василіянські монастирі в підавстрійській Галичині впродовж усього 19-го сторіччя. Бо в тих часах навіть образочок Гошівської Богоматері з коро-

тенькою молитвою довгі роки пролежував в урядовій цензурі та й не міг дочекатися дозволу на друк... Тому слід у найбільшій мірі подивляти великий запал о. Юліана Мокрицького, з яким він узявся до основної перебудови Ясної Гори негайно після вступу на гошівське ігуменство 1830 р., та його нездоланне завзяття, що з ним переводив її аж до своєї смерті в 1869 р.

І так, на самій середині та найвищій точці гори, дещо на захід від давньої дерев'яної церкви, став у 1834/42 рр. просторий і гарний мурований храм за пляном архітекта Мозера, який у його заокруглені форми, зіграні з цілим оточенням, увів деякі бідермаєрівські запозичення. Рівночасно в 1836-7 рр. постав на північно-східньому узбіччі гори мурований поверховий монастир із грубими стінами на високій підмурівці з боку скелястого урвища та з просторими келіями й гостинними кімнатами. Вище монастиря виросла ще висока шостикутна дзвіниця (1843 р.), а на ній повис 15-сотнаровий дзвін, фундований перегінським війтом Юрком Петрашицем за 1758 ринських, щоб голосив на всі гори-доли славу "Ясної Пані" в її Чудотворній Іконі. Поруч тих головних будівель збудував о. Мокрицький двоповерхову гостинницю ("готель") із північного боку церкви з восьми просторими спальнями, а побіч — вибив глибокий колодязь і поставив заїзний дім під горою. Справлена монастирська дорога й лісова стежка з придорожною каплицею Пресв. Родики та фігурою св. Онуфрія, великий овочевий сад на північному склоні гори, чернечий цвинтар на узліссі, господарські будинки і вкінці млин над Лужанкою заокруглю-

ють цю дійсно всесторонньо закреслену розбудову "Ясної Гори" в половині минулого сторіччя.

То й зрозуміле, що це життєве діло о. Мокрицького старалися продовжати його наступники: о. Яків Загайський аж до свого вибору на протоігумена (1874-8) і Модест Мацієвський, що після свого 20-річного протоігуменства (1854-74) був ігуменом у гошівській монастирі аж до смерті в 1885 р. За першого нова церква була розмальована М. Яблонським, який утримував на її стінах замітніші чуда Гошівської Богородиці, та прикрашена щиро золоченим іконостасом із статуєю Богоматері над царськими дверми. Другий справив між іншим оригінальну проповідальницю на взір човна з подобами апостолів-рибаків. Крім дорогоцінного головного престолу були ще в церкві два бічні: Успення Преч. Д. Марії у правому крилі церкви, на спомин первісного монастирця в Чорному Ділку, та лівий із Чудотворною Іконою Христового Розп'яття, прибраною в срібну шату. Вкінці слід згадати дві обширні захристії з обох сторін святилища й окрему капличку для свячення води і релігійних речей із лівого боку при вході та обширні хори з органами й срібними трубами, що грали при відслонах Чудотворного Образу й під час інших святочних торжеств.

Здавалося, немов на Ясній Горі Василянський Чин не відчував жадною мірою щораз більшого спаду своїх життєвих сил і з молодечим запалом старався тут продовжувати найкращі відпустові традиції своєї золотої доби, коли то в Жировицях, Почаєві, Холмі стотисячні побожні маси хилилися до стіп Пречистої в її чудотворних образах. І від

самого початку добромильської реформи також і "молоді" Василяни стало помагати з найбільшою ревністю своїм старшим співбратам під час рокових відпустів на Ясній Горі на знак, що в прославі

Чудотворна Ікона Матері Божої в Гошеві

Божої Матері кожного Василянина ціхує та сама синівська любов і жертвенна посвята. Тому зовсім слушно дістала тоді Ясна Гора почесну назву "Цариці Карпат" і зачала вибиватися на перше місце між відпустовими центрами галицької землі. З усіх її, навіть найдальших, закутків і з-поза Карпат та з зеленої Буковини простяглися до Ясної Гори прочанські шляхи, топтані босими ногами, скроплю-

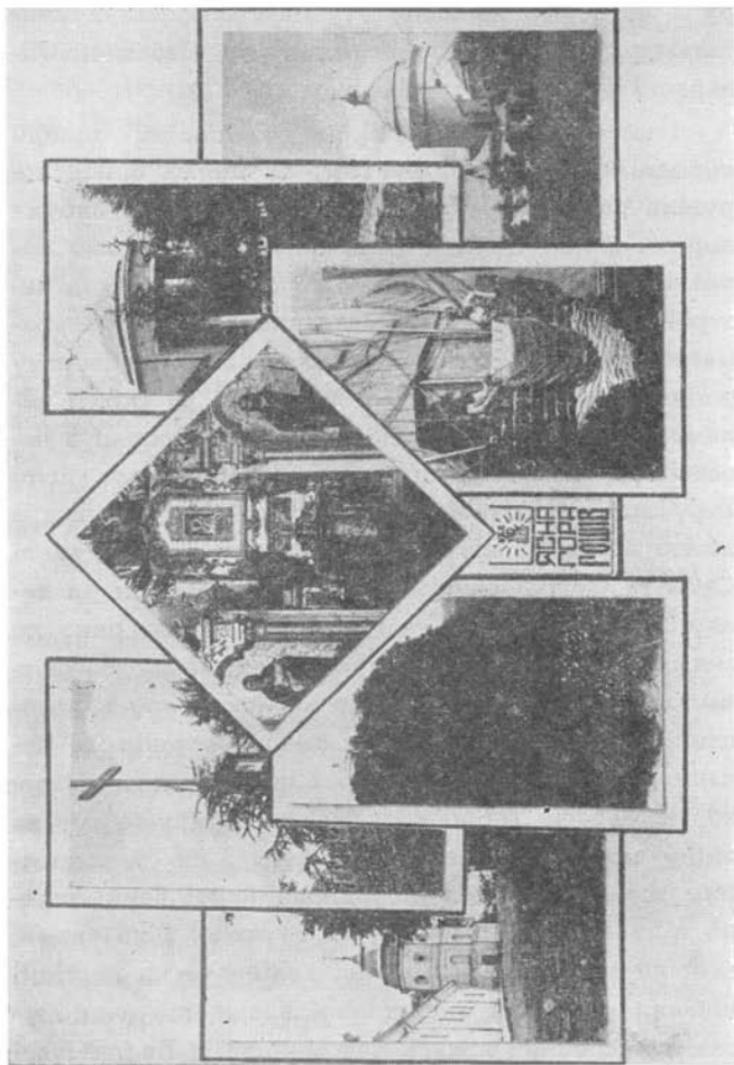
вані сердечними сльозами, оспівані побожними піснями до Прекрасної Діви, що "з своїм Сином возлюбленим всіх тут приймає".

Тількищо весна прибрала ясногірські кріслаті буки й білокорі берези першою зеленоніжною паломоддю, такою живою на тлі ще засніжених подальших верхів, а вже на Святого Юрія до своєї "Ясної Пані" приходили з першою прощею підгірські села й містечка. На Зелені Свята Ясна Гора була розкішно замасна всіми зразками народніх строїв Бойківщини, Гуцульщини, Карпатської України, що від тижня спливали сюди з усіх гірських плаїв та зелених полонин і перед Царицею Карпат давали всуміщ із тисячами інших паломників зворушливий показ найсердечнішої соборности в синівській любові до спільної Небесної Неньки. І так з неділі на неділю, зі свята на свято сторіками плів і плів український люд на Ясну Гору, вицілював її церковні пороги, хилився в доземному поклоні перед її Чудотворною Іконою, тиснувся до численних сповідальниць, приступав безконачними рядами до св. Причастя, зимолував-виплакував перед своєю Небесною Заступницею й Повірницею все життєве горе і складав свою щедру лепту на прикрасу її св. місця. Тепла літня ніч, проведена на побожних піснях під зоряним склепінням, цілоденні відправи з усенароднім співом, що розходився докруги милями, безупинний гул могутніх дзвонів, церква, залита морем світла, а наді все Чудотворна Ікона над золотим кивотом на запрестольній стіні, вбрана в срібно-золоту ризу, вся в найдорожчих вотах і жемчужних намистах, робили Ясну Гору присінком самого неба. А коли

золототкана осінь засновувала її легесеньким па-
вутинням бабиного літа й застелювала її схили
ніжним вересом, на св. Покрови голосний плач
супроводив працання народу на всю зимову по-
ру з його "Ясною Панею", Найсолодшою Утіши-
телькою, Найпевнішою Порадницею, Небесною Лі-
каркою і Всещедрою Матір'ю...

І потужнів із року в рік безупинний прибіг
народніх проц на Ясну Гору та щораз більш во-
рушив релігійне життя всієї країни, аж до вибуху
першої світової війни. Тоді над Ясною Горою не-
раз нависала загроза воєнного знищення в ході ав-
стрійсько-московських змагань за Карпати. Зокре-
ма під час пам'ятного московського відвороту
з-під Маківки у травневих днях 1915 р., вкриті пе-
реможною славою Українські Січові Стрільці з не-
ослабним завзяттям обороняли довго-довго Ясну
Гору від поворотного заливу царських полчищ і
своєю молоденькою кров'ю збагрили весняні хвилі
Свічі та Сукілі. Як могутня ріка, зломивши на ве-
сну ледяну кригу, з тим більшою силою рине до
моря, так і прочанська хвиля, стримана довголіт-
ньою війною, хлинула знову на Ясну Гору в пово-
єнних роках. Тоді саме, по смерті останнього па-
ладина "Ясної Пані" зі старої василіянської сторо-
жі, о. Мелетія Тибінки († 1920 р.), прийшла тут на
зміну молодовасиліянська гвардія, що з подвоє-
ним запалом взялася до віднови Ясної Гори, знач-
но підупалої серед воєнного буревію. І не зважа-
ючи на затажну нужду всієї країни та на постійні
шикани польської окупаційної влади, що не допу-
скала численних колись паломництв із Карпатської

України і на всі лади патронувала різним заходам скермовувати наших людей до польської Кохавіни, на Ясній Горі започаткувалася справді грандіозна розбудова, що свої мільйонові витрати покри-

вала садинок з просто героїчної жертвенности українського серця для Пречистої та з Її ласкавої всемогучости. Зокрема власна електрифікація цілої гори, побудова водогону з ріки та велика водопровідна сітка по всіх забудованнях і для загальної вигоди, основно справлена дорога під гору, величава каплиця за церквою для відправ надворі, то тільки декілька головніших точок всесторонньої програми, що мала гідно приготувати Ясну Гору до 200-річного ювілею Чудотворної Ікони в 1937 р. Тоді через Ясну Гору перейшло півтора мільйона прочан і прибуло сюди самими поїздами 57 паломництв навіть із найдаальших закутин галицької землі... Таким чином Ясна Гора вже перед другою світовою війною була найбільш притягальною перлою в чудовій авреолі відпустових місць, якою Галицька Україна споконвіку вінчала свою поборність до Пречистої Діви — Матері України.

**
*

Сьогодні — ні сліду з того велетенського скарбу, ні сліду з колишньої Ясної Гори... Ще в часі першої окупації, большевицькі наїзники з огляду на тверду поставу доколишнього люду залишили були в спокою принаймні церкву й монастирський будинок і задоволилися конфіскацією всього іншого чернечого майна. Але їхній поворот страшного 5 серпня 1944 р. перемінив Ясну Гору в друге Монте Кассіно на українській землі. Під вогнистою зливою "катюш", гранат і мін верх Ясної Гори

Образи зі свято-спаського монастиря на "Ясній Горі" у Гошеві.

увесь день жажтів одним полум'яним спалахом серед безнастанних пекольних вибухів, а на жажливому тлі закривавленого неба визирав з обгорілої скелі тільки запрестольний бік церкви з Чудотворною Іконою... Тремкі руки зацілілих чудом ченців у підземних монастирських коморах уже напотями винесли цей найцінніший скарб із церковних румовищ та за прикладом Шевченкових Запорожців "взяли з собою Матір Божу і більш нічого не взяли"... Рокована доля українських Мадонн у царстві червоного антихриста влучила в саме серце марійського культу на галицькій землі...

Мадонно моя, Пренепорочна Маріє,
Прославлена в віках!
На наших самотніх вітарах
Лиш вітер віс...

Висока-висока Голгота на спустошеному ясногірському верху стремить ген-ген аж понад Бескид — над розлогими карпатськими побоевищами геройських борців Української Повстанської Армії. А замість Ясної Пані в золотій шаті смуткує над ними Скорбна Мати при Розп'ятому Своему Сині в душі українського народу. І кривавим вересом сходить на спалених ясногірських скилах золота легенда про безсмертних Ї палядинів на карпатських цвинтарищах українського резистансу проти найбільшого ворога християнства — про український Ронсевал, із якого будуть черпати цілющу силу грядучі покоління майбутніх прочан до обновленої слави Цариці Карпат на Ясній Горі...

ПРИ БІЧНИХ ВАСИЛІАНСЬКИХ ШЛЯХАХ

За нами довгий прочанський шлях по важніших василіанських монастирях Галицької Землі — і ще раз оглядаємося на їхні високі бані й стрункі дзвіниці. Почали ми нашу прощу від протоігуменського святооунґфрїївського монастиря під княжою горою у Львові й перенеслися духом на Чернечу Гору в Добромилі до першої матерньої обителі галицьких Василіан від половини 18-го до кінця 19-го століть та відвідали зчерги крехівський монастир, що перейняв цю почесну роллю й світло її сповняв до вибуху другої світової війни. Відтак повернулися ми до найстаршого між галицькими монастирями, до “княжого” Лаврова та оглянули василіанські осідки в Перемишлі й Кристинополі, що виростили на старинному підложжі буйного чернечого життя над срібнолентим Сяном і тихим Бугом. Виведені за чергою силуетки наших монастирів у Бучачі, Жовкві, Дрогобичі й Гошеві це найзамітніші зразки новочасної василіанської діяльності на полі шкільної, видавничої, парохіяльної й відпустової праці. І вже з отих окремих картин, що в головних обрисах виринають перед нами з прогомональних часів, створюється широка панорама василі-

янського життя й чині, що промінє своєрідною могутністю на тлі нашого загального церковного й національного буття.

Проте, щоб вона була тематично викінчена й історично вірна, приходиться ще доповнити її дрібними образками поменших василіянських монастирців Галицької Землі, що вправді не дорівнювали отим осередкам чернечої діяльності, але й не позбавлені були належного впливу на довкілля. Може якраз із цих дрібних рядків промовить до неодного з нас свій влаский найрідніший світик, що творився й зростав у затишній атмосфері саме такого маломонастирського побуту та й з ним нерозлучно відживає в сердечних мріях про рідну сторону на перехрестях світових мандрів...

**

*

БЛАГОВИЩЕНСЬКИЙ МОНАСТІР У ПІДГІРЦЯХ

Найстаршою традицією осіяний між ними підгорецький монастир у Золочівщині, бо здавен-давна звався він радше пліснеським від старовинного Пліснеська, що згадується вже в київському літописі під 1188 р. На високій горбовині північного пасма Вороняків, яке творить тут природну границю між Галичиною й Волиню, збереглося досі княже городище між двома дебрами, що його оспівує теж "Слово о полку Ігореві". В ньому сниться київському князеві Святославові мутний сон, як

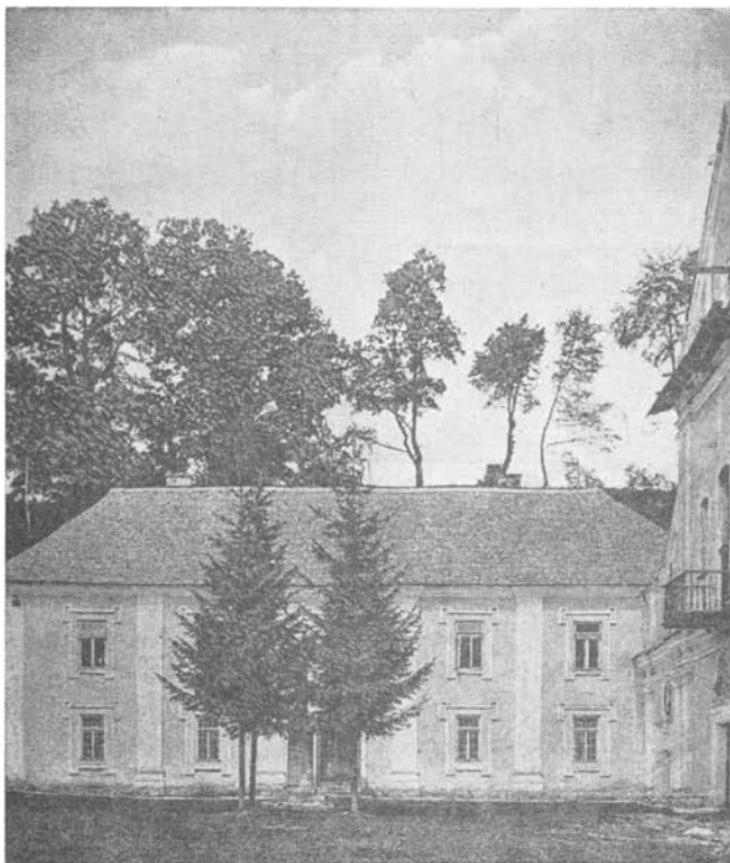
Церква Благовіщення у Підгірцях

"үсю ніч звечора бісові ворони крякали коло Пліс-
неська на оболоні, були в дебрі Кисані й неслися

до синього моря"... Тут за вікодавним переданням, записаним на вступних сторінках цінного монастирського літопису з 1699 р., мала княжна Олена, донька Всеволода Белзького, побудувати свято-спаську церкву в 1180 р., "коли то на головах руського народу сяли княжі мітри". Після знищення Пліснеська під час татарської навали 1240 року з усього княжого городу тільки ця церква мала залишитись у лісовій пущі, куди в ряди-годи запускалися мандрівні ченці-самотники, доки зовсім не розпалась у 1706 році...

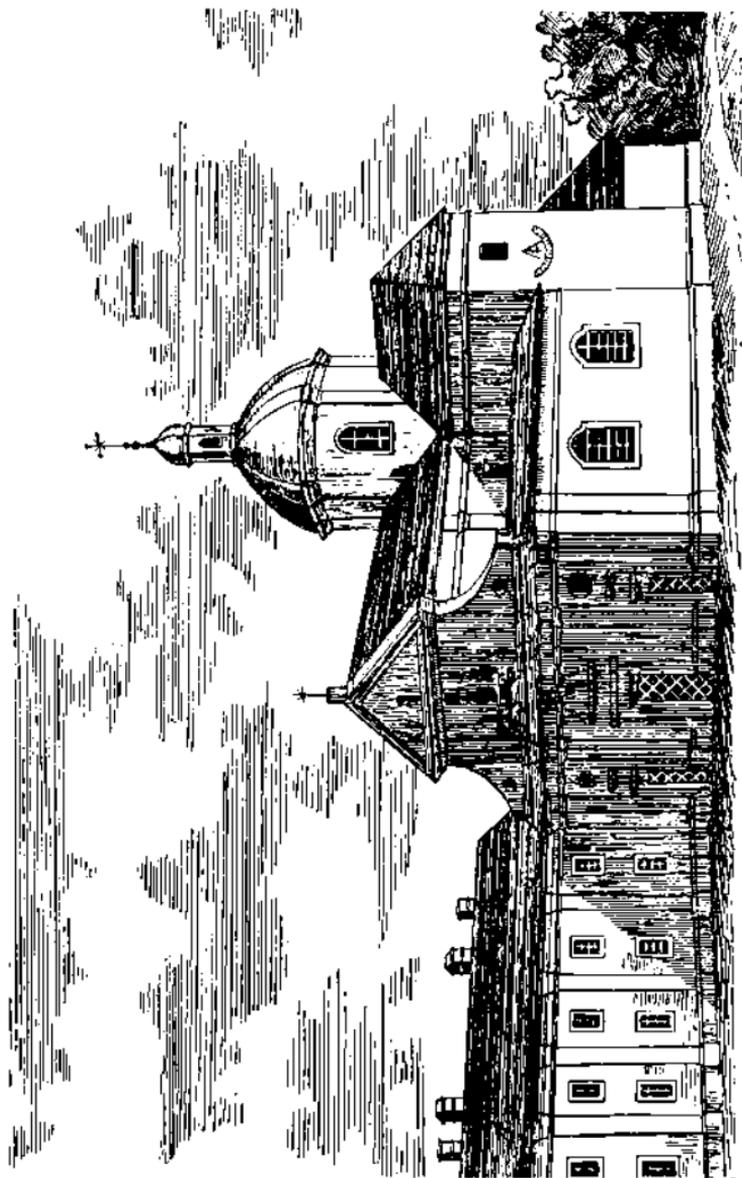
Тоді вже процвітало тут осіле чернече життя мало що не пів сотні літ, відколи в 1659 р. прийшли сюди на постійне черці із Скиту Манявського та поставили другу благовіщенську церковцю за допомогою підгорецького дідича Станислава Конєцьпольського (1663 р.). Хоч вони обвели свій новий осідок оборонною стіною, проте його незабаром знищено під час турецько-польської війни в 1675 році. Так прийшло до будови нового монастиря з третьою церквою Главосіків св. Івана Хрестителя, вже на теперішньому місці на західній частині горбовини трохи нижче колишнього городища. До нової фундації багато причинився король Іван Собіський, передаючи підгорецьким ченцям грамотою 1688 р. управу сусідньої парохіяльної церкви в Голубиці та підчиняючи їх львівському владіці Йосифові Шумлянському, що привів їх згодом до єдності з Апостольським Престолом. У 1694 р. монастирська церква збагатилася чудотворною іконою Матері Божої з Голубиці, а в 1699 р. в новій обителі жило вже 24 монахів. Коли ж нарешті 1726

року заслужений до цього ж великого росту, ігумен Партеній Ломиковський, побудував теперішню монастирську церкву, стала підгорецька обитель відгравати поважну роль в василіянській історії 18-го сторіччя.

Благовіщенський монастир у Підгірцях

В новій церкві було аж дев'ять престолів і цікавий бароковий іконостас, бібліотека мала багато цінних рукописів (м. ін. збірник писань Івана

Вишенського та аж сім писаних ірмолоїв), що перейшли згодом до львівської святооунуфріївської книгозбірні, а до монастиря були прилучені оба золочівські монастирці (гл. нижче). У 1770-их рр. тут були приміщені філософічні чернечі студії та вимурований теперішній одноповерховий монастирський будинок за ігумена Анатолія Водзинського 1780 р. Однак уже 1785 р. над новим монастирем нависло мариво йосифінської касати, яку вдалося відсунути завдяки парохіяльній праці підгорецьких ченців у голубицькій церкві...

На початку 19-го ст. зі зростом історично-дослідницьких зацікавлень, переводив тут василіянський історик о. Варлаам Компаневич (†1858) перші археологічні розкопи на терені княжого Пліснеська, що й досі не перериваються. Ось чому княжа традиція місця та мальовниче положення стягали до підгорецької обителі рік-річно на літні відпустки громади побожних прочан і відвідувачів. Аж у трагічних днях гарячого літа 1944 р. вона знайшлася на головній лінії пекольних боїв Української Дивізії з переважаючими більшовицькими силами і переходила кілька разів із рук до рук. Сповнився знову — і котрий уже раз? — зловіщий княжий сон із "Слова о полку Ігореві": чорне гайвороння знову кряче на руїнах княжого Пліснеська...

**
*

Підгірці — монастир і церква

ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ МОНАСТИР У ЗОЛОЧЕВІ

З підгорецьким монастирем тісно пов'язане минуле золочівської обителі від самих початків, що припадають на 17-те століття. Первісний монастир був заснований у східній частині міста предками Івана Собіського, що був теж його щедрим добрідієм (1665 р.), та від свого положення в ліску носив здебільша назву "на Бучині", або часом звався ме-

Церква і монастир ОО. Василян у Золочеві

жигірським. Услід за тим у 1704 р. постав у Золочеві другий вознесеньський монастирець на львівському передмісті в ліску "на Грабині", подарованому родиною Яворських. Оба вони були в залежності від підгорецької обителі, доки в 1750-их роках не злучено їх в один монастир. Душпастирська праця (сотрудництво) в міській парохії вря-

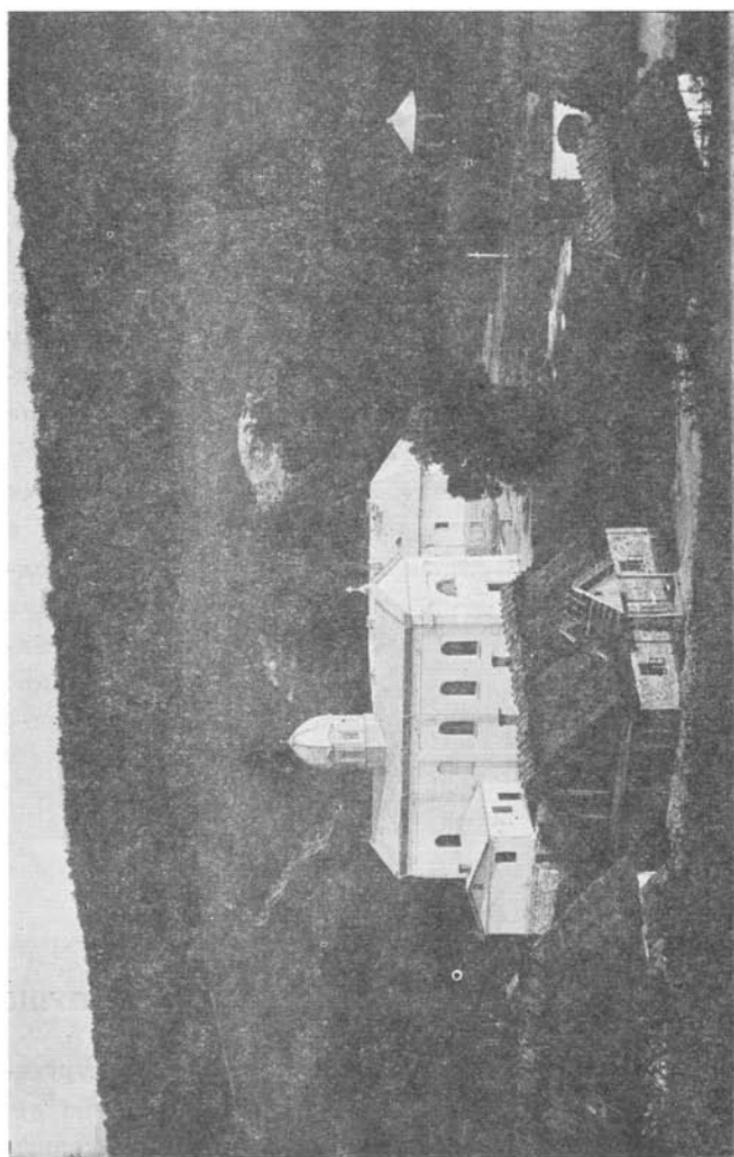
тувала його згодом від йосифіянської касати, що знищила розцвіт василіянського життя на всьому просторі на схід від Золочева у зліквідованих монастирях у Струсові, Тереховлі та Збаражі.

Вже тоді був плян оснувати при монастирі гімназію на основі запису Миколи Потоцького і він віджив знову в половині 19-го ст. Але до цього ніколи не прийшло через щораз більший брак відповідних сил у підупалому Чині. За те вдалося згодом збудувати тут на місці дерев'яної гарну муровану церкву, що здалека виднілася на мальовничому горбку край міста. Хоч як дуже вона потерпіла від прямого обстрілу на початку німецько-советської війни в 1941 р., то, не зважаючи на воєнні обмеження, була основно відновлена й перекрита бляшаною кришею при майже надлюдських зусиллях останнього золочівського ігумена Онисима Шуплата. Та — від страшних днів брідської офензиви вона знову в руїнах і, як на початках, ділить і тепер долю своєї старшої сестри — підгорецької обителі...

**
*

СВЯТОЙВАНСЬКИЙ МОНАСТИР У КРАСНОПУЩІ

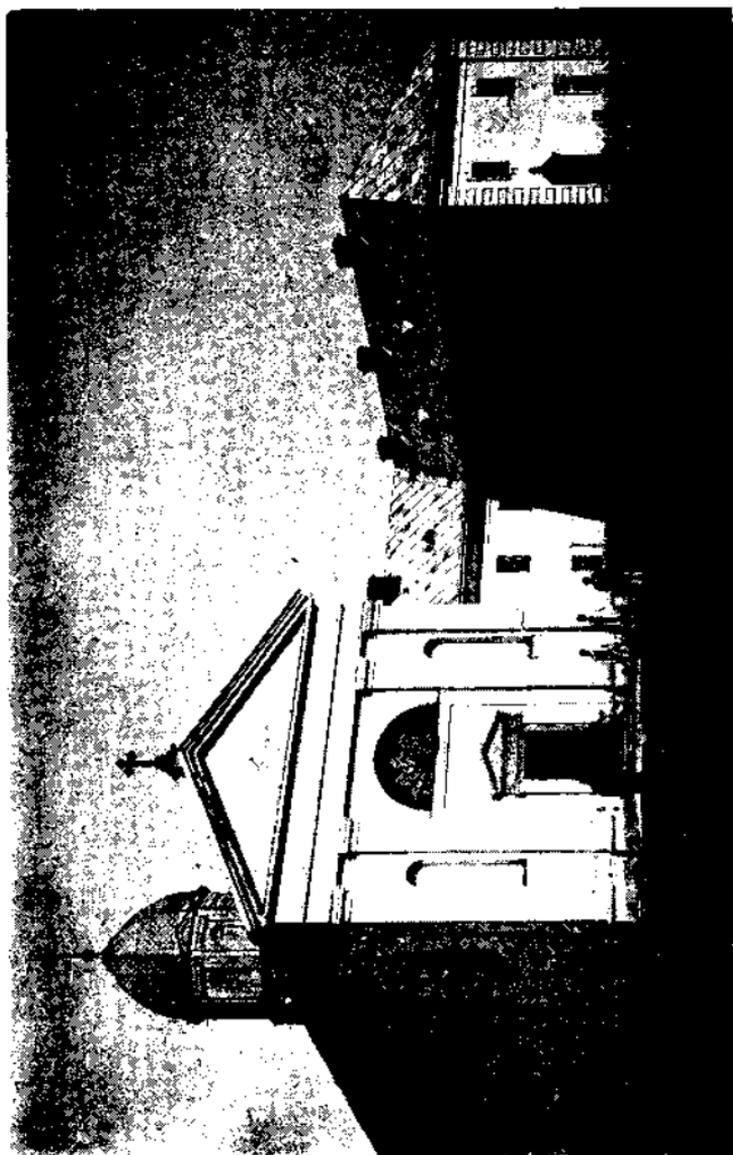
У прямій лінії на південь від Золочева стрічимо за Поморянами в гарному положенні між лісами краснопущанський монастир, що походить теж, як оба попередні, з 17-го віку. Сполуларизо-

вана шкільними читанками легенда розмальовує його первочини барвистим оповіданням, як то одного разу Іван Собіський заблудив на полях у розгадівських лісах та добився нарешті до самотньої хатини старця Гедеона. Цей не тільки дав йому гостинний притулок, але й на основі свого давнього сну прорік йому королівську корону та перемогу над турками. Вслід за тим вдячний Собіський уфундував краснопуццанський монастир і зробив Гедеона його першим ігуменом...

А втім цей монастир був властиво започаткований ченцями Варлаамом і Теодосієм 1664 р. за благословенням львівського владика Атанасія Желиборського та щойно наступного 1665 р. дістав на їх просьбу значне надання від Івана Собіського. Свідками його виїмкової ласки для новопосталої обителі були цінні портрети короля та його жінки Марисеньки і прегарний бароковий іконостас, який мав змалювати надвірний маляр Василь (Семигинівський). А легендарний ясновидець Гедеон, то щойно пізніший ігумен Гедеон Буйницький, який під час свого довгого настоятельства в краснопуццанському монастирі (1735-50 рр.) багато прислужився до його розвою (†1756). Через те в 1740-их рр. ця обитель не підпала концентрації малих монастирців і навіть мала собі підчинені чернечі осідки в Лісниках (к. Бережан) і в старинному Підгородді (біля Рогатина). Таксамо вспів краснопуццанський монастир щасливо обминути йосифінську касату, якій у його сусідстві улягли

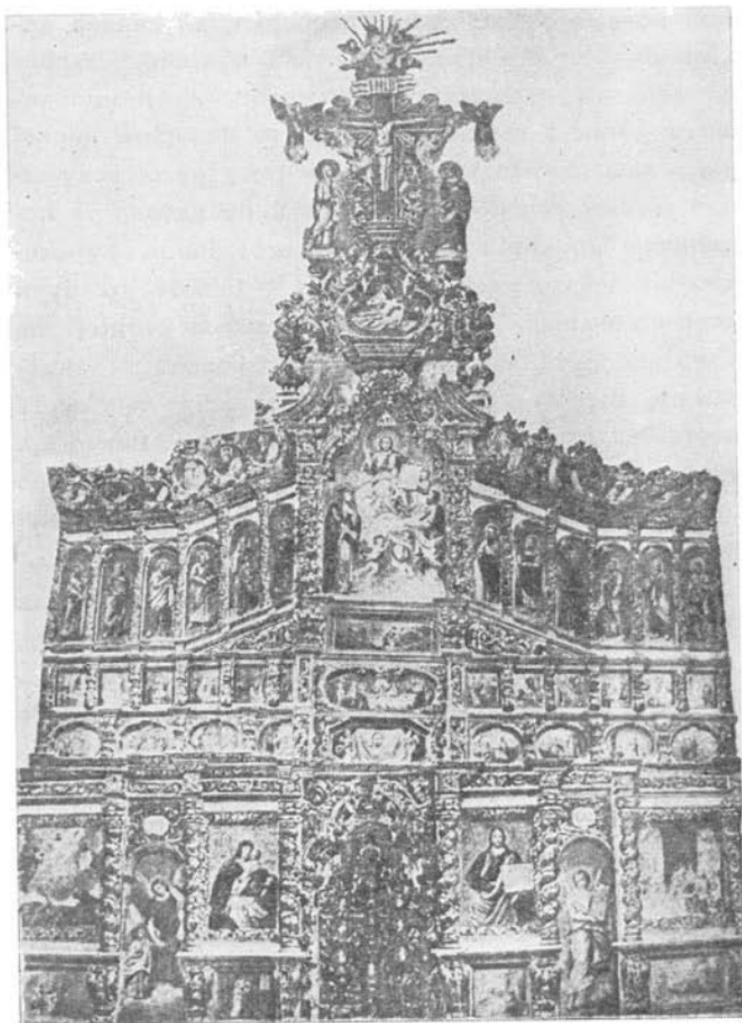
Василіянський монастир у Краснопуцці

такі поважні василіянські осередки, як славна архимандрія в Уневі та віцинська обитель. Сталося це завдяки душпастирській праці краснопущанських отців у місцевій парохії та дочерній церкві в Пліхові. Щобільше, якраз у тому часі заслужений ігумен Йосиф Котинський перебудував та помалював церкву і поставив сьогоднішній мурований монастир, у якому згодом у 1809-14 рр. були навіть приміщені чернечі богословські студії (т. зв. Студіюм Рутенум). Один із його тодішніх вихованців, о. Йосафат Качановський, під час свого настоятельства в краснопущанському монастирі виправив гарно монастирський будинок, наново помалював церкву і поставив млин та інші господарські забудовання.

На жаль, через нещасливий випадок дерев'яна церква погоріла в млі ока літньою порою 1899 р., а з іконостасу врятувалися тільки царські врата і головні колонки (з виїмком одної). Коли ж у 1906 році збудовано нову муровану церкву, перевезено до неї гарний іконостас кисти здібного іконописця о. Теодосія Січинського, який він намалював у 1708-10 рр. для виспанського монастирця в Рогатинщині, де тоді ігуменував. Після знесення монастирця 1744 р. цей іконостас перенесено до монастиря в Добрянах (Деревачі) коло Львова, що також 1776 р. підпав йосифінській касаті та був прилучений до святоюрської, а згодом святоонуріївської обители у Львові. У свосму ідилічному

Церква св. Івана Хрестителя у Краснопуці

Іконостас у краснопущанській церкві

спомині про краснопущанський монастир О. Назарук на першому місці згадує "дорогі останки давньої краси" первісного іконостасу. "Кожна половинка царських врат з одного одностайного де-

рева — липи, що виразно видно з другої непозолоченої сторони. Різьба глибока, представляє винну літорість із гронами винограду і якийсь інший овоч, не то соняшник, не то лотос. У кожній половині царських воріт по три медальйони прегарної роботи: Ісус Христос, Мати Божа і чотири євангелісти. Увесь іконостас перетиканий золоченими коліумнами, робить величаве враження і міг би сміло стояти в найкращій катедрі”...

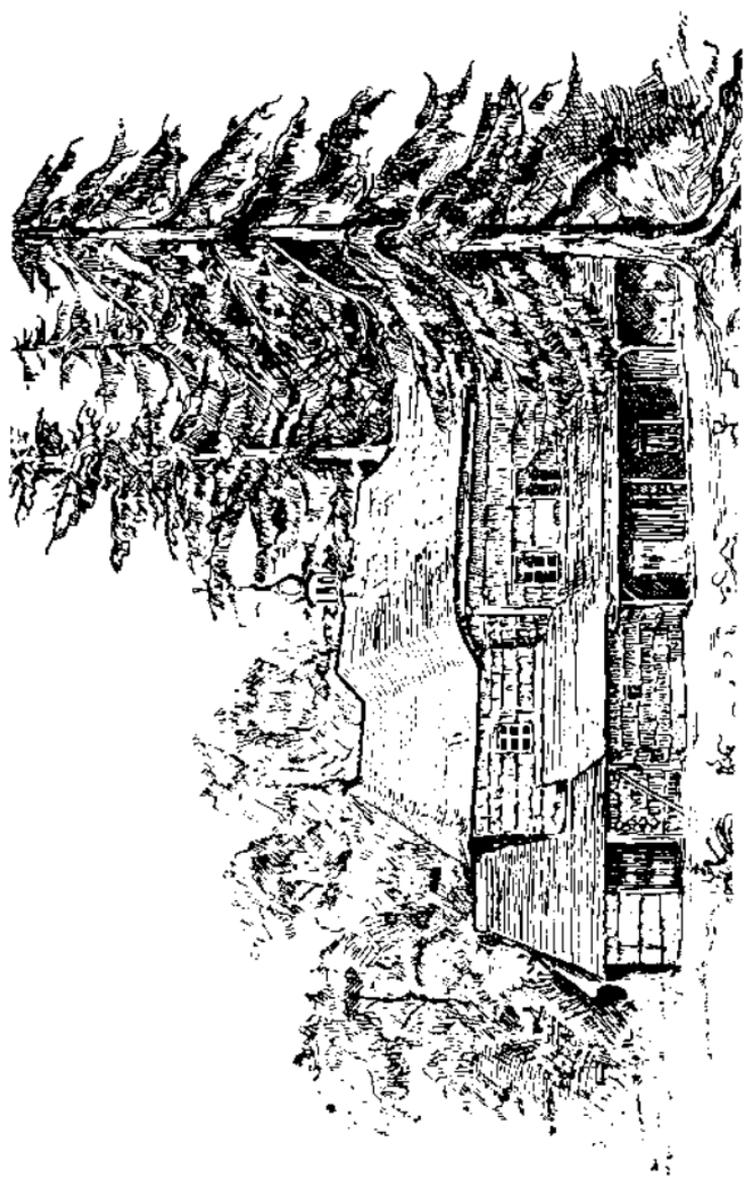
Немов нова пожежа, знищила поворотна хвиля большевицької навали й ті дорогі останки колишньої краси... Замовкли загалом у краснопуцанській церкві такі своєрідно гарні співи сільської молоді, що з покоління в покоління вчилася наполегливо виконувати всі церковні богослужби. Перевелися такі багатотисячні святойванські відпущти, що тривали аж п'ять днів від храмового празника Різдва св. Івана Хрестителя до св. Петра й Павла та збирали в ясно-білій монастирській церкві численні прощі навіть із подальших сторін Поділля. Нова, тим разом моральна пуща покриває цвітуче релігійно-культурне діло святойванського монастиря, далеко більш блудна й непрохідна, ніж була тамта перед трьома сотками літ із краснопуцанської легенди...

**
*

СВЯТОУСПЕНСЬКИЙ МОНАСТІР У ПОГОНІ

Як усі три вище згадані монастирі, датується й теперішній монастирець у Погоні біля Тисьме-

Іконостас у краснопуцанській церкві.

ниці тим самим 17-им століттям, що було таке щедре на нові чернечі осідки по всьому Покутті (Скит Манявський, Угорники к. Отинії і ін.). Уфун-

Чудотворна ікона Пресв. Богородиці в Погоні.

дував його в 1634 р. краківський каштелян і власник Тисьмениці Микола Потоцький на місці, де за давнім переданням іще за короля Данила мало започаткуватися чернече життя. Таким чином це був би один із найстарших монаших осідків поза

Церква Успення Матері Божої в Погоні.

княжим Галичем на просторі Покуття, де постійно в середньовічних документах стрічаються монастирські назви, як Манастирсько коло Косова (1424 року), Манастирчани біля Солотвини (1441) і Манастир Купилів (1443 і 1445 рр.) десь в околиці Нижнева. Від тих часів знакі нам щораз численніші чернечі осідки в усіх закутках Покуття, так що за наступні три століття начисляють аж 32 монастирі на цій території. Косів, Коломия, Снятин Городенка та інші важніші покутські осередки мали свої монастирі, але всі вони, з одним винятком: погонської обителі, одні скоро скінчили своє існування, другі не пережили відомої концентрації малих монастирців у половині 18-го ст., інші ж не перетривали наступної йосифінської касати...

Від свого оснування втішався святоонуріївський монастир постійною опікою Потоцьких, що мали на Покутті свої латифундії, і багатих вірменських купців у Тисьмениці. Син фундатора Миколи Яків Потоцький збагатив його новими наділами в 1659 р., а згодом волинська каштелянова Іванна з Потоцьких Велигорська збудувала свято-успенську церкву (1736 р.) в подяку за ласки, отримані при тамошньому Чудотворному Образі Пресвятої Богоматері. Вслід за тим у погонському монастирі були в 1739-41 рр. зорганізовані богословські курси для світських священиків під проводом василіянських професорів, подібно як було це й по інших наших монастирях у добрах Потоцьких, у Бучачі, Загвізді коло Станиславова й ін. Що більше, через згадану концентрацію малих монастирців прилучено тоді до Погоні чернечі ста-

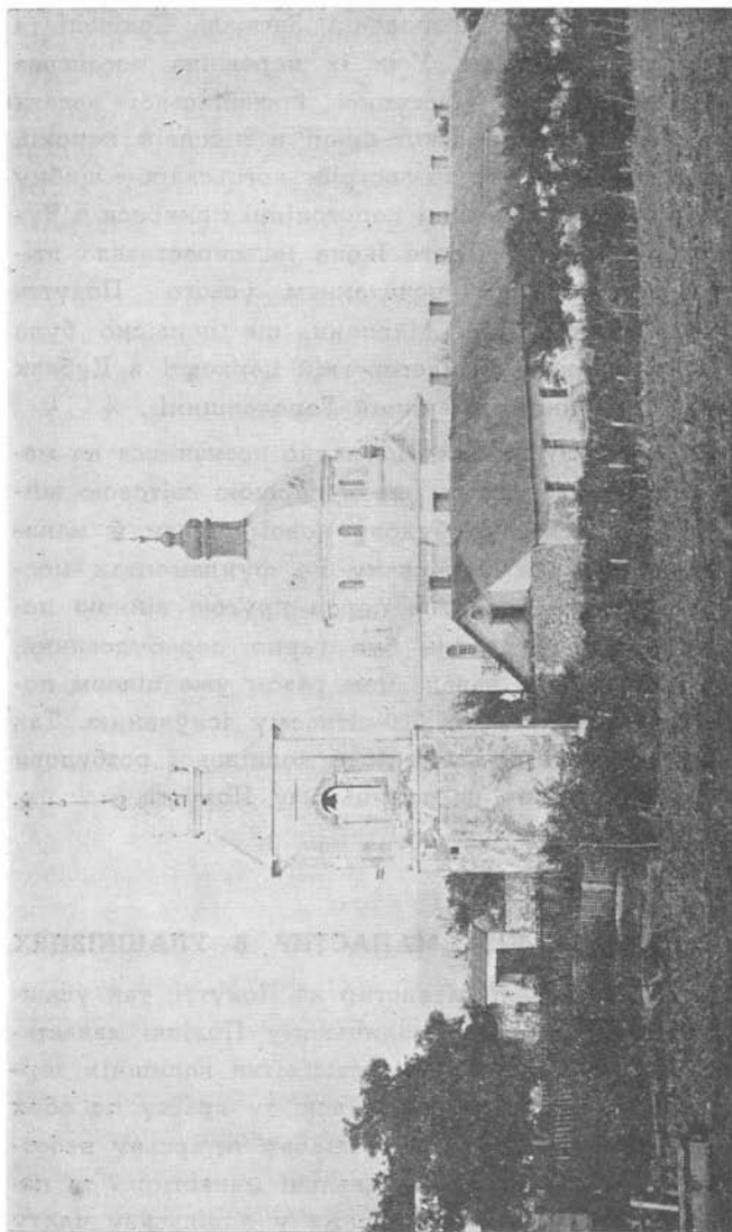
ниці в Угорниках, Городенці, Загвізді, Сокільці та Луці над Дністром. Усіх їх пережила погонська обитель під час наступної йосифінської касати завдяки душпастирській праці в місцевій парохії, але мусила віддати до австрійського скарбу срібну шату й корону та інші дорогоцінні прикраси з Чудотворної Ікони. Проте Ікона не переставала втішатися загальним почитанням усього Покуття поруч далешівської Мадонни, що первісно була теж у колишній монастирській церкві в Дубках біля Чернелиці в північній Городенщині.

А коли зуб століть наглядно позначився на монастирських будовах, перед першою світовою війною започатковано будову нової церкви й монастиря, на жаль, перервану на фундаментах московською навалою. Аж перед другою війною погонський монастирець був гарно перебудований, але нова східня навала цим разом уже цілком поставила кінець його 300-літньому існуванню. Так упав останній віковий стовп колишньої розбудови чернечого життя на галицькому Покутті...

**
*

СВЯТОЙВАНСЬКИЙ МОНАСТІР В УЛАШКІВЦЯХ

Як погонський монастир на Покутті, так улашковецький на східньогалицькому Поділлі являється єдиним залишком із густої сітки колишніх чернечих осель, що вкривали всю ту країну по обох боках Збруча. З уваги на вікову татарську небезпеку були це здебільша скальні монастирці та печерні клії у глибоковрізаних у подільську плиту

узбіччях дністрових приток, головню при їх мальовничих устях: у Берем'янах над Стрипою, в Устечку над Джуриним і в Городку над Серетом. Подібне мало бути теж первісне поселення улашковоцьких ченців у скалистих згибах високо піднесеного правого рамени Серету, за давнім переданням, іще десь із 14-го століття. Пізнішим слідом такого використання досить просторих печер є долішня печерна каплиця св. Івана Предтечі з 17-го ст. і дещо вище над нею церковця Різдва Пресв. Богородиці з-перед 1678 р., що служили для церковного вжитку аж до першої світової війни. Коли ж після уступлення турків із східнього Поділля Улашківці стали розростатися в великий ярмарковий осередок, постала 1720 р. ще третя спаська церква при джерелі над печерами.

Проте властивий розвій улашковоцького монастиря датується від моменту, коли ігумен Йосиф Бонлинський переставив церкву на сьогоднішнє місце на самому верху високого узбережжя та поруч із нею побудував у 1738 р. просторий монастир. Та зараз таки 1740 р. улашковоцький монастир зазнав великої руйни під час замішань у тодішній Польщі, коли то московський генерал Миних ограбив церкву з її дорогоцінностей, забрав усі грамоти й бібліотеку та вивіз у кайданах о. Брилинського до Києва, де він помер від знущань за вірність для католицької Церкви. Нове життя настало в улашковоцькому монастирі, коли

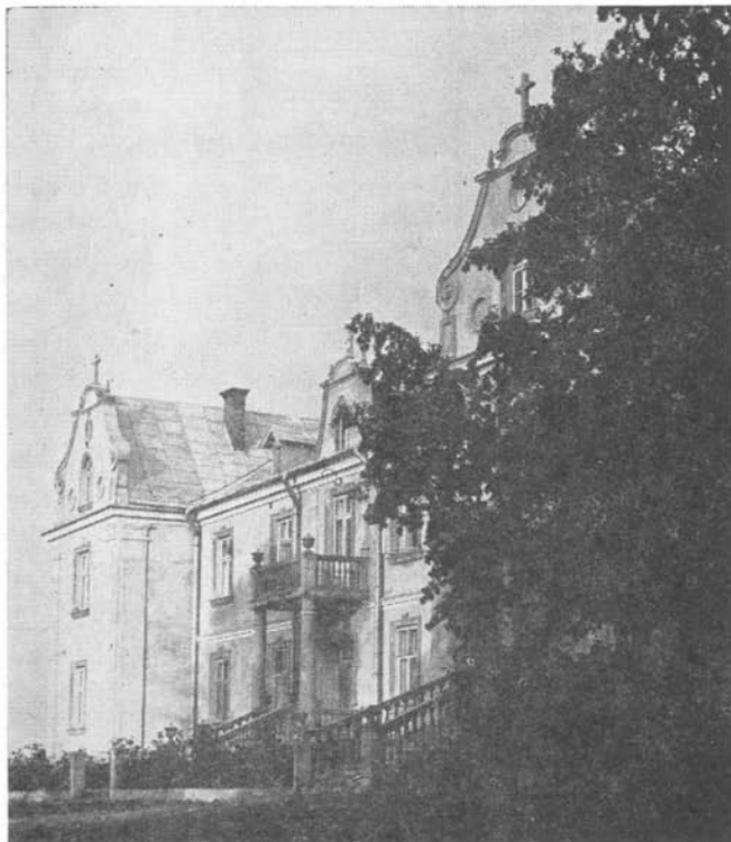
Церква, дзвіниця і монастир в Улашківцях

Лаврентій Лянцкоронський наділив його в 1749 р. просторим обширом орного поля та ліском "на Чагарах", а ще більше в 1765 р., коли побожна родина Добринських-Раціборських подарувала йому Чудотворний Образ Богоматері. Від тепер улашковецький монастир став попри Зарваницю найбільшим відпустовим осередком усього Поділля і головно в день святойванського празника громадив великі тисячі довоколишнього люду. А душпастирська праця монастиря в т.зв. улашковецькій юридиці (по цей бік ріки) і в сусідніх Милівцях урятувала його від йосифінської касати, що не пощадила сусідньої чортківської обители, до якої він був довший час приписаний, та інших василіянських станиць східнього Поділля. Завдяки щедрим пожертвам прочан у 1797 р. переведено основну перебудову обох скальних церков, а згодом у 1866 р. постала теперішня мурована церква за ігумена Ігнатія Нагурського. В 1898 р. її основно поправив і підвищив церковну баню ігумен Маркіян Шкірпан, пізніший місіонар і перший василіянський протоігумен у Бразилії (†1941), так що вона стала видна далеко довкруги на всю околицю та гарно підкреслювала щораз замітніший вплив тихої обители на довкілля.

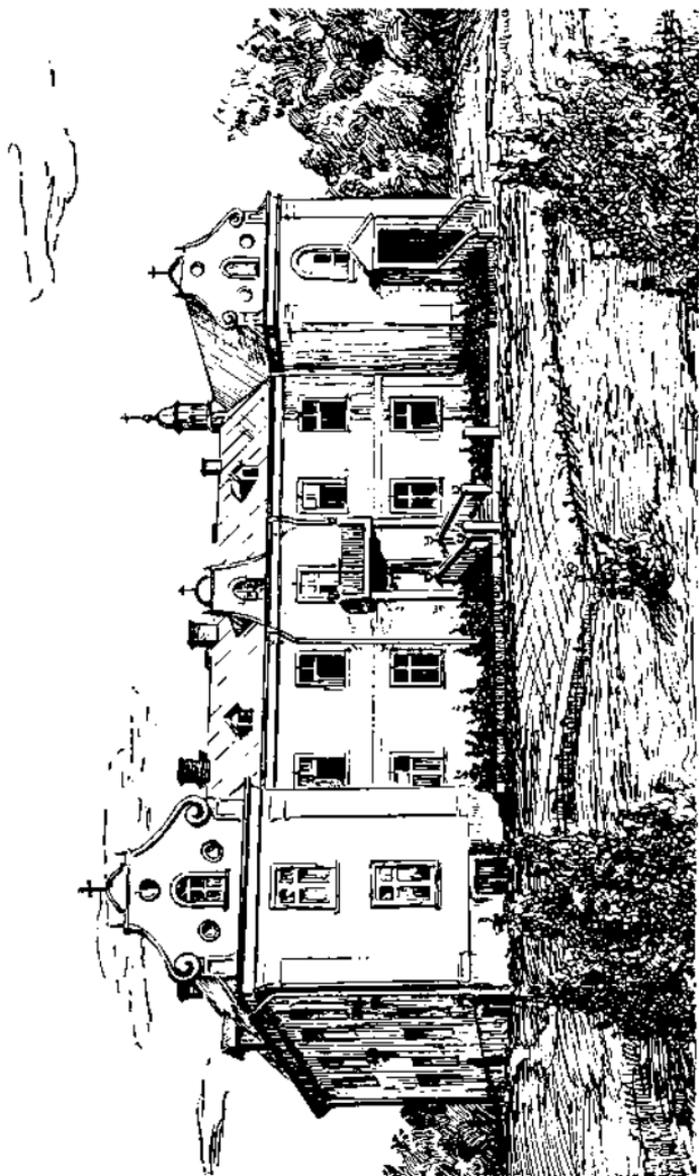
Та в сумне 200-річчя страшного погрому Миниха улашковецька обитель знову зазнала безпощадної руйни від східнього наїзника. Тільки вікове джерело далі журчить по освячених чернечим подвигом скелях на незабутню пам'ятку, що тут століттями було могутнє джерело великої духової сили для всього східньо-галицького Поділля.

НОВІТНІ ВАСИЛІАНСЬКІ СТАНИЦІ В ГАЛИЧИНІ

Після цих старинних монастирів слід іще кількома словами згадати новітні василіанські станиці, що постали вже після добромильської реформи Чину. До них перш усього належить чепурний монастирець у Буковій біля Самбора, що від 18-го ст. був тільки монастирським фільварком для добромильської обителі. Тут два-три ченці пильнували

Церква й монастир у Буковій

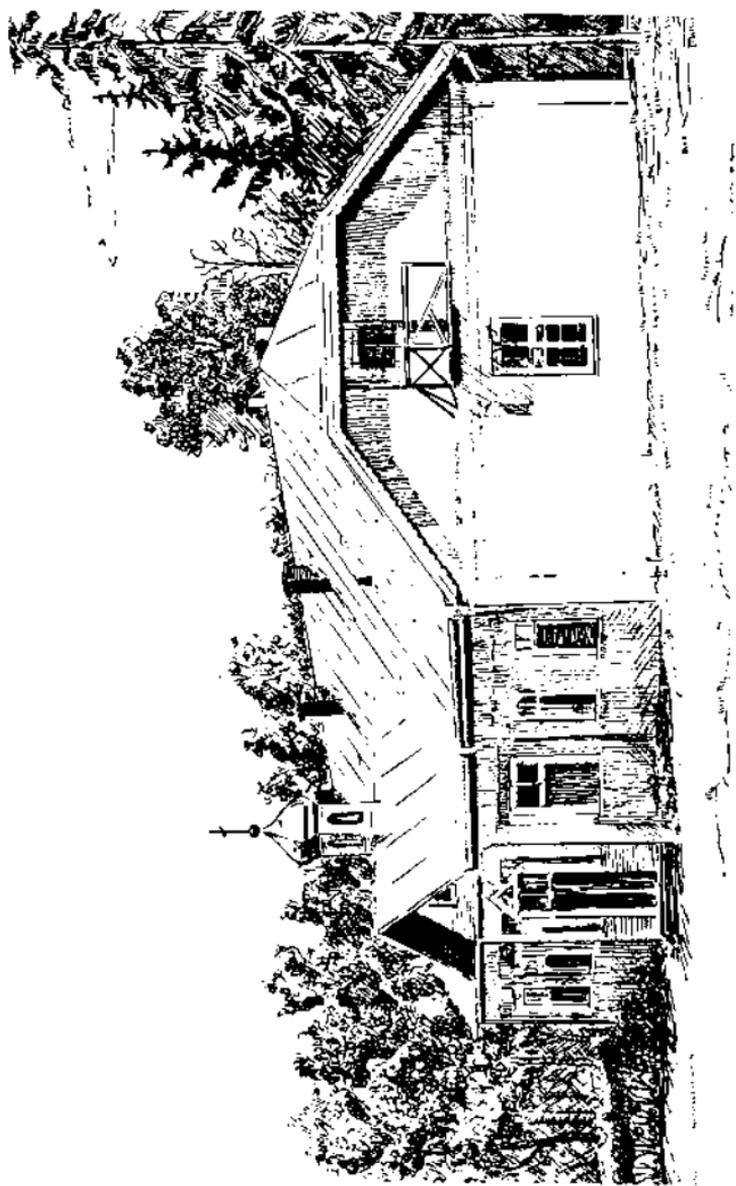

господарки, лісів і ставів для утримання василіянського новіціяту. Коли ж добромильський монастир у 1902 р. залишено через завелику вогкість мурів, став буківський осідок окремим монастирцем та зачав щораз більше впливати на релігійне життя околиці. Аж вкінці в 1931 р. він діждався гарної монастирської будівлі для збільшеного числа чернечої братії та просторої церкви для прилюдних відправ і церковних організацій.

Подібна доля новітнього василіянського монастирця в Михайлівці (біля Борщева) над самим Збручем, основаного в 1896 р. бездітним подружжям Іваном і Каролиною Дашкевичами, що мозільною працею доробилися значної земської посілости в Михайлівці, Заваллі та Кудринцях. Вислухавши одної з перших місій, які давали тут золотоусті василіянські проповідники Єремія Ломницький і Сотер Ортинський, Дашкевичі побачили благодатний вплив обновленого Чину в нашому народі й пожертвували весь свій життєвий дорібок на службу Богові й Церкві. І так постала подвійна василіянська станиця в Михайлівці та Заваллі в найдаліше висуненому на схід місці надзбручанського кордону на вічну славу побожним жертводавцям та на приклад майбутнім поколінням...

А вже з початком цього століття була спроба заснувати за благословенням Митр. Андрія Шептицького василіянський осідок у Тернополі, де по колишній обителі з 16/17-го століття осталася

Василіянський монастир у Буковій

т. зв. монастирська церква Успення Пресв. Богородиці на микулінецькому передмісті. Але після трьох років побуту (1904-6) Василяни були змушені через невідрадли обставини залишити Тернопіль світському духовенству, дарма, що за цей час завоювали собі прихильність міста й околиці зразковою працею в т. зв. Заставній церкві. Подібно не прийшло до передачі василіянському Чині найбільшого відпустового подільського центру в Зарваниці, хоч дуже собі цього бажав самий Митр. Андрій. Коли ж не згадувати перемиського монастирця, про який була вже мова, то щойно перед другою світовою війною прийшло до основи ще одного багатонадійного монастиря в Станиславові "на Майзлях" при новозбудованій церкві Христа-Царя восени 1935 р. і другого в Чорткові в 1939 р. завдаки батьківській прихильності до Чину покійного станиславівського єпископа й мученика за віру Преосв. Григорія Хомишина († 1946).

Вкінці, для заокруглення цього коротенького огляду василіянського посідання з-перед війни треба ще згадати варшавський монастирець при вул. Мйодовій, уфундований іще 1784 р. та скасований царським урядом 1875 р. при остаточній ліквідації нашої Церкви на Холмщині. Його передача галицьким Василянам із рук кард. Й. Каковського в 1930 р. та дві короткотривалі василіянські станиці на Холмщині в Городлі над Бугом і Грабізці біля Грубешова в 1931-8 рр. це за весь

Василіянський монастир у Заваллі

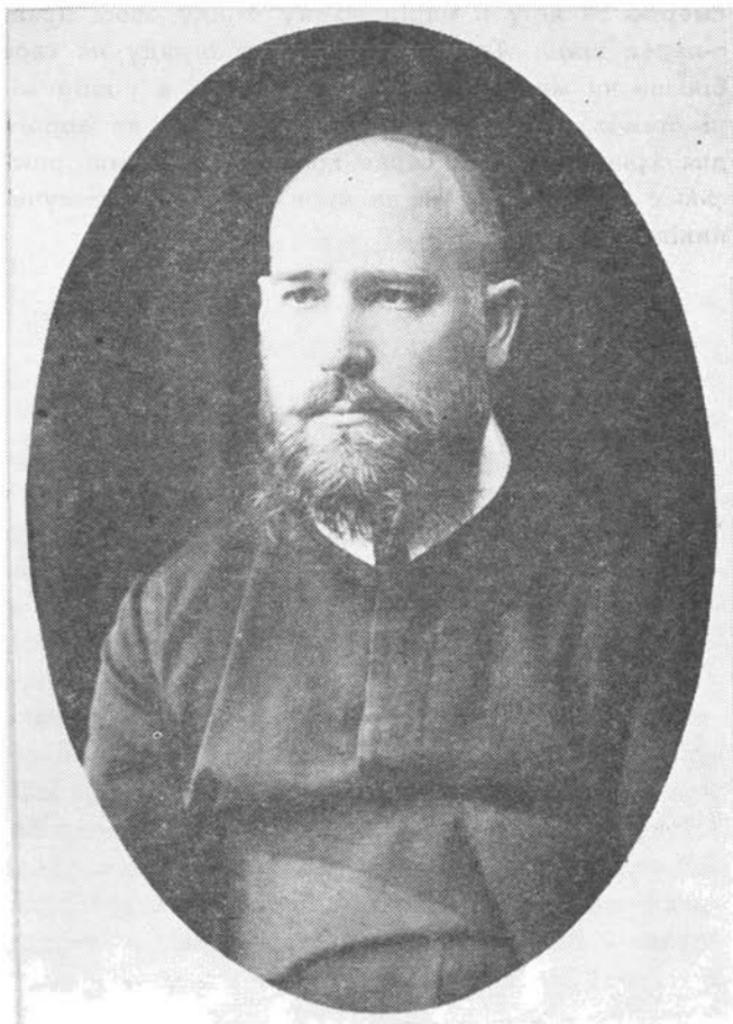
час версальської Польщі єдиний успіх наполегливих змагань Чину вернутися в посідання бодай деяких своїх монастирів за сокальським кордоном на північно-українських і білоруських землях та

о. Андрій Трух, ЧСВВ, один із перших місіонарів на Холмській землі по першій світовій війні.

таким чином відновити василіянське життя й унійний чин св. Йосафата й митр. Йосифа Рутського в самій колісці своєї давньої слави...

**
*

о. Митрофан Гринкевич ЧСВВ, один із небагатьох місіонарів Холмської Землі.

Замість того, оце знову судилося Василієвим синам приймати криваву участь у віковій мартирології свого Чину й освятити своїм терпінням та

смертю за віру й нарід кожну стійку своєї праці з-перед війни. Тому всі вони, без огляду на своє більше чи менше історичне значення, в рівній мірі стають нам сьогодні дорогі й святі, як дорога для християнського серця кожна п'ядь землі римських катакомб, зрошена кров'ю Христових мучеників...

ПО ТОЙ БІК КАРПАТ

З ЧЕРНЕЧОГО МИНУЛОГО СРІВНОЇ ЗЕМЛІ

Відбувши духовну прощу по василіянських монастирях Галицької Землі, переходимо на другий бік Карпат і стрічаємо на своїй дорозі такі самі вікові святині чернечого подвигу й народньої по-божності. Коли через високе Яблоницьке провалля проберемося крізь мальовничу закарпатську Гуцульщину до Хусту, то маємо вблизи перший стрічний монастир у недалекій Бороняві. Знову ж шлях Українських Січових Стрільців із Стрия через Лавочне заведе нас до найбільшої закарпатської церковно-народньої святині — Чернечої Гори побіч старинного замчища князів Коріятовичів біля Мукачева. А там, через Ужок княжий Лаврів передає братній чернечий привіт чепурному монастирцеві в Малому Березному і найновішій закарпатській обителі в Ужгороді. Вкінці Лупківський провал лучить наш Доброміль із давнім василіянським осідком у Красноброді на території прашівської дієцезії. Так то при всіх головних шляхах із Галицької до Карпатської України стрічають нас струнки вежі тихих монастирів, що їх минуле та сучасне так само тісно пов'язане з загальним жит-

тям народу і з його незавидною історичною долею, як ми це бачили в галицьких монастирях...

**
*

“Русь есть кость з кости нашей і тіло з тіла нашого” — так писали в далекому 1663-му році закарпатські ченці, зібрані на своєму соборі в Гуменнім на окраїнах української етнографічної території за Карпатами. Тими словами окреслили вони історичну роль нашого чернецтва на південному схилі Карпат: воно було там не тільки найтісніше злучене з життям потойбічної вітки українського народу, але й постійно тяготило до свого вікового пня за горами від заранку нашого поселення в Срібній Землі.

Первочини чернечого життя в цих сторонах деякі історики відносять іще до 9-го століття й апостольської діяльності св. Кирила та Методія в моравській державі. І після її упадку під заливом мадярських орд не залишалося воно без впливу християнської Болгарії й т. зв. грецьких монастирів новонаверненої Угорщини. Але головним резервуаром для нього слід таки вважати квітуче чернецтво Києва й Галича впродвож усієї княжої доби нашої історії. Таким чином можна припускати, що й згаданий у галицько-волинському літописі монастир у Синевідську і другий, ближче неозначений у Полонині був подорожньою станицею у провальних долинах, які лучили обі сторони наших Карпат від передісторичних часів. І навіть ці зовсім випадкові згадки про них дозволяють вносити, що існувало більше таких карпатських “Сан-Бернар-

Кн. Теодор Коріятович

дів", головню в часах половецьких і татарських лихоліть, коли сюди вела найбезпечніша дорога на Атос і до святих місць християнського Сходу. А коли Срібна Земля звійшла в тіснішу злуку з галицько-волинською державою в 2-ій половині 13-го віку за Льва Даниловича та його сина Юрія, то й не диво, що підгірські монастирі Спаса й Лаврова знайшлися немов посередині їхніх володінь, посунених далеко поза Карпати й сталися княжими киновіями та "усипальницями". Збереглися теж у Карпатській Україні, на жаль, дуже скупі пам'ятки церковного письменства, що на думку дослідників були перенесені сюди з північного боку Карпат чи у княжі часи чи при пізніших переходах на Срібну Землю з Галичини (нпр. Мукачівські та Мстичівські уривки 12-14 вв.), або були переписані з принесених оригіналів по тутешніх монастирях (Ужгородський Півустав 14-го ст. й ін.).

Чернечих осель не бракувало тут навіть у пізнішому середньовіччю, подібно як це ми бачили в Галичині після упадку нашої державности, хоч і населення Срібної Землі було далеко рідше, головню в гористій частині країни, і нарід був позбавлений своєї провідної верхівки та й церковне життя без власного владичого центру залежало від галицьких і навіть від молдавських єпископів. Бо принаймні, коли мова про два найбільш відомі монастирі з тих саме часів у мармароському Грушеві та на Чернечій Горі біля Мукачева, то загал істориків припускає, що вони постали ще далеко перед часом, із якого маємо про них перші джерельні дані. Зокрема можна таке казати про старинний монастир св. Михайла у Грушеві біля Бичкова,

що його вважали за давній, коли в 1391 р. царгородський патріарх Антін надавав йому привілей самоуправи (ставропігії) на прохання воєводи Баліци і Драгія, які були wraz із своїми нащадками щедрими ктиторами цієї замітної обителі. На тій

о. Йоанікій Базилевич ЧСВВ, перший історик Срібної Землі.

підставі вона не тільки була винята з-під залежності якихнебудь інших срархів, але теж підвищена до ступня екзархату царгородського патріарха із правом виконувати духовну владу на мар-

**о. Яким Хома — Протоігумен — ревний обновник
Чину в Срібній землі. († 1931)**

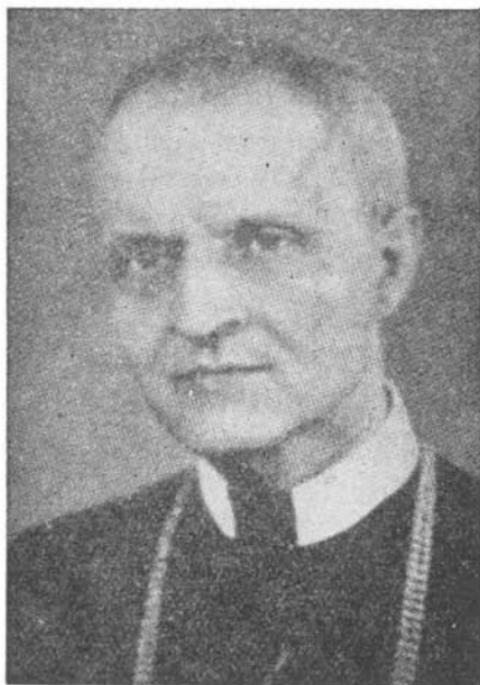
мароській території. Таким чином грушівська архимандрія мала під своєю церковною управою не тільки місцеве українське населення, але й втримувала священичу школу і згодом мала навіть завести друкарню церковно-слав'янських та румунських книжок. У цій визначній ролі встоялася вона повних стоп'ятдесять літ, поки в 1556 р. не була підпорядкована мукачівській єпархії та її владикам із осідком на Чернечій Горі. Вслід за тим у 16/17-му ст. стали грушівському монастиреві щораз більше дошкулювати всевладні протестантські князі Семигороду, до якого Мармарощина тоді належала, і часті турецько-татарські напади, аж вкінці привели його до остаточної руйни в 1670-их роках. Із неї він уже не встав ніколи піднятися, хоч іще довго його останки та розграблене майно зазначаються в описах мармароських монастирців 18-го сторіччя...

Так отже єдиним носієм старинної чернечої традиції Срібної Землі до наших часів являється святомиколаївський монастир на мукачівській Чернечій Горі та справедливо вважається за найцінніший клейнод усієї карпато-української історії, що так і відбиває від сурової її простоти... Не треба аж відкликуватися до золотої легенди про "княже" походження цієї обителі на підставі ніби-фундаційної грамоти кн. Теодора Коріятовича з 1360 р., що надавала їй століттями знімкового німбю. Вистарчить сказати, що з нею злучене постання (1491 р.) і вікова доля мукач. єпархії, яка до найновіших часів була найважливішою основою й історичним забором національного життя закарпатської вітки українського народу, головню від часу тамош-

ньої церковної унії з Римом у половині 17-го ст. Отак від 1491 до 1751 р. була Чернеча Гора катедральним монастирем та резиденцією мукачівських владик і відігравала передову роль між усіми чернечими осідками на широкому просторі від південної Мармарощини до західніх границь нашого поселення за Карпатами, що ще на початку минулого століття входили в склад згаданої дієцезії аж до створення окремої прашівської єпархії в 1816 р. Зокрема в злучі з унійними змаганнями 1640-их рр. святомиколаївський монастир був зав'язком реформи чернечого життя Срібної Землі за уставами митр. Йосифа Рутського та св. Йосафата, що їх сюди принесли з обновлених українсько-білоруських монастирів василіянські апостоли церковної єдності за Карпатами, Методій Терлецький, холмський єпископ, Гаврило Косовицький, Сильвестер Залуцький та ін. На жаль, церковна боротьба, розогнена між з'єдиненими єпископами й православними владиками, що мали опору в протестантських князів Ракоціїв, та важке політичне положення країни, яка стала на всю 2-у половину 17-го ст. ареною завзятих змагань Австрії, Семигороду й малярських "куруців" (повстанців), не дозволили здійснити ідею об'єднання мукачівської дієцезії з київською з'єдиненою митрополією і закарпатських монастирів із відновленим василіянським Чином, хоч як біля цього заходився великий холмський єп. Яків Суша та інші унійні діячі того часу...

Щойно з упадком Ракоціїв 1708 р. не стало головної опори закарпатського православ'я, що зосереджувалося біля осідку нез'єдинених мармарось-

ких владик у мстичівському монастирі, а дотого й семигородські румунські дієцезії також приступили до церковної унії з Римом в 1696/1700-их рр. Таким чином після загального успокоєння країни,

Преосв. Павло Гойдич ЧСВВ, єпископ Пряшівський

що вся знайшлася під австрійською короною, зачалося поступенне об'єднання закарпатських монастирів під проводом Чернечої Гори за прикладом галицького чернецтва перемиської та львівської дієцезії, з'єдиненої на переломі 17/18-го ст. з Апостольською Столицею. Остаточно в 1733 р. на соборі ігуменів мукачівського, малоберезнянсько-

го, мстичівського, красnobродського й заріцького монастирів був устанoвлений уряд протоігумена, що з малими виїмками мав від тоді свій постійний осідок на Чернечій Горі повних двісті років до 1932 р. І так у новосформoваній святомиколаївській провінції василіянського Чину знайшлися лобіч карпатоукраїнських теж румунські монастирі на мішаній території південної Мармарощини (Біксад і Мойсей), а поруч давніших постають нові обителі, зокрема в славному відпустовому осередку Маріяловчі, так що в половині 18-го ст. вона налічувала звиш 20 чернечих осідків.

Не зважаючи на те, що більшим монастирям було полишене право приймати новиків, то взагалішому всюди процвітала та сама сувора карність (з повною забороною м'ясних страв), постійно зростало число вчених ченців, що студіювали в римських та єзуїтських колегіях Ужгороду, Кошиць і Тирнави, пошавилася місійна діяльність, головно в Мармарощині, де ще тоді покутували залишки православ'я, налашдувалися зв'язки зі з'єдиненими дієцезіями й василіянськими монастирями в румунському Семигороді й Хорватії та затіснявалися традиційні взаємини з василіянським чернецтвом на матерніх українських землях в часі золоті доби його розвитку. А найкращим вицвітом цього світлого періоду в історії карпатоукраїнського чернецтва являється трійця великих василіян: Гедеона Пазина, Арсена Коцака та Йованкія Базиловича. Перший із них — великий богоугодник і строгий постник, ревно дбав за чернечу карність по монастирях упродовж свого 10-річного протоігуменства († 1754). Другий

(1737-1800) родом із маковицького Буковця, з най-дальше на захід висуненого кінця нашої етнографічної території, доктор і професор богослов'я, полишив першу на закарпатському ґрунті церков-

**Всесв. і Впр. о. Протоархимандрит
Павло Миськів ЧСВВ.**

нослав'янську граматику, уложену на підставі зна-ної граматики М. Смотрицького, з помітними впли-вами місцевих діалектів, "щоб і нас мізерних ру-саків не судили всі немов простаків". Вкінці ве-ликий протоігумен та перший історик Срібної Землі Й. Базилович (1742-1821) не тільки підтриму-

вав братні зв'язки з галицькими Василіянами, але і в своєму просто неоціненому й об'ємистому історичному нарисі Чернечої Гори тісно пов'язує минуле мукачівської дієцезії й Закарпаття з матернім Києвом та Руссю-Україною...

Всетаки протиманастирська політика Йосифа II та рішучий спротив мадярських чинників перекреслили в зародку заходи, що зродилися в передових наших церковних колах після австрійської окупації Галичини 1772 р., об'єднати одну й другу вітку Василієвого Чину по обох схлонах Карпат у р'ямках проєктованої спільної митрополії для всіх наших дієцезій у межах габсбурзької монархії. Вслід за тим у 1788 р. прийшла урядова касата всіх менших монастирців і поступенно в зацілілих обителях до такого самого ослаблення чернечого життя, яке ми бачили в галицькій провінції з-перед добромильської реформи. А проте і в 19-му сторіччі може святомиколаївська провінція похвалитися світлим ім'ям плодового історика, помітного етнографа й народнього письменника о. Анатолія Кралицького (1835-94), якому не було рівня в тодішньому василіянському Чині в Галичині. І тому, коли Лев XIII у своїй папській уставі з 1882 р. про обнови галицьких Василіян висловив волю, щоб вона обняла теж позагалицькі монастирі, то мав передусім на приміті Василіян святомиколаївської провінції. "Бо ж вони — каже провидінний Папа — достойні такої самої нашої любови й доброзичливости не тільки за прислуги для католицької Церкви, які вже зробили, але й за ті, яких слід від них сподіватися. При цьому не сумніваємось, що вони доложать усіх зусиль

**о. Степан Решетило ЧСВВ, великий місіонар і об-
новитель релігійного життя у Срібній Землі.**

і будуть спільно старатися зберегти честь василіянського Чину й досягнути так побажане об'єднання всіх монастирів”.

Ось чому вже з вибором першого галицького протоігумена о. Плятоніда Філяса (1905) започаткувалися намагання розтягнути добромильську реформу теж на закарпатські монастирі та знайшли беззастережну прихильність у шляхетному серці тамошнього протоігумена о. Якіма Хоми (1906-31). Але через різні перешкоди в мадярських і змадаризованих колах ця переважна справа з року на рік відтягалася і щойно в 1914 р. мав остаточно започаткуватися новіціят у краснобрідському монастирі на території пряхівської дієцезії, з якої походили намічені до його проводу оо. Венедикт Яницький та Йосиф Каниюцак (із галицької провінції). І цим разом вибух світової війни й повоєнні політичні переміни як у Галичині, так і на Карпатській Україні відсунули цю святую справу аж до осені 1920 р., коли то з доручення Апостольської Столиці була призначена на новіціят Чернеча Гора, колисна василіянського Чину на Срібній Землі. Отак під проводом новопризначеного ігумена о. Єроніма Малицького, одного з найперших черців добромильської реформи († 1925), о. Гліба Кинаха, учителя новиків (тепер у Римі) та о. Полікарпа Булика, згодом першого протоігумена об'новленої святомиколаївської провінції, мукачівський монастир прийняв із початком 1921 р. в свої освячені віками пороги першого призовника відродженого закарпатського монашества — теперішнього гайдудорозького єпископа Преосв. Миколу Дудаша, а згодом у 1922 р. пізнішого пряхівського протоігумена о. Іоанна Каниюца.

шівського владикү й мученика за св. віру Пресв. Павла Гойдича...

Вже восени 1923 р. ця обнова обняла найбільший після Чернечої Гори закарпатський монастир в Ужгороді, а вслід за тим у 1925 р. знаний відпущовий центр у Маріяповчі на Мадярщині та новіціятський осередок для румунської вітки василіянського Чину в Біксаді та поступенно перебрала менші монастирці в М. Березні та Імстичеві, так що вже в літі 1932 р. була відновлена свято-миколаївська провінція з протоігуменським осідком в ужгородській обителі. При тому численні місії під проводом відомого о. Степана Решетила († 1951 в Чикаго) й інших неструджених проповідників обновленого Чину переорали сотні сіл та містечок по закарпатських горах-долах і спинили всюди залив повоевної православної пропаганди. Росло з року на рік число тисячів паломників на славних святоуспенських відпустах на Чернечій Горі, започаткованих у 1926 р. при іконі Матері Божої, подарованої Папою Пієм XI для святомиколаївської обителі, множилися в поодиноких монастирях новітні церковні організації Апостольства Молитви, Марійських Дружин тощо, словом, на всіх ділянках ішли тут Василієві сини від успіху до успіху та дотримували кроку своїм старшим братам із галицького боку Карпат. Таким чином після галицької провінції була це друга найсильніша вітка василіянського Чину напередодні другої світової війни, що начисляла сотку монахів в обителях Карпатської України та майже стільки саме в прилучених монастирях Мадярщини, Румунії та Югославії.

Першою заморозкою спала на цей надійний розквіт мадярська окупація Карпатської України в трагічних зимових місяцях 1938/9 р., а решти доконала червона навала 1944 р., що принесла насильну ліквідацію нашої католицької Церкви й Чину по той бік Карпат у наступних 1945-6 рр. Такому самому знищенню улягли теж згодом новостворені в 1947 р. василіянські провінції в Румунії, Словаччині та Мадярщині. Отак на місце спільних успіхів і найкращих сподівань прийшла тут усюди друга соборність з Василієвою братією в Галичині — спільних кайдан, сліз і заслань за Христову віру й Церкву. А вже найтяжчими путами сковані святительські руки Преосв. Павла Гойдича — найсвітлішої постаті обновленого василіянського монашества по тому боці Карпат, що на взір св. Апостола народів, своїми кайданами з новітніх неронівських казематів так само вимовно проповідує своєму стаду Христа, як голосив Його на волі святістю свого життя...

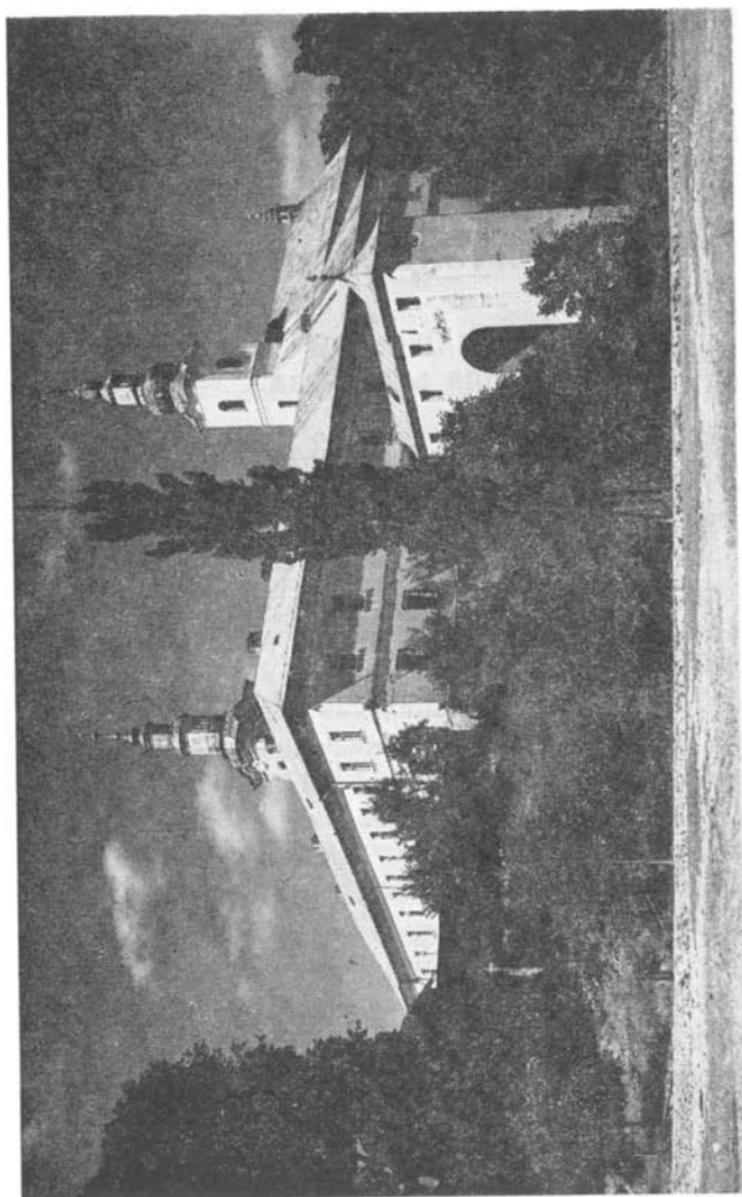
**
*

І в тому саме запорука, що Василієвий вогняний стовп зчасом знову засяє високо-високо понад Карпатами й своїм блиском, обновленим у мученичій крові його визнавців, обійме обидва їхні схили аж до границь української землі у великий день воскресіння.

НАЙДОРОЖЧИЙ САМОЦВІТ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

СВЯТОМИКОЛАЇВСЬКИЙ МАНАСТИР БІЛЯ МУКАЧЕВА

Як у разку намиста найцінніша перла, так і мукачівська Чернеча Гора, займає одне з найпринадніших місць, можна сказати, в самому осередку Срібної Землі, — там де рівноберега Ляториця, полишивши за собою верховинське межигір'я, сповільнилим руслом впливає повз останні його парості на розлогий надтисянський низ... І саме на двох широко розщіплених кінцевих виступах тієї історичної брами в Галичину, став один напроти одного — старинний мукачівський замок "Паланок" над самим містом та вікодавній святомиколаївський монастир "Чернеча Гора" над підміським селом Росвиговом, і міряють себе чаром положення та легендарним минулим. З одного боку — могутня споруда середньовічної фортеці з розкинутими вежами, пощербленими мурами й сліпими стрільницями, що ще по століттях будить минулу грозу шалених наступів, пекельних вибухів, кривавих облог... Із другого — заворожена тиша маєстатичного монастирського масиву на лагідному схилі Чернечої Гори у вінку густих ви-

ноградників і рясних садів, зі стрункими вежами високої церкви та прекрасної дзвіниці, що купають свої блискучі хрести в прозорих хвилях широкої ріки і молитовною грою мелодійних дзвонів сколихують час-до-часу лазурове повітря. А там, горою — ще тихіша краса підгірського краєвиду, обтупленого блакитним серпанком ледь видних верхів на далекому видноколі, і долом, тут же за Ляторицею — хвиляста рівнина окутує безмежні поля в неозорі даль...

Із віддалі століть над цими обома передовими пам'ятниками Мукачева витас дух кн. Теодора Корятовича († 1415), що в 1393/4 рр. перейшов на Закарпаття з Камінця Подільського і дістав від угорського короля Жигмонта в управу всю Березівщину ("Країну"), з осідком у мукачівському замку, та обновив святомиколаївську обитель на Чернечій Горі. Та без огляду на те, якого привабу в устах закарпатського люду не набрала Корятовичева традиція, що після галицьких володарів Льва та Юрія зв'язувала новою ланкою Срібну Землю з загірньою Україною, проте на мукачівському замку вона зовсім притемнила його пізнішою ролею, коли він перемінився на двістілітній пляцдарм малярського незалежництва Заполіїв, Ракоціїв, Текеліїв, а то й на передову фортецю мадьяризаційного наступу на споконвічно українське Закарпаття. Відмінно від нього мукачівська Чернеча Гора виростає з Корятовичевого передання нездоланою твердиною нашого духа за Карпатами

**Святомиколаївський монастир на Чернечій Горі
біля Мукачева.**

і немов самоцвіт серед темної ночі розсвітлює навіть найчорніші часи незавидного минулого Срібної Землі. Ось чому в нашому духовому богомиллі до василіянських монастирів на полудневих схилах Карпат слід нам зробити першу довшу затримку саме на Чернечій Горі, щоб у належному світлі виступила перед нами її виїмкова роль в історії тамошньої вітки українського народу.

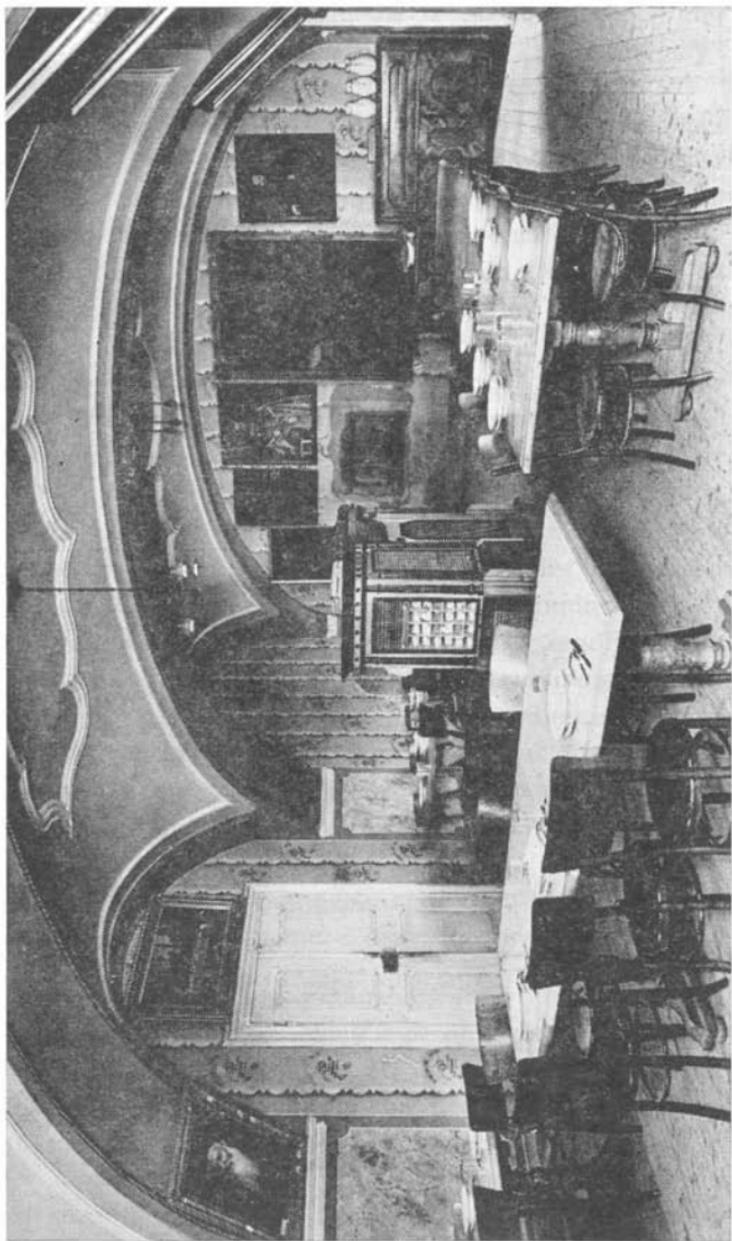
**
*

Мало що не півтисячі літ історики виводили мукачівський монастир від т. зв. фундаційної грамоти Теодора Корятовича, позначеної 1360-им роком, що в ній він вибирає собі Чернечу Горю на місце вічного спочинку і записує для неї недалеко села Бобовиці та Лавку. Проте сьогодні вже загально приймається гадка, що не можна відмовляти святомиколаївській обителі походження з-перед Корятовичевих "непам'ятних" часів, а згадану грамоту слід уважати пізнішою, може навіть двічі переробленою, підрібною з помиленою датою 1360 р. — звиш 30 літ перед приходом цього князя на Закарпаття. Подібно, як свого часу т. зв. грамоти кн. Льва захороняли не один монастир у Галичині перед польськими загарбниками, мала і вона обороняти надбаня Чернечої Горі перед зазіханнями хапчивих можновладців із мукачівського замку... Що більше, при кінці 18-го ст. вона стала творчим надхненням для першої історії Карпатської України, що вийшла тоді на Чернечій Горі з-під пера славного о. Й. Базиловича, який у своїй монументальній розвідці про святомиколаївський монастир дав властиво історичний на-

рис Срібної Землі в тісному зв'язку з минулим Русі-України.

Та якби воно на ділі не було з Корятовичевим наданням для Чернечої Гори, вже за угорського короля Володислава I († 1444), вона була піднесена до гідности архимандрії ("аббациї") з широкою владою над світським духовенством цілої країни, за старанням, як дехто гадає, знаного київського митрополита кард. Ісидора. Вслід за тим регент Іван Гуніяді († 1456) указом, що його згодом потвердив теж його син Матвій Корвін, зобов'язав без розбору всіх, навіть латинників, платити десятину на Чернечу Горю. Воно й служить вимовним доказом, що святомиколаївський монастир був у лучності з католицькою Церквою в добі Фльорентійської Унії на українсько-білоруських землях 15-го сторіччя. А нарешті в 1491 р. маємо згадку, що на Чернечій Горі вже резидує архимандрит зі саном єпископа, якому тодішній король Володислав II підчинив церкви всієї країни. Від тоді ледве чи який інший чернечий осередок на українських землях був так тісно зв'язаний із віковою долею Церкви й народу, як той наш мукачівський катедральний монастир, що таким чином стає осередком релігійно-народнього життя Срібної Землі продовж 16-18 сторіччя.

Положений у безпосередньому сусідстві мукачівського замку, що був увесь той час гніздом мадарських ребеліантів ("куруців") проти австрійського й турецького володіння, монастир залежав від його щораз то нових панів і дошкульно терпів від частих кривавих змагань за замкові мюри цісарських, турецьких, а то й польських військ, від

страшних поморів і революцій. Зокрема перехід Мукачева до семигородських протестантських князів Бетлена Габора (1622) і Юрія I Ракоція (1633), відбився трагічно на зачаткованих змаганнях мукачівських владик до з'єдинення з Апостольським Престолом.

Зачалися вони у 1626 р. від зносни еп. Івана Грегоровича з митр. Йосифом В. Рутським, але властиво стали здійснюватися за його наступника Василя Тарасовича. І ось дня 13 грудня 1640 р. на приказ розлюченого Ракоція, замковий комендант Балінг із розбещеною солдатескою вривається в монастирську церкву під час архиерейської відправи і виволікає владика в понтифікальних ризах почерез усе місто до замкової тюрми... Не було ще ніколи сумнішого видовища на схилах Чернечої Гори, як тієї трагічної днини! Вслід за тим і сам монастир перемінився в довголітню тюрму для ченців, що були прихильні св. справі церковного з'єдинення, поки в 1657 р. не став одною руйною під час погромницького нападу на Мукачів польського гетьмана Любомирського у відплату за союз Юрія II Ракоція з Богданом Хмельницьким... Однак зараз таки в 1659-61 рр. волоський господар Кость Басараб збудував нову монастирську церкву за пляном львівського архітекта Степана Піяменса в формі ротунди, що перетривала до початків минулого століття (на теперішній площі перед церковними дверима). А знову із поворотом Тарасовичевого наступника еп. Петра Пар-

Рефектар у монастирі на Чернечій Горі з портретами давніх єпископів.

теція Ростошинського на Чернечу Гору в 1664 р. святомиколаївський монастир робиться головним заборолом св. Унії на Срібній Землі, зводить навіть священичу школу та частинно перебудовується і побільшується господарськими спорудами, не зважаючи на крайнє зубожіння продовж довголітньої загостреної боротьби між Ракоціями, "куруцями" і цісарськими військами, що зосереджувалася біля мукачівського замку й тривала з усіма трагічними перипетіями для міста і всієї країни аж до 1708 р.

В тому часі започаткувалися теж перші змагання чернечої братії унезалежитися від безпосереднього настоятельства мукачівських владик на зразок тодішніх галицьких монастирів, із якими Чернеча Гора стояла в постійних взаєминах, зокрема з княжим Лавровом і добромильською Чернечою горою. Постепенно довело це до утворення протоігуменського уряду на Чернечій Горі для всіх закарпатських монастирів, об'єднаних 1633 р. в нову законну провінцію Василянського Чину під покровом св. о. Миколая, і закінчилося остаточно в 1751 р. переносинами владичої резиденції з монастирських мурів до самого Мукачева. Проте, як досі, мукачівські владика мали й надалі з Чернечої Гори найкращих співробітників над усестороннім розвитком своєї дієцезії та зокрема здібних професорів у новозаснованій духовній семінарії в Мукачеві (1754 р.). Із Чернечої Гори вийшли теж численні унійні діячі, що поклали кінець залишкам закарпатського православ'я і поширили свою діяльність аж на територію крижевацької дієцезії в Хорватії. Вкінці тут приготувалися до свого

життєвого виступу відомі піоніри новітнього румунського відродження, семигородські Василіяни Інокентій Кляйн (Міку), Петро Арон, Григорій Майор і ін. То й не диво, що в 1770 р. на Чернечу Гору прибув у відвідини сам Йосиф II під час військових маневрів у тих околицях та навіть із приводу Зелених Свят узяв участь в архиерейській відправі сп. Івана Брадача в оточенні численної чернечої братії.

Тоді саме була вже в повному розгарі велика будова нового монастиря, започаткована 1766 р. з фундації побожного Дмитра Раца († 1782), і в числі дала 1772 р. сьогоднішню симетричну конструкцію трьох обширних крил у виді остроги, дуже гарно зіграну з надричним красвидом Чернечої Гори. А згодом, із четвертого боку на підвищеному подвір'ї внутрі нової обителі із Рацового запису стала теперішня церква й дзвіниця в 1798-1809 рр. за найсвітлішого настоятеля Чернечої Гори та її першого історика протоігумена Й. Базилевича. Йому теж удалося остаточно забезпечити за святомиколаївським монастирем посідання Бобовищ і Лавки, які досі нераз, і то на довші навіть часи, попадали в чужі руки та загострювали зокрема ласі апетити в тодішніх йосифінських бюрократів... У такому виді, не зважаючи на дві пізніші пожежі 1820 і 1862 р., Чернеча Гора остала найвизначнішою василіянською книгозбірницею Карпатської України, головню завдяки своїй величавій бібліотеці (6.000 томів) та цінній збірці численних рукописів. Щобільше, навіть при щораз нагальнішому заливові посиленої мадяризації в другій половині 19-го ст. вона могла поведличати-

ся таким світлим настоятелем, як був о. Анатоль Кралицький, після О. Дужновича та О. Павловича третій найчільніший народній письменник Срібної Землі минулого віку та "найвизначніший прозаїк її літератури до сьогодні" (за словами Ф. Тіхого), що був при тому помітним дослідником її минулого та народнього життя й утримував тісні взаємини зі Львовом і Києвом (М. Драгомановом).

Коли ж нарешті на Чернечій Горі започаткувалася 1920 р. довго вижидана обнова закарпатського чернецтва, вона знову піднялася до свого вікового значення. На місці трьох осамітнених "старих" монахів нараз у її столітніх мурах немов завихрувало від великого числа чернечої молоді, що зачала туди вступати на монаший подвиг із усіх кінців Карпатської України, зі Словащини, Мадярщини, Румунії, Бачки, Хорватії та Македонії слідами давніх єрархів та світоців Василієвого Чину на Срібній Землі, які ставили тут перші кроки в духовному житті та прикрасили своїми портретами монастирські стіни. Зокрема слід згадати, що крім згаданих уже владик П. Гойдича і М. Дудаша звідси вийшов теж перший український єпископ у Бразилії Преосв. Йосиф Мартинець і теперішній протоархимандрит Павло Миськів. Такі помітні осяги мукачівської реформи вже на самих її початках спонукали в 1926 р. Свт. Отця Пія XI обдарувати Чернечу Гору старинною римською Іконою Богоматері. Вона прибула до святомиколаївської церкви на Чернечу Гору в правдиво тріумфальному поході в Неділю Всіх Святих (27.6.) при небувалому здвизі 30 тисяч побожного люду з усіх сторін Карпатської України під проводом самого мукачівського єпископа.

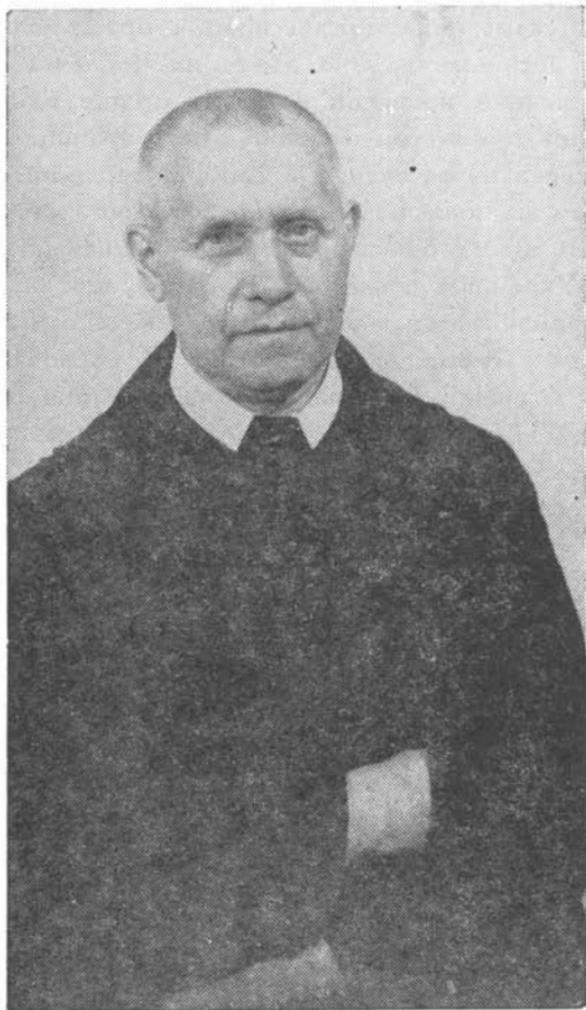
Чудотворний образ Б. Матері на Чернечій Горі.

чівського архиєпископа побожного єп. Петра Гебея і численного світського та чернечого духовенства.

Вслід за тим відродилися славні колись відпущини на Чернечій Горі від Благовіщення до Покрови і започаткувалися багатолюдні святоуспенські прощі, які рік-річно стягали сюди 20-30 тисяч прочан з усіх долів-горів та навіть із далекої гуцульської Верховини. Здавалося просто, що той відпуст ставав на який тиждень релігійним переживанням для всієї країни: всіми дорогами плили тоді на Чернечу Гору процесії за процесіями, всюди розлягався з дзвіниць гул празничних дзвонів, по два-три дні йшли й ішли богомільні тисячі, а всі пішки і в строгому пості, днями й ночами облягали тісно Чернечу Гору і перемінювали її у всенародній престіл, на якому Небесна Ненька приймала поклін від усієї Срібної Землі й роздавала своєму вірному людові матерню ласку й неземну розраду в його важкій неволі. Зокрема слід згадати святоуспенський відпуст на Чернечій Горі 1928 р. Тоді було там до 50 тисяч прочан і 10.434 причасників, а торжественну архиєрейську літургію відправили з небувалою вродистістю аж чотири князі нашої Церкви: ВПреосв. Митр. Андрій Шептицький зі Львова, Преосв. Денис Нарадій із Хорватії, Никита Будка з Канади і Петро Гебей з Ужгороду. Ніколи ще так могуте не гримів на Чернечій Горі міцногрудий всенародній спів тисячів, як у це історичне свято, коли перед виїмковим маєстатом Чернечої Гори клонилася не тільки Срібна Земля, але й уся наша Церква в золотому сиві її митрополичих і владичих мітр...

То й не диво, що з року на рік процвітала ця

Божа винниця щораз численнішими й доріднішими гронами монаших покликань, так що від 1935 р. Чернеча Гора числом своїх (54) ченців займала

о. Гліб Кинах ЧСВВ, довголітній виховник василіянських новиків у Срібній Землі.

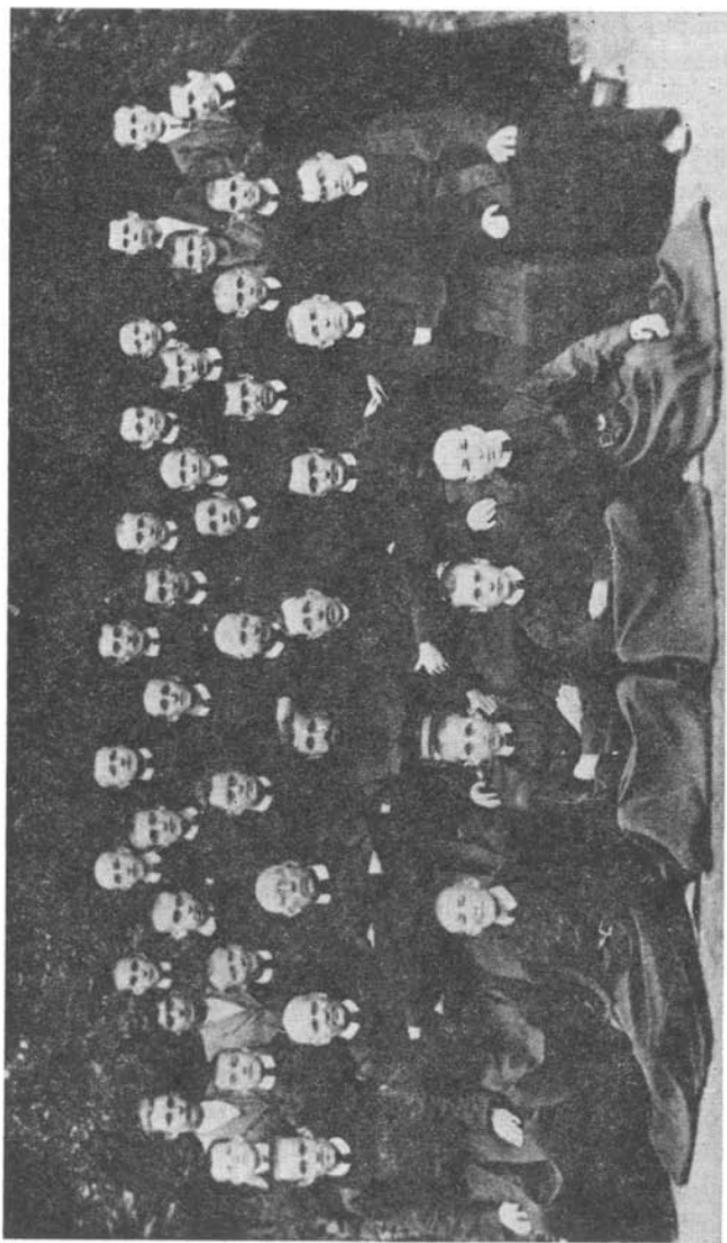
у Василянському Чині друге почесне місце зараз після крехівської матерньої обителі. Та вже сумнозвісний розподіл Карпатської України в листопаді 1938 р. присунув мадярські граничні стежі аж під самі монастирські вікна і просто спаралізував досі таке кипуче життя на Чернечій Горі... А наступний кривавий березень приніс одним із її ченців примусове виселення поза границю, другим насильне заточення в глиб Мадярщини. Звідтіля могли вони повернутися до своєї матерньої обителі аж із большевицькою окупацією Карпатської України в осені 1944 р., дарма, що на місце дотеперішніх моральних тортур чекало їх ось тут правдиве мучеництво за св. віру й церковну єдність. У країні, замкненій звідусіль у понуру советську дійсність, вірний нарід тим більш побожно горнувся на Чернечу Гору і хоч-не-хоч указував наїзникові, де б'є властиве джерело його духової сили й твердого опору проти сталінського православ'я...

“У таких часах — оповідає очевидець — проща на Чернечу Гору була здвигом, куди приходило щораз більше вірних, щоб, може, востаннє висповідатися, потішитись і покріпитися на душі. Зокрема в 1946 р. у 300-ліття св. Унії на Срібній Землі на святоуспенський відпуст прийшло аж 50 тисяч вірних і, як іще ніколи досі, роздано аж 20 тисяч св. причасть. Але такі масові вияви віри не були до вподоби советським верховодам і тому вони з місця проголосили, що за ту прощу монастир мусять заплатити 20 тисяч рублів податку... Коли ж проповідник оповістив цей енкаведівський розпорядок зібраному народові, за одну годину прочита-

ни радо зложили цю високу суму, щоб тільки манастир не потерпів ніякої шкоди...

Та вже 22 березня 1947 р. міський комуністичний комітет у Мукачеві покликав василиянського протоігумена на Карпатській Україні о. Антона Мондика та ігумена Чернечої Гори о. Івана Сатмарія і wraz з енкаведівськими представниками вимагав від них, щоб в імені всіх своїх монахів підписали заяву про перехід на православ'я. Але вони обидва заявили, що цього не можуть ніяк зробити та не дали себе зламати ніякими намовами, переконуванням і навіть погрозами. І ось дня 24 березня змоторизований енкаведівський відділ оточив манастир саме під час вечері. До ідальні ввійшло декілька старшин та щераз зажадали від обидвох настоятелів підписати заяву про перехід на православ'я, бо інакше манастир зліквідують, а всіх ченців вивезуть. Коли ж оба отці щераз рішуче відмовилися, що того ніколи не зроблять, командир відділу відокремив настоятелів та еромонахів від решти чернечої братії та сказав їм, що не сміють ніяким способом нікого тероризувати, щоб кожний міг свобідно сам рішитися. Тоді о. Ігумен сказав до всіх монахів: "Нехай кожний поступить, як йому совість скаже"... А командир, із текстом заяви про перехід на православ'я в руках, став переходити від ченця до ченця і намовляти кожного зосібна, щоб під нею підписався. Та монахи один за одним заявляли, що того не зроблять, і то навіть наймолодші кандидати, які щойно кілька чи кільканадцять днів були в манастирі...

Коли так усі відмовилися підписати акт зради

св. віри, розлючений командир наказав усім зібратися до виїзду та дозволив їм забрати з собою тільки дещо білля й найконечніших речей, без харчів і без будь-яких книжок. Через кілька хвилин усі мусіли бути готові, бо кожний пакував свої речі при асистії енкаведистів, що зі зброєю в руках підганяли до поспіху. Коли вже всі зібралися при монастирських дверях, військо вивело їх на подвір'я й запакувало до трьох вантажних автомашин. Саме тоді звійшли на монастирське подвір'я православні монахи. Один із них підійшов до заарештованих та сказав: "Ми вас не виганяємо і кожний із вас може тут остатися, хто приступить до нас"... Хоч як жаль було покидати цей дорогоцінний монастир і колиску монашого життя від довгих століть, та і цим разом ані один із 32 Василян не виступив з автомашини. І так повезли їх через місто до маленького й найбіднішого монастирця в Імстичеві коло Білок, де вони мусіли спати по коридорах на підлозі в очікуванні дальшої депортації. Та бідні мешканці Імстичева й околиці, навіть православні, з плачем приносили нашим вигнанцям матеріяльну допомогу, щоб забезпечити їм можливий прожиток, поки наступного року не вивезено їх на схід, де за ними пропав усякий слід"...

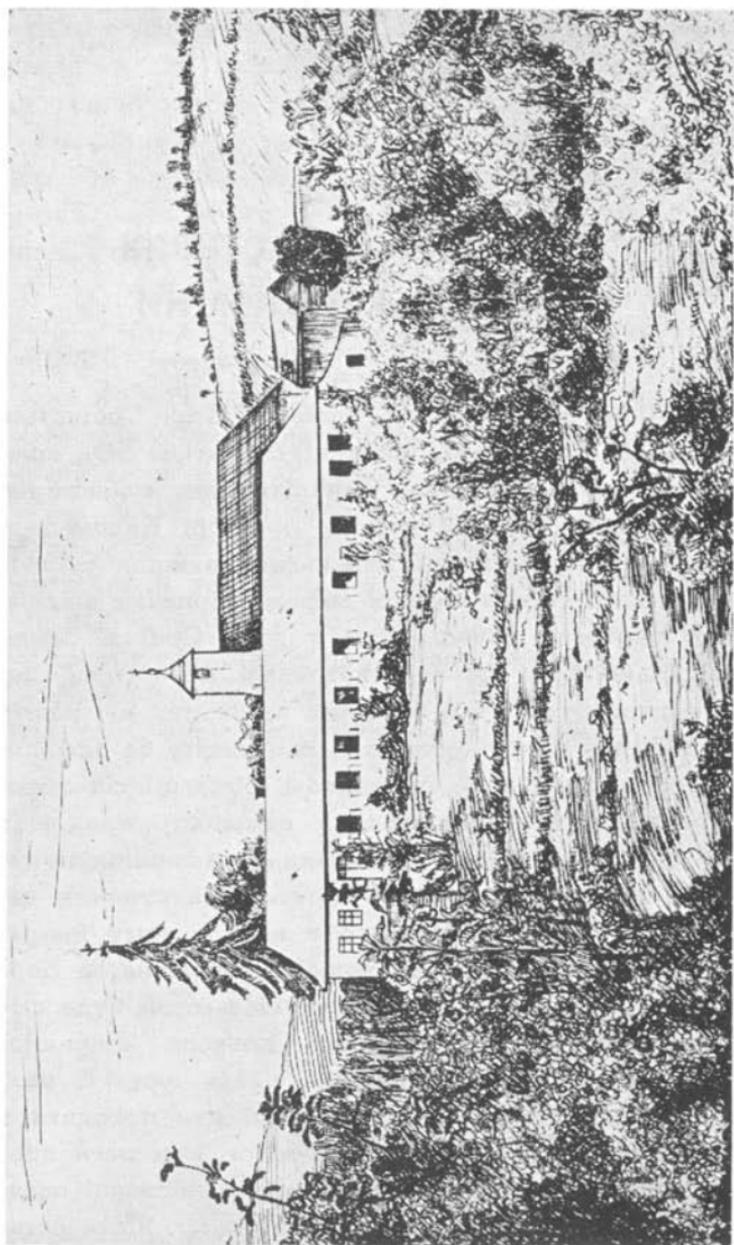
**
*

**Апостольський Нунцій Його Екск. А. Ріттер серед василіяньської братії на Чернечій Горі, літом 1928 р.
По правниці Ап. Нунція Впр. о. П. Булик ЧСВВ. —
протоігумек.**

І так на незвіданих засланицьких шляхах по безкрай безодні советського пекла розгубилися примарні тіні василіянської тридцятьдвійки з мучачівської Чернечої Гори. Але зворушлива краса їхнього подвигу, що пробивається крізь найпростіші слова цього наочного звіту, не уступає величі "Актів мучеників" первісної Церкви. Крицева постава в вірі, навіть наймолодших з-поміж них, що ще хлоп'ячими кроками стали на Чернечій Горі вступати на василіянську Голготу, найяскравішими буквами жевріє на найновіших мученицьких скрижалях багатовікової мартирології Василієвого Чину. І якщо можна слухно називати мучачівську Чернечу Гору дорогоцінним алмазом Срібної Землі, який розсвітлює навіть найтемніші сторінки її минулого, то якраз тепер, коли на її схилах зацвіли такі вогнисті рубіни, вона набирає в наших очах неперевершеного блиску найкращого самоцвіту на кривавому намисті нашої св. Церкви по обидвох боках Карпат...

ПО ІНШИХ МОНАСТИРЯХ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

Після мукачівської Чернечої Гори остається нам іще на одну-дві хвилині спинитися біля кожного з інших шістьох василіянських монастирів, що розкинулися на всьому просторі Карпатської України. Лише такий маленький залишок остався до наших днів із великої мережі чернечих осідків, що вкривали колись гори й доли Срібної Землі. Загально були це короткотривалі монастирці, що з'являлися тут і там у різних часах, так що навіть приблизно важко усталити їхнє число, бо здебільша становили вони випадкові фундації сільських громад, а то й поодиноких самопостриженців із місцевих людей, або поставали на колишніх пунктах нашої етнографічної території, висунених далеко на захід та особливо в полудневому напрямі поза теперішні лінії нашого поселення за Карпатами. Зокрема в Мармарощині помітна була сітка невеличких монастирців довкола старинної грушівської архимандрії, але тільки один із них, заневський монастир біля с. Углі мав походити з давніх часів і в половині 16-го ст. мав мати просто легендарне число 330 ченців та численні овечі отари на обширних полонинах. Однак після оста-

точної Йосифінської касати (1788 р.) до наших часів залишилися по них лише два монастирі на етнографічно вже румунській території — в Біксаді та Мойсеї. Знову з 17-го ст. знаний навіть монастир у Шарошпотоку на теперішній мадярській території, а з половини 18-го віку датується славний відпустовий осередок у василіянській маріяповчанській обителі, що була іще цілком на українській території та довго вдержувала проповідь Божого слова в нашій мові.

Таким чином наша мова зводиться тільки до двох невеличких монастирців у східній частині Карпатської України — в Бороняві біля Хусту та Імстичеві коло Білок і других двох на осередньому Закарпатті — в Ужгороді та Малому Березні і вкінці до двох василіянських осідків у прашівській дієцезії — у Красноброді та на Буківій Гірці. Лишається про кожну з них докинути на цьому місці кілька найпотрібніших даних, щоб так історичний образ нашого чернечого життя на тому склоні Карпат вийшов по змозі заокруглений і до деякої міри повний.

БЛАГОВІЩЕНСЬКИЙ МОНАСТІР У БОРОНЯВІ

У монастирських списках минулих століть звикли його зачислювати до мармароських монастирів, хоч властиво стояв він в ужоцькій жупі на обширній долині близько Хусту. Тут саме 1716 р.

Благовіщенський монастир у Бороняві біля Хусту.

на пасовиську, відкупленому від хустської громади, збудував непрострижений у ченці священник Йосиф Козак невеличку дерев'яну церковцю й самотню келію. Довший час належав боронявський монастирець до сусіднього в Імстичеві, поки в 1774 р. не збудовано тут просторої церкви. Тоді теж боронявські ченці дістали під управу місцеву парохію і таким чином своєчасно врятували свій монастир від йосифінської касати. У своїй скромній ролі відпустового місця для гуцульської Верховини відіграв боронявський монастирець замітну роль між двома світовими війнами, коли тут лютувала зажерлива православна пропаганда з кипучим осередком у недалекій Ізі. Зокрема на літній відпуст св. Іллі до Бороняви збиралося річечно щораз більше богомільного люду, аж вкінці у 1946 р. прибуло сюди до 50 тисяч прочан — напередодні насильної ліквідації цього василіянського осідку сталінсько-московським православ'ям.

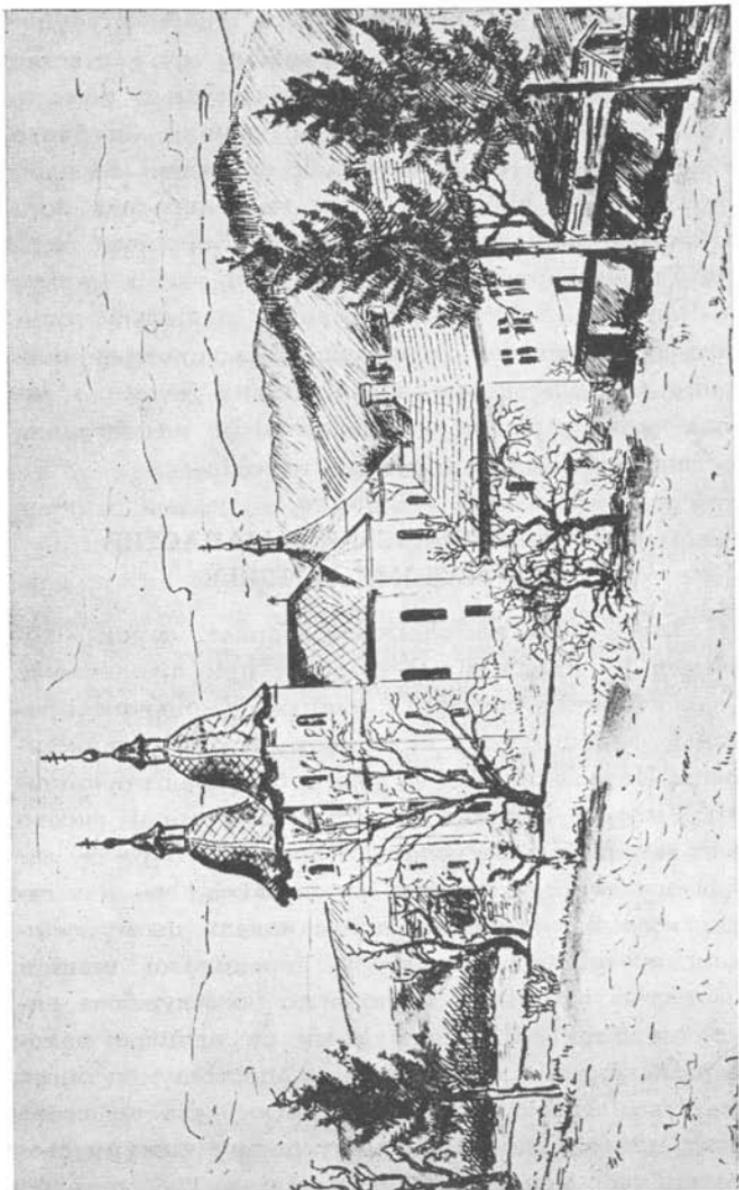
СВЯТОМИХАЙЛІВСЬКИЙ МОНАСТІР В ІМСТИЧЕВІ

Положений у половині дороги між Білками та Імстичевом (з залізничним доїздом із Берегова чи з Севлюша до Кущниці) святомихайлівський монастирець датується 1661-им роком, коли то нез'єдинений мармароський владика Йоаникій Зейкан збудував тут невеличкий осідок для своїх ченців. Щойно в наступному столітті набрав він більшого значення, коли прилучено до нього вищезгаданий монастирець у Бороняві, а згодом у 1750 р. ще й другий у сусідньому Заріччі. (В нових часах там була тільки каплиця). Теперішній

манастирець, поставлений 1773 р., і церква, збудована 1798 р. в гарному й здоровому місці, стягали на літні відпусти значне число прочан з усієї околиці, навіть з-під галицької границі, особливо від часу, коли сюди прийшли обновлені Василіяни (1931 р.) і відновили храм та прикрасили його стилевою поліхромією проф. В. Короліва-Старого. Та незабаром під час ліквідації нашої Церкви й Чину на Карпатській Україні сталінські гонителі створили тут сумнозвісний концентраційний табір для ув'язнених василіянських ченців з інших монастирів перед вивозом їх на заслання у глибину советської тюрми народів...

СВЯТОМИКОЛАЇВСЬКИЙ МАНАСТИР У МАЛОМУ БЕРЕЗНІ

Вже зовсім на обніжжях Карпат, сорок кілометрів на північ від Ужгороду, при літописному "карпатському шляху" в напрямі Ужоцького провалу знаходиться малоберезнянський монастирець. Положений він із лівого боку залізничної лінії Ужгород-Турка в мальовничому місці високо над рікою Ужем і селом. У половині 17-го ст. започаткували тут монаше життя заходжі ченці з галицького боку і таким чином надали цьому осідкові своєрідного характеру переходової станиці на дорозі галицьких монахів по богослужбове вино "на Угри". Щойно у 18-му ст. ввійшов малоберезнянський монастирець у постійну лучність із мукачівською Чернечею Горою, яка зо свого боку допомогла вимірувати тут першу частину сьогоднішньої монастирської будівлі в 1742 р. і по 10 літах здвигнути гарну церковцю. В 1747 р. тут

Святомиколаївський монастир у Малому Березні.

навіть знайшов собі мучачівський еп. Гаврило Благовський затишне місце вічного спочинку. В 1760 р. енергійний ігумен Герман Ториський-Хватала добудував друге монастирське крило, а 1782 р. славний о. Й. Базилович під час свого настоятельства в цім монастирі відвідував княжий монастир у Лаврові.

Таку ключеву ролю сповняв святомиколаївський монастир і в наступних часах, зокрема після того, коли його 1926 р. перейняли обновили Василіяни і розвинули тут прагматичну працю під час відпусту на Зелені Свята і в інші літні празники. Щобільше, завдяки поліпшеній господарці на монастирському фільварку та в лісі можна було тут навіть утримувати від 1928 р. чернечі студії, то гімназійні, то філософічні, нарешті й богословські з занятої мадярами ужгородської обители восени 1938 р. Та ввесь цей постійний розвій малоберезнянського монастиря спинила мадярська окупація 1939 р. і згодом зовсім знищила червона навала, що насунула через Карпати восени 1944 р.

СВЯТОДУХІВСЬКИЙ МОНАСТИР У КРАСНОБРОДІ

Всі три вищезгадані монастирі переростає своїм віком красnobродська обитель над р. Лаборцем на південь від Лупківського провалу за Межилабірцями на Земплинщині. Після колишнього монастиря у Снині, що існував недалеко відсіля вже в 15-му ст., вона напевно сягає принаймні наступного 16-го ст., як не брати до уваги місцевого передання, що ще ки. Теодор Корятювич мав тут збудувати дерев'яну церкву та монастирець для кількох ченців. На початку 1600-их рр. тут бу-

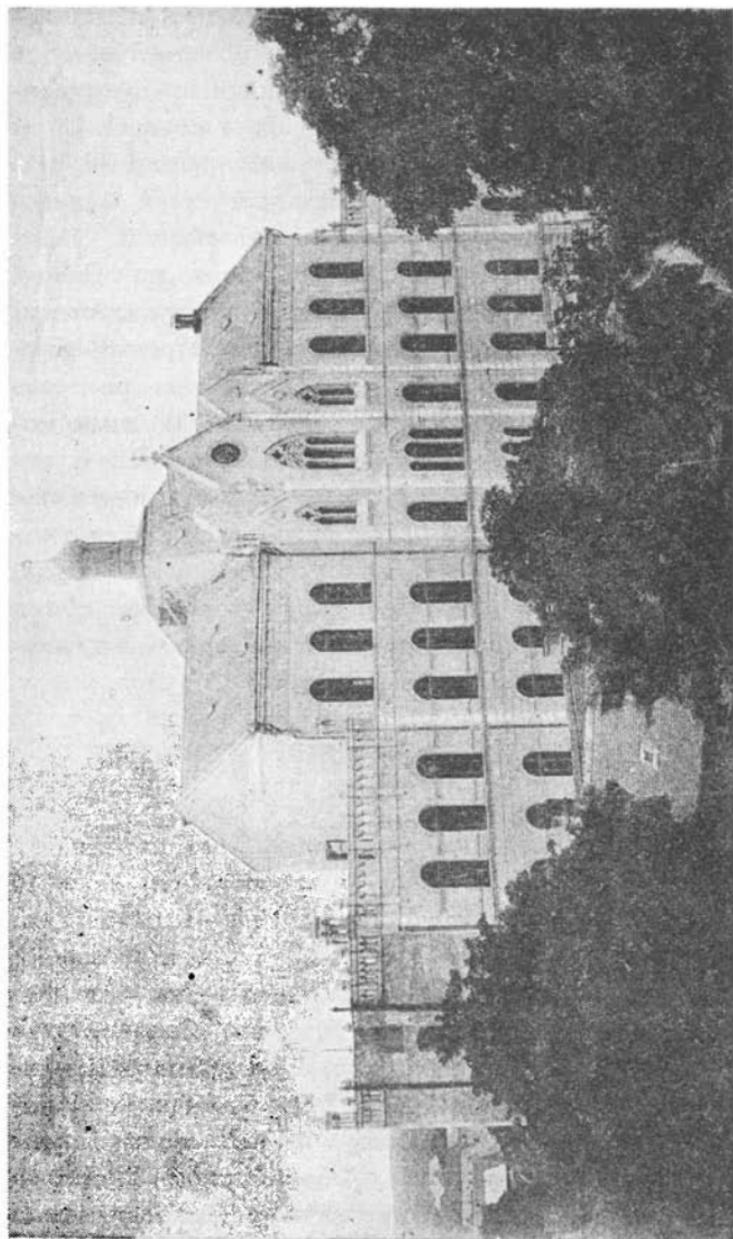
ла вже широковідома чудотворна ікона Преч. Діви Марії в окремій каплиці, яку власник цього місця граф Василь Другет із сусіднього Гуменного віддав перемиському сп. Атанасієві Крупецькому, відомому ревнителеві св. Унії навіть у тих сторонах. І саме тут був згодом у половині 17-го століття осередок унійної праці василіянських подвижників св. з'єдинення за Карпатами, коли вони були примушені на довший час опустити мукачівську Чернечу Гору. На жаль, у 1706 р. краснобродський монастир так сильно потерпів від пожежі й грабунку, що аж 1729 р. могли монахи в ньому наново осісти. Коли ж згодом у 1752-61 рр. постала тут теперішня церква з каплицею для Чудотворної Ікони та просторий монастир, став краснобродський чернечий осередок найважливішим відпустовим місцем на всю західню частину Срібної Землі та для пограничної галицької Лемківщини. Тут теж мав приміщення законний новіціят і дім філософічних студій для чернечої молоді під проводом учених професорів, м. і. о. А. Коцака, автора першої на Закарпатті слов'яно-руської граматики. З того часу зачала тут теж формуватися цінна бібліотека, яку в 19-му ст. ще збагатив відомий письменник о. О. Духнович своїм великим книгозбором.

Та все те вікове надбання сильно потерпіло від обстрілу монастиря німецькими гарматами в зимі 1914/5 р., коли Красноброд знайшовся в передовій лінії московських полчищ, що тут були прорвалися за Карпати. Зі звалищ монастиря й церкви усунулися ченці до маріяповчанської обителі, а бібліотека була здебільша вивезена до

містечка Шарошпотоку і там застрягла після наступного мадярсько-словацького розграничення в цій стороні. Осталася самотньо неушкоджена каплиця з Чудотворною Іконою і далі стягала на ті св. руїни побожний нарід з усієї околиці та підтримувала живу пам'ять колишньої слави й далекосяглого впливу красnobродської обителі. Через брак монахів лише на час відпустів на Зелені Свята і на Покрову приїздили сюди ужгородські та мукачівські ченці, поки після мадярської окупації Карпатської України не пороблено приготувань відбудувати монастир і церкву заходами молодого настоятеля о. Севастіана Сабола. Проте вибух війни зі Сове́тами не дозволив перевести цього в діло, так що слід було вдоволитися тимчасовим осідком при гарній парохіяльній церкві в Межилабірцях, що її василіянський Чин дістав під управу 1939 р., зі збереженням урядовим титулом красnobродського монастиря.

ХРЕСТОВОЗДВИЖЕНСЬКИЙ МОНАСТИР НА БУКОВІЙ ГІРЦІ

У прегарній лісистій околиці, що переходить уже в гористу маковицьку високорівню, яких 10 кілометрів на північ від Стропкова на Шарищині, знаходився найдалі на захід висунений давній василіянський осідок за Карпатами — на т. зв. Буковій Гірці високо над с. Буківцем. Започаткував його 1742 р. галицький еромонах Іринарх Ясельський за допомогою графа Томи Сирмая, що наділив новопосталу фундацію полем, лісом і всім потрібним на прожиток. Таким чином Буківська Гірка скоро стала відпустовим місцем для всієї

Шарипцини та дочекалася гарної церковці й монастирця в 1796 р. Манастирські дзвони з неї чути було на 10-15 сіл довкруги, а літні відпусти на Спаса й на Чесн. Хреста стягали сюди всю довколишню людність. Та на жаль, від 1906 р. цей монастирець був немов опущений, бо проживав тут тільки один-одніський монах (о. Методій Кралицький) для обслуги церкви, доки в 1933 р. не перенісся на Чернечу Гору. Щойно 1939 р. перебрали осамітнену Вуківську Гірку красnobродські ченці, понаправляли понищені дахи та будинки і гарно загосподарили монастирське поле та ліс. Проте большевицький переворот на Словаччині 1949 р. поклав кінець усім цим добрим починам, що обіцяли надійний розвиток релігійного життя під василіянським проводом на тій найдальшій західній окраїні української території за Карпатами...

СВЯТОВАСИЛІВСЬКИЙ МОНАСТІР В УЖГОРОДІ

На відміну від вищезгаданих закарпатських монастирів ужгородський василіянський осідок належить уже до нових часів і лише здалека може нав'язувати до короткотривалого монастирця, який тут у половині 17-го ст. мали василіянські апостоли Ужгородської Унії 1646 р. Виріс він на високому березі Ужа в 1911 р. головню зі збірок між закарпатською еміграцією в Америці на одну з найбільш імпазантних будівель модерного Ужгороду, що складалася з чотирьох поверхів і мі-

Святовасилівський монастир в Ужгороді.

стила великий інтернат для доброї сотні гімназійної молоді під чернечим наглядом. Однак його всесторонній розвій припав аж на повоєнні роки, коли до Ужгороду в 1923 р. прийшли галицькі Василіяни після успішного започаткування монашої реформи на Чернечій Горі. Попри розбудову самого інтернату завели вони вже в 1925 р. гарну друкарню, завдяки княжій допомозі ревного єпископа Діонісія Нярадія, що був у тому часі адміністратором прашівської дієцезії. Тут не тільки появлялися популярні релігійно-освітні книжки й журнали, зокрема "Благовістник Пресв. Христ. Серця", що сповняв на Закарпатті ролю жовківського "Місіонаря", але й друкувалися поважні видання як "Наукові Збірники Просвіти" і цінні церковні книги, як Мінея на січень-лютень і ін. Ініціатором цього другого після Жовкви василіянського друкарсько-видавничого центру на українських землях був тодішній ужгородський ігумен Петро Котович, відомий релігійний письменник і невтомний перекладач чужомовних побожних книжок († 1955 р. в Гримальці, Канада), а між пізнішими його наслідниками не бракувало вже ченців карпатоукраїнського роду як нпр. визначний поет о. Севастіян Сабол (Зореслав), що теж у 1933 р. започаткував окремий "Місіонар Христ. Серця" в шариському наріччі для релігійно-народного освідомлення вірних прашівської дієцезії.

Таким робом в ужгородському монастирі створився поважний культурний осередок, що не тільки причинився до релігійного відродження країни, але зніс теж велику пайку в народню скарбницю Срібної Землі. До найвищого рівня була до-

о. Петро Котович ЧСВВ.

ведена ця всестороння праця ужгородських Васи-
ліян аж після 1932 р., коли у святовасилівському
монастирі був приміщений протоігуменський осі-
док і заведені філософічно-богословські студії

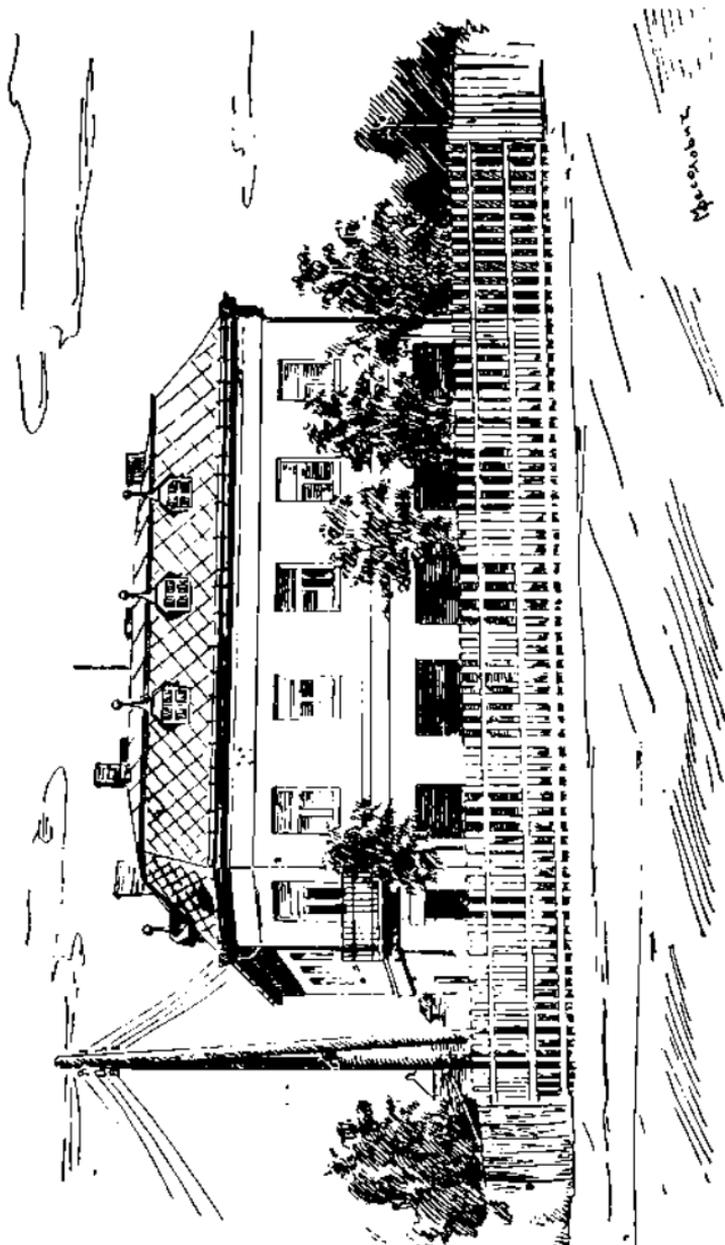
святомиколаївської провінції та зокрема з моментом, коли у 1936/7 шк. р. започатковано тут приватну хлоп'ячу гімназію під василіянським проводом. Створені в першому році навчання дві початкові класи побільшилися в наступних 1937-8 рр. третьою й четвертою класою, а дібраний учительський збір виявив себе відразу на висоті свого нелегкого завдання. То й не диво, що всі шкільні залі були виповнені до останнього місця, не зважаючи на сутонародовецький напрямок тієї василіянської школи в часах загостреного москвофільського курсу на Закарпатті під урядовою протекцією Праги. Та коли нараз серед розгорнутої праці прийшла мадярська окупація Ужгороду, молоденька гімназія мусіла поспішно переноситися аж до В. Бичкова й тиснутися в тамошній горожанській школі. Заняті при ній ужгородські Василіяни дістали тоді під свій заряд ще й спархіяльний алюмнат у Хусті. На жаль, трагічні березневі дні Карпатської України поклали кінець обом цим надійним установам і загалом обернули знівець усю дотеперішню діяльність великої ужгородської обителі. А решти доконала советська навала 1944 р. і то скоріш аніж по інших карпатоукраїнських монастирях... Сконфіскувавши друкарню та інтернат, большевицька адміністрація зіпхала осталих ченців в один сліпий коридор, а згодом зовсім викинула їх із дому. Отак наймолодший закарпатський монастир упав першою жертвою червоного переслідування Василієвого Чину і нашої Церкви на Срібній Землі...

НА ОСТАННІХ ПОЗИЦІЯХ

Після повної руйни Василіянського Чину на підсоветській Карпатській Україні тільки невеличка горстка його ченців збереглася ще на чехословацькій території та з подвоєним запалом завзялася продовжати свою працю в майже безнадійній повосенній дійсності. До новоствореної на цьому терені провінції св. Кирила і Methodія під протоігуменським зарядом о. С. Сабола належали крім вікових решток красnobродського й буковецького монастиря, новостворені дома з прилученими душпастирствами у Межилабірцях, Требишові (1943) й Празі (1944) та передовсім новіціятський монастир у самому Пряшеві (1946), що скоро став наповнятися новими покликаннями до чернечого життя. Тут теж став наново появлятися ужгородський "Благовістник" та інші релігійні видання і на всі сторони була поведена наполеглива праця над релігійним освідненням народу зогляду на щораз нагляднішу загрозу для св. з'єдинення на терені прясівської дієцезії. Коли ж на початку 1950 р. вибила для неї остання година, всі ті василіянські осідки впали першою жертвою безщадної ліквідації цього посліднього залишку нашої Церкви.

**
*

Отак біля хресної дороги, яку Василіянський Чин став від десяти літ верстати на галицькій землі, виструнчилися теж усі його станиці за Карпатами. І всіх його синів через опір кремлівському православ'ю стрінули концентраційні табори та довголітні в'язниці. А з ними ділить їхні кайдани

Massachusetts

останній прятівський владика та останній василіанський ерарх нашої многотрадальної Церкви на українській землі Преосв. Павло Гойдич і своїми мученицькими стигмами додає братам по Чину незломного духа витривалости в вірі за словами св. Апостола народів: "Не маємо тут сталого города, але того, що буде, шукаємо" (Євр. 13-14).

Василіанський монастир у Требишіві.

Церква і монастир ОО. Василян у Маріяповчі

ПІД ВАСИЛІАНСЬКИМИ МУРАМИ ПЛАЧУ...

Яке розлоге — оте василіянське цвинтарище! Розвернулося воно від Сяну по Збруч, з Подністров'я до Потисся: всюди збезчещені Божі святині, розбиті престоли, розкинуті кивоти, невимовний звал апокаліптичних руїн прибив віковий дорібок чернечих поколінь. Понуре царство смерти, що в минулому столітті під знаками царського двоголового орла нагрянуло на всі квітучі киновії Василіянського Чину на Литві, Білорусі, Волині, Правобічній Україні та Холмщині, погребало під пекельною егідою большевицького серпа й молота його останки та найтяжчим каменем переслідування придавило його змагання до церковної єдності в українському народі...

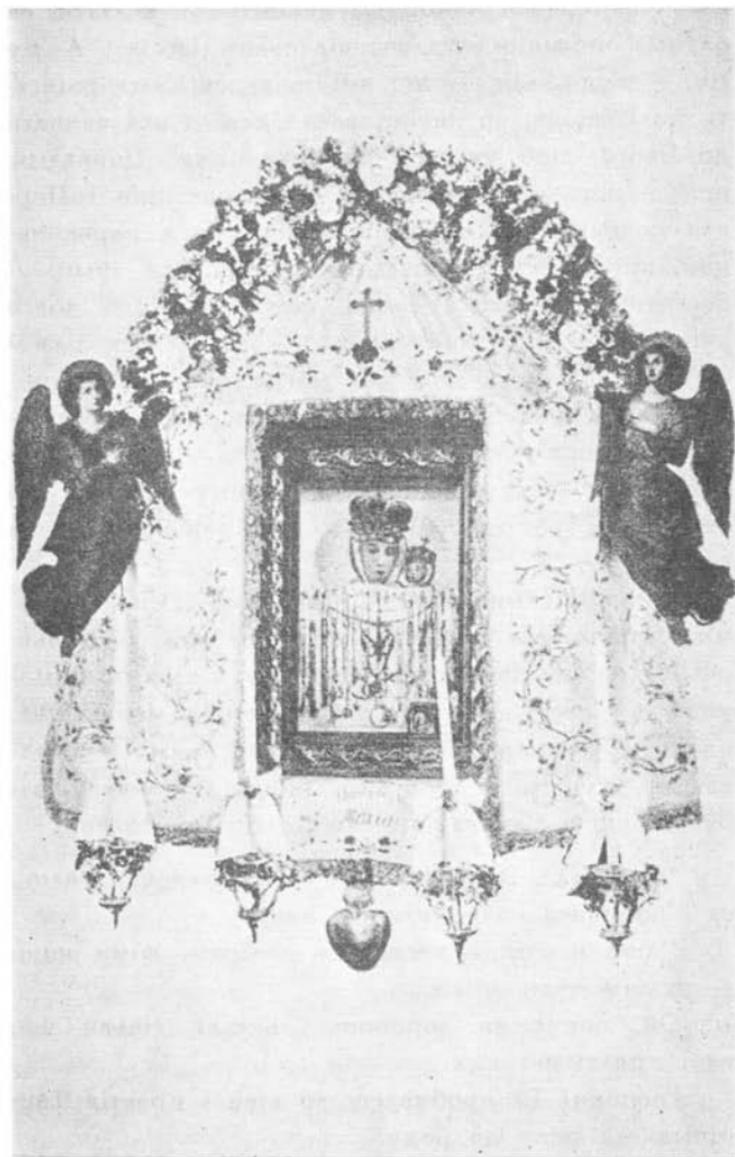
Тут і там іще блукають на цьому кладбищі жалібними примарами ті нечисленні ченці, що виїмково не попалися в концентраційні табори, чи щойно тепер вертаються з далеких заслань та з жебрацьким костюмом тиняються попід людські плоти і крадькома споглядають на повний загин свого життєвого дорібку. "Наша лаврівська церква — стоїть в одному чернечому листі написане хисткою старечою рукою — в жалюгідному стані: повибивані вітражі, обдерті дахи, порепані сті-

ни, а в ній склад дощок і всякого колхозного реманенту. Довкруги мури огорожі розібрані, дерева в саді попадали, всюди позаростало й здичавіло"... І хіба, з серцем, в один біль закутим, нанизувалися на папір ті слова, що не бужнули Єремїїним плачем на саму згадку такого вандалського знищення одної з найцінніших пам'яток нашого минулого...

Такий самий гострий сміток прошивав колись батьківське серце св. Василя, коли він писав із найбільшим співчуттям до своїх ченців-погорільців під час аріяньського переслідування: "Почув я про страшне знуцання над вами, що напасники пустили з вогнем ваші статки і таким чином приготували вам нерукотворну палату в небі, а самі заробили на пекельне полум'я! І заплакав я, не так задля вас, як задля тих, що в своїй злості посунулися до такого злочину. Вся моя надія була, що прийдете до мене на те, щоб і я мав зібрати своїми негідними руками ваші сльози, які за правду проливаєте, та вдостойтиса нагороди, що її маєте залевнену в праведного Судді" (Лист 256).

Яка глибина батьківського співчуття над долею своїх синів іще по тисячліттях відкривається в тих рядках Василієвого письма? І яка ж тоді невимовно бездонна мука для василіянського серця самому кормитися серед злиденного життя одними тільки попелищами й руйнами нашої св. Церкви та повільно відумирати самі пусті чагарі на місці недавніх квітучих оаз спасенної діяльності Чину?!...

Та рівночасно св. Отець не занедбує піднести

**Чудотворний образ Матері Божої в церкві ОО.
Василіян у Маріяповчі**

вагу цього своєрідного мучеництва і вказати на окреме післанництво василіянських ізгоїв. "А тому, — додає він, — що вмісте з довір'ям прибігати до Господа, не переставайте день і ніч кликати до Нього, щоб ущухла ця буря над Церквами, щоб нарід назад відзискав своїх пастирів і Церква повернулася до своєї величі. Бо я переконаний, що як тільки знайдеться душа, яка зуміє у-благати ласкавого Господа, не треба буде довго очікувати Його змилювання і нам дасться разом із досвідом сила, щоб ми могли його перетерпіти". Так і чується, що початкове сердешне розбілля св. Василя сприводу такого важкого досвіду його синів уступає місця солодкому довір'ю до Божого Провидіння, що його дає любов, освічена вірою...

З таким самим жаром підносимо і ми з нашими бездомними братами-жалібниками благальні очі від наших святих руйн до неба, а з нами знімають свої рамена розбиті мури наших монастирів, плачуть у своїй зневазі покинуті храми та бездзвінні дзвіниці і шепчуть нишком молитву забуті чернечі цвинтарі й самотні братні могили:

"Спогадай, Господи, що з нами сталося, зглянься і подивись на пониження наше!

Наше насліддя досталося невірам, доми наші — чужим чуженицям.

Ой, попустіли вершини Сіонські, тільки шакалі ходять по них.

Господи! Ти пробуваєш во віки і престіл Твій стоїть від роду до роду.

Чому ж Ти позабув нас, чому похинув нас на такий довгий час?

О, приверни нас до себе, Господи, а ми привернемось.

Понови дні наші, як спершу були."

(Плач Єремії 5 1-21).

**
*

Тоді, як одним нашим співбраттям судилася гірка доля Єремії над звалищами василіянського "святая святых", другі вже десятки літ ідуть хресною дорогою, на яку вступила наша св. Церква зі своїми єпископами, священиками і вірними по мученицьких слідах св. Йосафата. Усіми засланицькими шляхами українських мільйонів тягнуться Йосафатові сини на спільну Голгофту — з виголодженими обличчями, пригаслими очима, спаленими спрагою устами, опухлими ногами, але з непроданим серцем. Колишні монастирські в'язниці Битеня, Торокань, Любара, Загорова, Києва, Курська, Ярославля, Суздаля, що в них каралися нездолані оборонці Унії минулого століття, розрослися в десятки-сотні найтяжчих катівень, үсєвлонських таборів і чадних копальняних нетрів для нового покоління василіянських мучеників за церковне з'єдинення з Апостольською Столицею в українському народі.

"Мені пропонували одну з найліпших парохій у Галичині, — пише один із них зі старечого бараку в Красноярському Краю — але я пригадав собі, як ми ще на перших місячних реколекціях у крехівському новіціяті розважали Христові слова, що не можна двом панам служити... І сьогодні я тут, а досі — чим я не був: і дроворубом і кочегаром і грузильщиком і хто зна чим,

поки не став зовсім неспосібним до праці калікою. Але і за те дякую Богу Святому"... Це тільки відкритий рубець одної сторінки з безконечної нововасиліянської мартирології, вщерть насиченої стражданням і кров'ю за Христовий заповіт: Щоб усі були одно!...

"Бог нас мов останніх поставив, мов на смерть призначених" — можуть ті василіянські засланці казати словами св. Павла. "І до тієї години голодуємо і терпимо спрагу й наготу та удари по лиці, і тиняємось і трудимося, працюючи своїми руками. Нас лають, а ми благословимо; нас гонять, ми терпимо; нас хулять, ми молимося. Мов сміття для світа стали ми і послідом до сьогодні" (I Кор. 4, 9-13). Про них сказав би Тертуліян: "Перебуваєте в темних підвалах, а самі ви — світло. Гнетуть вас кайдани, а дух ваш вільний. Віддиhaєте задушливим повітрям, а ви — благовонний аромат. Чекаєте на вирок судді, а самі будете судити суддів цього світу"... І на думку св. Василя оце безкровне мучеництво навіть більшою хвалою вінчає їхні чола, як кривавий вінець. Ось як відзивається він до своїх монахів, що перетерпіли переслідування аріанських єретиків: "У часах, що уходять за мирні, ви придбали собі славу, яка звикла даватися за муки задля Христа. Бо хіба через те, що злочинці носять лагідне й солодке ім'я, не слід називати речей своїми іменами? Та й наші предки терпіли гонення, але це було зі

Похорон о. Модеста Пелеха у Львові "за радянської дійсности" 27. 6. 1955.

сторони поган. І майно їхнє розграблювали, і житла розбивали, і їх самих проганяли ті, що нам видавали отвертий бій задля Христа. А теперішні гонителі ненавидять нас так само як тамті, проте для замилення очей багатьох людей, носять Христове ім'я, щоб навіть не мали потіхи ті, що терплять від них, за своє визнання Христа. Тому я переконаний, що у справедливого Судді чекає вас більша нагорода ніж отримали ті, які перетерпіли мученичу смерть. Бо вони сподівалися і від людей певної та належної слави і заплати в Бога. А вам випадає сподіватися від Господа більшої нагороди за ваші терпіння за правду, коли люди не дають за те відповідного признання. Тому захоуємо вас: не падайте духом серед досвідів, але відновляйтеся в любові до Бога... І нехай вас не прибиває, що єпископів викинули з їхніх церков і знайшлися зрадники між самими священослужителями! Бо не ім'я нас спасає, але добра воля і правдива любов до нашого Творця" (Лист 257).

Неінакше виглядає "загострена соціалістична справедливість", що під закидом контрреволюційної пропаганди (параграф 58 пункт 70) нещадно кютує проти всіх, хто тільки відмовився від "возз'єднання" зі сталінсько-московською Церквою, і зокрема найтяжчим каменем переслідування спадає на Василієвих синів. "Василіяни — стоїть навіть у шкільних читанках — ненависні для українського народу, бо вони найвірніші прислужники магнатів і папи та показалися найбільше жорстокими мучителями українського люду" (Я. Галан)... Але питається Свт. Отець Пій XII (1946 р.)

у своїй незабутній енциклопедії з приводу 350-літнього ювілею Берестейської Унії, чи не в той самий спосіб оскаржували жиди Божественного Спасителя перед Пилатом: "Ми знайшли, що він зводить нарід і забороняє платити податок цісареві". (Лк. 22,2).

Тому з тим більшим зворушенням зцілюємо в душі печальні сліди скривавлених стіп нових Христових мучеників з-під Василієвого стягу по пекельній безодні фізичних і моральних мук аж на самий верх василіянської Голгофти, де вони освячують свої страждання в конанні Розп'ятого Спасителя. У мученицький організм Василієвого Чину влили вони нову кров і до рясного вінка кривавої слави, що вінчає його чоло від часів св. Йосафата, додали нові лаврові листки нез'янучого розмаю. Своїм безстрашним подвигом за Христа в одності Його Церкви вони встелюють собі й своєму св. Чинові та Українській Католицькій Церкві найпевніший шлях до признаної прослави в усьому світі і витривалою вірою та безмежною посвятою для свого чернечого призначення полишають грядучим василіянським поколінням найдорожчу спадщину та найсвітліший заповіт. А незломною поставою на передових позиціях апокаліптичного зудару Божого Царства з "царством тьми", ці нездолані василіянські пробосвітики впливають у наші серця духову міць перетривати великі страсті нашої св. Церкви і без огляду на увесь наш кругозір, ущерть засіяний їхніми незаними могилами, дають нам змогу збагнути основний євангельський закон Христової перемоги: "Коли зерно пшеничне, впавши на землю, не

вмре, то одно зостається, коли ж умре, багато о-
вочу приносить" (Ів. 12, 24).

Таким чином ці нові світочі Василієвого Чи-
ну є теж найбільшою окрасою своїх монастирів,
бо наглядно показують усьому світові, що не вий-
йшли вони зі середовища безладного і в'ялого,
але наставленого на повножиттєву посвяту для Бо-
га і народу. В тому світлі священні мұри василі-
янських киновій є не лише найдорожчою святи-
нею нашого минулого, як і кожний камінь, поло-
жений руками прадідів у надри української зем-
лі. Вони є колискою і першою ареною теперішніх
Божих перемог наших Отців і Братів по Чину і
навіть розбиті та зрівняні з землею, променіють
могутністю, з якої грядучі покоління нових бор-
ців нашої Церкви черпатимуть цілючі сили для
майбутніх зусиль.

**
*

Вогняний стовп св. Василія у кривавій заграві
мученицьких спалахів розсвітлює владно понели-
ща й руйни василіянського "святая святих" та про-
речисто вказує нам, що стоїмо не під мертвими
мурами плачу, але перед живими каменями віри,
які входять у Божу будівлю живої й незнищимої
Христової Церкви.

ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ

ДО ЗАГАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ МОНАСТИРІВ

А) У ГАЛИЧИНІ:

- (о. Іринеї Яворський, ЧСВВ) *Шематизм Чина св. Василія В. в Галиції на год 1857*, Львів 1856, 8° 21 (з історичними даними).
- (о. Ір. Яворський) *Шематизм монастирей Чина св. Василія В. в Галиції на г. 1859*. С ісправленними історическими примічаннями, Львів 1859, 8° 32.
- (Коссак Михайло) *О числі монастирей в Галичині* (Календар "Львовянин" на р. 1862, ст. 87-90).
- Коссак М., *Шематизм Провінції св. Спасителя Чина св. Василія Великого в Галиції... і короткий погляд на монастирі і монашество руске*, Львів 1867, 8° 352.
- Никорович о. Юліян, *Схиматизм всего клира руско-кат. епархії перемискої на г. 1877*, (головно ст. 323-6).
- на г. 1879 (крім даних при поодиноких місцевостях гл. ще ст. 420-6, 457-8, 474-87 і 510).
- Грушевський М., *Історія України-Руси V*, (Львів 1905) 262-3 (огляд м-рів до половини 17 ст.)

- Крип'якевич Іван, *Середньовічні монастирі в Галичині*: ЗЧСВВ II 1-2 (Жовква 1926) 70-104 (при тому поданий перелік пізніших монастирів).
- Голубець Микола, *Матеріяли до каталогу василіянських монастирів у Галичині*: ЗЧСВВ III 1-2 (1928) 165-70.
- Скрутень о. Й., ЧСВВ, *Коротенький огляд василіянських м-рів у Галичині* (Календар "Місіонаря" на 1923 р., Жовква 1922 99-120).
- Лукань о. Р., ЧСВВ, *Василіянські монастирі в станиславівській єпархії*: Н. Зоря 1935, ч. 31, 35, 37 і окремо: Львів 1935 8° 16 (перелік 64-ох м-рів і подрібніші дані про Бучач, Погоню, Улашківці та Михайлівку).
- *Василіянські м-рі на Покутті*: Н. Зоря, 1938 ч. 53 (32 м-рі).
- *Василіянські м-рі львівської архієпархії*: Н. Зоря 1937 ч. 32-3, 35 (спис м-рів бережанського й бобрецького повіту та ширша згадка Краснопуці).
- *Василіянські м-рі в Тереховельщині*: Н. Зоря 1937 ч. 1 (5 м-рів).
- Назарук Осип, *По наших монастирях*: Н. Зоря 1932 ч. 2 (Доброміль), 1934 ч. 1 (Жовква), ч. 25-6 (Крехів), 1935 ч. 1-3 (Краснопуца), ч. 31 (Кристинопіль), 1937 ч. 32 (Гошів), 1939 ч. 26 (Дрогобич), Гл. передрук в "Америка", Філадельфія 1954, ч. 144-163.
- Богун о. Дам'ян, ЧСВВ, *Чудотворні Ікони М. Б. на Україні* (Календар "Місіонаря" на 1937) (м. і. теж про Чудотв. Ікони в галицьких м-рях). Гл. передрук у "Поклін Марії", Мюнхен 1947, ст. 23-50 і перерібка о. П.

Сивака, ЧСВВ, в Календарі "Доброго Пастиря" на рік 1949, Нью Йорк, ст. 61-89.

Січинський Володимир, *Історія укр. мистецтва*, I-II: Архітектура, Н. Й., 1956.

Chotkowski ks. Wladyslaw, *Redukcja monasterow bazylijanskich w Galicji*, Krakow 1922

Б) В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ:

Basilovitz J., *Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits, olim ducis de Munkacs, pro Religiosis O.S.B.M. in Monte Csernek* (6 частин), Кошиці 1799-1805.

Шематизм іноків Чина св. Василя Вел. угорської області на год 1870 с кратким історическим очерком монастирей тойже області, Унгвар, 1869 8° 14.

Крालицький о. Анатоль, ЧСВВ, *Список монастирей Ч.С.В.В., существовавших иногда в Мarmoroshi (в Угорщині) і істертих імп. Йосифом II 1788 г.*: "Наук. Сборник Гал. Р. Матици", 1865, ст. 50 д. і 111.

— *Історическое описаніє монастирей ЧСВВ в Угорщині*: "Місяцеслов" на р. 1865 (Ужгород 1864 — опис Маріяповчі й Красноброду) та на 1866 (тамже 1865 — опис Чернечої Гори коло Мукачева). Гл. ще "Временник" Ставропігійського Інституту у Львові IX (1872) з його описом м-рів у Бороняві, на Буковій Горі, Мстичеві, Маріяповчі, Малім Березні, Мукачеві, Красноброді й ін.

Станканинець о. Антін, ЧСВВ, *Василіяне на Підкарпатской Руси*: "Благовістник", Ужгород 1932, 113-6, 129-31, 145-9, 161-3, 177-9; 1933, 3-5, 17-18.

Жаткович Ю., *Нарис історії грушівського монастиря на Угорській Русі* (Наук. Збірник, присвячений М. Грушевському, Львів 1906, ст. 155 д.).

II

ДО ІСТОРІЇ ПООДИНОКИХ МОНАСТИРІВ

А) В ГАЛИЧИНІ:

Бучач

Гнатевич о. М., ЧСВВ, *Бучач*: Слово IV (Львів 1864) ч. 47-8

Площанський В., *Бучач* — Із матеріялов по бл. п. о. М. Гнатевичу: Слово V (1865), ч. 65-75.

(о. Осміловський Леонтій, ЧСВВ) *Бучацькі школи — Шкіц історичний* ("Временник" Ставроп. Інст. на 1872 р.).

Мальчинський о. Йосафат, ЧСВВ, *Монастир ОО. Василян в Бучачі*: "Книжечка Міссійна", Бережани 1893, ч. 10, ст. 7-11.

Гошів

Заревич Ф., *Гошів* — Уривки з описів подорожного: Вечерниці, Львів 1862, ч. 15.

Монастир Ч.С.В.В. на Ясної Горі в Гошеві, Львів, 1878, 16^о, 45.

Монастир ОО. Василянов в Гошеві ("Временник" на 1895 р.).

Козаневич о. Є., ЧСВВ, *Памятка із Ясної Гори в Гошеві*, 1906 16° 20.

Марисюк о. М., ЧСВВ, *Цариця Карпат: "Місіонар"*, Жовква 1930 травень, червень, липень (цікаві виїмки з монастирського літопису 18-19 ст.).

— *Ясна Гора в Гошеві* — В 200-літню річницю перенесення Чудотв. Ікони Богоматері на Ясну Гору, Жовква 1937. 30.

Дирда о. М., ЧСВВ, *Історія м-ря і Чудотв. Ікони в Гошеві* (рукопис).

Доброміль

Площанський В., *Доброміль* — Монастир Ч. С. В.В. і нісколько слов об отношениях города: Наук. Сб. 1867, ст. 211 д. та відбитка: Львів 8° 48.

Лукань о. Р., ЧСВВ, *Початки добромільських Василіян*. (Альманах василіянських богословів I, Жовква 1933, ст. 4 д.)¹⁾.

Каровець о. Макарій, ЧСВВ, *Велика реформа Чина св. Василія Вел.*, I-IV, Львів 1933-8.

Дрогобич

Площанський В., *Королевській вольний город Дрогобич*, Львів 1867 8° 32 (відбитка з Наук. Сб. 1867).

Купранець о. Орест, ЧСВВ, *Дрогобицькі церкви: "Світло"*, Торонто 1956, червень.

¹⁾ Ця стаття поставила первопочини добромільського монастиря в відмінному насвітленні, як досі, але на жаль, вона недоступна. Тому треба було обмежитися до сказаного у розвідці Площанського.

Жовква

- Площанський В., *Галицько-руський город Жолков*: Наук. Сб. 1868, ст. 240-6.
- Козаневич о. Є., ЧСВВ, *Памятка з Жовкви*, 1898.
- Крип'якевич І., *З минулого Жовкви*. Ж. 1930 8° 34 (гл. ще ЗЧСВВ VI 1-2, 40 д.).
- Вігоринський о. Іван, ЧСВВ, *Видавництво ОО. Василян в Жовкві*. (Календар "Місіонаря" на рік 1932, ст. 67-72).
- Пашак о. Є., ЧСВВ, *Великий Апостол українського народу — У 60-річчя жовківського "Місіонаря"* (Календар "Світла" на 1957, ст. 161-7).

Краснопуща

- Щурат В., *Краснопущанська легенда*: ЗЧСВВ II/1-2, 1926, ст. 160-5²).

Крехів

- Креховській монастир Преображенія Господня* ("Временник", 1904).
- Козаневич о. Є., ЧСВВ, *Памятка з Крехова, Жовква 1898*, 16° 16.

²) Про давній краснопущанський іконостас гл. звіт з поїздки до Краснопущі проф. П. Фінкля в "Тека Консерваторска" кола ц. к. Консерваторів II, Львів 1900, ст. 87-91. Звідси теж наша світлина на ст. 192. Теперішній іконостас перенесений в останніх роках до церкви с. Вербова.

Головка о. М., ЧСВВ, *Спомин з крехівського відпусту*, Ж. 1911, 8° 32.

Січинський В., *Архитектура крехівського монастиря по деревориту 1699 р.*, Львів 1923 8° 24 (відбитка з Літературно-Наук. Вістника, кн. VIII-IX).

Січинський В., *Крехів: Життя і Знання*, Львів 1934, ч. 3. Гл. передрук у філядельфійському "Шляху", 1953, ч. 27.

Коструба Т., *Іван Мазепа у Крехові 1672 р.*: Н. Зоря, 1937, ч. 85.

Кристинопіль

Площанський В., *Кристинополь*: Літ. Сб. 1887 ст. 262-3 (про монастир).

Відомість о Чудотв. Образі М. Б. в церкві ОО. Василян в Кристинополі, Жовква 1903 16° 48 (на вступі історія монастиря).

Січинський В., *Христинопіль: Життя і Знання*, 1935, ч. 5.

Лаврів

Площанський В., *Лавров — Село і монастир в самборском окрузі*: Наук. Сб. 1866, ст. 316 д. і головно ст. 327-39.

Голубець М., *Лаврів — Історично-археологічна студія*: ЗЧСВВ II (1926-7), 30-69; 317-35 (недокінчена).

Голубець М., *Лаврівська поліхромія* (у збірці: Галицьке малярство, Львів 1926, ст. 75-88).

Січинський В., *Архитектура Лаврова*: ЗЧСВВ V (1932-41), ст. 193 н.н. і відбитка: Львів 1936, 8° 32 з 21 ілюстр.

Січинський В., *Лаврів: Шлях*, (Філяд.) 1953, ч. 13-14.

Филипчак І. — Лукань Р., ЧСВВ, *Ц. к. Окружна Головна Школа в Лаврові, 1788/9* — 1910/1, Львів 1936, 8° 192 (відбитка з ЗЧСВВ V 1-192).

М. М. (Ваврик), ЧСВВ, *На сторожі Підгір'я* — Дещо з минулого і сучасного монастиря ОО. Василян в Лаврові: Укр. Бескид, Перемишль 1932, ч. 28-9.

Львів

Войнилович Ів. Р., *Церков і монастир св. Юрія у Львові та відпусти і ярмарки святоюрські*: Діло, Львів 1900, ч. 89-127.

Щурат В., *Святоооуфрейський монастир у Львові*, Л. 1908.

Скрутень о. Й., *Бібліотека львівських Василян*: ЗЧСВВ I, 2-3, 161 д.; III 1-2, 65 д.

Перемишль

Лукань о. Р., *Василіянські монастирі в перемишльському повіті*: Н. Зоря, 1938, ч. 30³).

Підгірці

Церков і Чудотв. Ікона Б. М. в монастирі ОО. Василян в Подгорцах: ("Временник" 1894)

³) Ширша розвідка про чернече життя в Перемишлі та на Посянні пера о. М. Ваврика має повийти-ся в ямиченому збірнику про Перемишль і Посяння.

Коструба Т., "Середньовічна традиція" пліснесько-підгорецького монастиря: ЗЧСВВ VI, ст. 307-13.

Б) В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

Краснобрід

Кралицький о. А., ЧСВВ, Краснобродській монастир: Листок, Ужгород 1891, ч. 9.

Терлецький Іп. Вол., Описаніє м-ря краснобродського: Літ. Сб. 1870, ст. 23-31.

Малий Березний

Кралицький о. А., ЧСВВ, Монастир у Малом Березном: Листок, 1890, ч. 8.

Мукачів

Прицак О., *Мукачів* — гніздо ребеліантів і культурний центр: Н. Зоря 1939, ч. 23 і 25.

Р. Н., *Голгота Унії в Карп. Україні: Життя і Слово* 3-4 (1948), ст. 327 д.
Гл. опис ліквідації Чернечої Гори на ст. 340-2.

Р. Н., *Одна сторінка з історії "возз'єднання"* Календар Д. Пастиря на 1952, Нью-Йорк 1951, ст. 110-3).

ПОЯСНЕННЯ ДО ЗНИМОК

1. Ст. 26 — Перші ченці обновленого Чину 1882-5 рр.

Сидять (від ліва до-права): о. Юліян Земба, о. Цозель, єзуїт, о. Климент Сарницький, протоігумен, оо. єзуїти Щепковський, Бавдіс і Матковський та Єронім Малицький.

Стоять у 1-му ряді: Платонід Філяс, Єремій Помницький, Мриц (виступив), Євген Козаневич, Сотер Ортинський, В. Скоробогатий, Володимир Стех, Юліян Даций, — у 2-му ряді: Діонисій Ткачук, Висаріон Кудрик (?), Антін Мартинюк.

2. Ст. 56 — Генеральна Капітула в Добромилі 1931 р.

Сидять (зліва до-права): оо. Атанасій Максим із Румунії (помер за св. віру в комуністичній в'язниці), Мелетій Лончина (гл. ст. 52), Діонисій Головецький, протоконзултор (тепер у Гленкові, Америка), Діонисій Ткачук, протоархимандрит, Теодосій Галушчинський, львівський ігумен, Маріян Повх, крехівський ігумен, Леонтій Довгий із Мадярщини.

Стоять — у 1-му ряді: оо. Павло Пушкарський, краснопущанський ігумен (тепер у Варшаві), Микола Лиско, гошівський ігумен, Іван Вішошевич із Хорватії (тепер у Загребі), Навкратій Крижановський із Канади, Євстахій Турковид із Бразилії, Лазар Березовський (гл. ст. 131), Віталій Градюк (гл. ст. 41), Гліб Кинах (гл. ст. 237); — у 2-му ряді:

оо. Йосафат Скрутень (гл. ст. 109), Йосафат Лабай, добромильський ігумен, Платон Мартинюк, кристинопільський ігумен, Йосиф Заячківський, дрогобицький ігумен, Інокентій Баган, буцацький ігумен, Йосиф Чепіль, перемиський ігумен, Полікарп Марцінюк, михайловецький ігумен, Степан Решетило (гл. ст. 221), Вен'ямин Муциковський, бучівський ігумен, Євтимій Бобрецький, директор бучацького Інституту, Павло Теодорович, магістер крехівського новіціату; — в 3-му ряді: оо. Сильвестер Журавецький, улашковецький ігумен, Модест Пелех, лаврівський ігумен та Йосафат Маркевич (гл. ст. 139).

3. Ст. 62-3 — Манастир у Крехові з видом на Побійну і з Побійни

На першій знімці що показує манастир із південно-західньої сторони, видно зліва північно-західню башту та північний мур із в'їздовою брамою (від подвір'я) і з-права новіціатське крило манастиря. На другій — видніє розлогий манастирський сад із стежками і далі зліва до-права південно-східня башта, старе манастирське крило і східня стіна мурі з відпустовою капличкою аж до дзвіниці.

4. Ст. 119 — Бучацький Інститут у 1920-1 шк. р.

На цій першій знімці Інституту по першій війні видні оо. професори: Йосафат Лабай, пізніший ігумен — обновник добромильського манастиря й довголітній ректор Української Папської Колегії в Римі (тепер у Б. Айресі), Порфир Луцик, Сильвестер Журавецький, Йосафат Хома, Платон Мартинюк, ігумен, Юліян Манько, Януар Розумний і Мирон Калинець. Із-поміж учнів — пізніші Василіани: о. Василь Ваврик (третій від правої руки між сидячими), о. Тит Лазор (за о. Лабаєм) — тепер в Америці, о. Інокент Тимко (за о. Журавець-

ким), о. Клим Керницький (за о. Маньком — забитий бомбою під час повстання в Варшаві 1944 р.) і побіч нього оо. Михайло Ваврик та Порфир Сивак, а в найвищому ряді о. Маркіян Когут (четвертий від правої руки).

**5. Ст. 140 — Місійний Василіянський З'їзд
у Жовтві 1938 р.**

Сидять з-ліва до-права: оо. Йосиф Лучинський, Йосиф Чепіль, Євтимій Бобрецький, настоятель місій, Павло Теодорович, Віталій Градюк, протоігумен, Платон Мартинюк, Модест Пелех, Софроній Соколовський, Маркіян Марисюк.

Стоять: оо. Конон Полішко, Яким Сеньківський, Йосиф Галабарда, Родіон Барабаш, Йосафат Маркевич, Макарій Розумійко, Микола Іванишин, Рафаїл Криницький, Марко Дирда.

Напереді: оо. Пахомій Борис, Віталій Байрак, Роман Лукань (історик Чинну).

З М І С Т

ПРИСВЯТА — — — — —	6
ВСТУП — — — — —	9
НА СЛІДАХ ЧЕРНЕЧОЇ СТАРОВИНИ ГА- ЛИЦЬКОЇ УКРАЇНИ — — — — —	13
У ГОРОДІ ЛЬВА — — — — —	31
Святооунґрїївський монастир у Львові	
КОЛИСКА ВАСИЛІАНСЬКОЇ ОБНОВИ — —	43
Святооунґрїївський монастир у Добромилі	
ШКОЛА ЧЕРНЕЧОГО ЖИТТЯ — — — — —	61
Святомиколаївський монастир у Крехові	
НА СТОРОЖІ ПІДГІР'Я — — — — —	77
Княжий монастир св. Оунґрїя у Лаврові	
НАД СРІВНОЛЕНТИМ СЯНОМ — — — — —	93
Монастир ОО. Василіян у Перемишлі	
НАД ТИХИМ БУГОМ — — — — —	101
Святоюрський монастир у Кристиніополі	
ПЕРЛА ВАСИЛІАНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА	111
Хрестовоздвиженський монастир у Бучачі	
В ОСЕРЕДКУ ВАСИЛІАНСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ — — — — —	129
Святорождественський монастир у Жовкві	
СЕРЕД ШИБІВ І РАФІНЕРІЙ — — — — —	147
Святотроїцький монастир у Дрогобичі	
ЯСНА ГОРА — — — — —	161
Святоспаський монастир у Гошеві	
ПРИ БІЧНИХ ВАСИЛІАНСЬКИХ ШЛЯХАХ —	179
Благовіщенський монастир у Підгірцях — —	180
Вознесенський монастир у Золочеві — — —	186

Святойванський монастир у Краснопуці — —	187
Святоуспенський монастир у Погоні — — —	193
Святойванський монастир в Улашківцях — —	197
Новітні василіянські станиці в Галичині —	201
ПО ТОЙ БІК КАРПАТ — — — — —	209
З чернечого минулого Срібної Землі	
НАЙДОРОЖЧИЙ САМОЦВІТ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ	225
Святомиколаївський монастир біля Мукачева	
ПО ІНШИХ МОНАСТИРЯХ КАРПАТСЬКОЇ	
УКРАЇНИ — — — — —	243
Благовіщенський монастир у Бороняві — —	245
Святомихайлівський монастир в Імстичеві —	246
Святомиколаївський монастир у Малому Бе-	
резні — — — — —	247
Святодухівський монастир у Красноброді —	249
Хрестовоздвиженський монастир на Буковій	
Гірці — — — — —	251
Святовасилівський монастир в Ужгороді —	253
На останніх позиціях — — — — —	257
ПІД ВАСИЛІЯНСЬКИМИ МУРАМИ ПЛАЧУ	261
ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ — — — — —	271
ПОЯСНЕННЯ ДО ЗНИМОК — — — — —	280
ПОПРАВЛЕНІ ПОМИЛКИ — — — — —	286

Обкладинка роботи артиста-маляра Едварда Козака
— на основі деревориту Крехівського монастиря
Д. Сінкевича з 1699 р.

ВАЖНІШІ ПОМИЛКИ

- Ст. 41 під знимкою: 50-річчя — 60-річчя
Ст. 46 рядок 10: в 1705/90 рр. — в 1705/10 рр.
Ст. 71 р. 6 здолу: обгортку — обрібку
Ст. 87 рядок 17: у 1789/90 р. — у 1788/9 р.
Ст. 91 р. 1 здолу: нерідно — нерідко
Ст. 98 рядок 6: монастирі — монастир
Ст. 134 рядок 3: примірниках — примірників
Ст. 170 р. 23-4 має бути: 1780 р., гошівська обител ь осталася...
Ст. 216 рядок 10: в 1816 р. — в 1818 р.
Ст. 218 р. 5 здолу: Пазина — Пазини
Ст. 227 р. 10 здолу: притемнила—притемнилася
Ст. 245 р. 3 здолу: в ужоцькій — угоцькій
Ст. 254 р. 9 здолу: у 1933 — у 1935

Наша книжка не ростить собі амбітної охоти всесторонньо вказати, як цей завітний Василієвий ідеал ставав чином у василіянських монастирях нашої доби на всіх ділянках василіянської праці в нашому народі на його батьківській землі. А що найбільше хоче зберегти для пам'яті зрядучих поколінь поодинокі назви та важливі історичні дати тих станцій, де цей Василієвий ідеал процвітав довгими століттями і вічно жеврітиме під їхніми румощами. В цьому її присв'ячує Одна мета — постійно присадувати, що "земля, на якій стоїмо, свята" безогляду на те, чи нога безбожного руйніщика по ній толче...

595 / 395
м
200 000
200 000
200 000 / 200 000

